

**INDIANA
UNIVERSITY
LIBRARY**

SKRIFTER

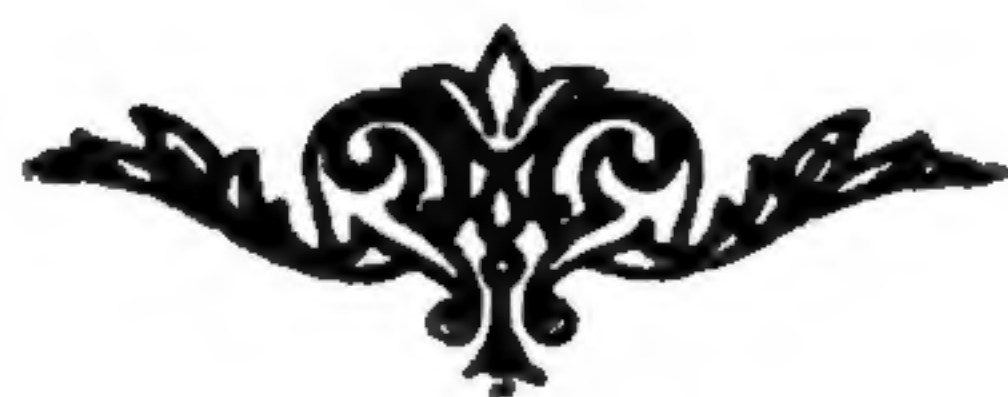
UTGIVNA AV

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET

I

FINLAND

CXIII

main

STUDIER
I
NORDISK FILOLOGI

UTGIVNA GENOM

HUGO PIPPING

FEMTE BANDET

*Indiana University
Library*

HELSINGFORS 1914

BEF

482185

PD 1503

.59

v. 5

VT 1207-1211 1212-1213

HELSINGFORS
TIDNINGS- & TRYCKERI-AKTIEBOLAGETS TRYCKERI
1914

Till
ADOLF NOREEN

på hans sextioårsdag

Svenska Litteratursällskapet i Finland

11-24-47

INNEHÅLL

1. *Birger Nerman* Om Adilsstrofens äkthet och upprepning inom Ynglingatal.
2. *T. E. Karsten* Harjavalta och Raitio 'fjärdingar' i Satakunta samt det svenska ordet härad.
3. *T. E. Karsten* Lexikografiska bidrag till kännedomen av österbottniska landsmål.
4. *H. Bergroth* . . Några finländska tillägg och randanmärkningar till Svenska Akademiens Ordbok häft. 1—47.
5. *L. Fr. Löffler* . Om några underarter av ljóðaháttur.
6. *Hugo Pipping* Fornsvenskt lagspråk IV.

T. E. Karsten Några tillägg och rättelser till SNF V.2 och 3.

Om Adilsstrofens äkthet och upprepning inom Ynglingatal.

Av *Birger Nerman.*

Att ur gemensamma likheter mellan enstaka uttryck eller partier inom olika dikter draga slutsatser om inbördes lån eller beroende, torde i allmänhet vara ytterligt vanskligt. Detta gäller redan konstdiktningen. Ty man får icke förbise, att i all vers — och i synnerhet den accentuerade — det begränsade radutrymmet med nödvändighet formar orden i vissa syntaktiska förbindelser, som lätt bli varandra lika. Varje tid kan därför sägas ha ett stilistiskt lyriskt arv, syntaktiska klichéer, ur vilka ofta en författares uttryck bättre kunna förklaras än såsom lån från en annan samtidigt levande eller föregående, och det är i själva verket ett av kännetecknen på den nyskapande lyrikern, att han — på olika sätt — i versen förmår framtvinga nya syntaktiska förbindelser. Villkoret för konstaterandet av verkligt lån måste därför sättas ur synpunkten av uttryckens vanlighet och lätthet att uppkomma eller sällsynthet.

Än vanskligare blir emellertid förhållandet, när det gäller sådan diktning, som icke har en bestämd författare bakom sig, liksom i all primitiv litteratur överhuvud. De syntaktiska förbindelserna, som här naturligtvis äro vida färre, utbilda sig synnerligen lätt till klichéer, och varje sådan tid arbetar självfallet med en rad stelnade uttryck,

som å sin sida — på flera av varandra oberoende håll — kunna föda nya snarlika. Att därför inom de nu bevarade resterna av den engång rika Eddalitteraturen söka visa lån och överensstämmelser stöter på den stora svårigheten, att gemensamma uttryck i olika Eddadikter icke med nödvändighet behöva stå i något direkt förhållande till varandra, utan kunna bottna långt djupare ned i tiden, kunna ha uppkommit på ovan nämnda sätt såsom litterärt arv.

Den modärna litteraturhistorien rörande alla tider har överhuvud alltför litet tagit hänsyn till dessa förhållanden, drivit den litteraturhistoriska metod, som väl snart får anses föråldrad, till dess karrikatur. Icke minst forskningen om den gamla nordiska litteraturen gäller detta; med en ofta sedd metod att sammanställa och härleda Eddans olika sånger kan man bevisa vad som helst.

Helt annorlunda ställer sig förhållandet, när det gäller upprepningar och likartade uttryck inom en dikt själv. Här kan man exempelvis följa en författares arbetsätt, se hur enstaka uttryck och partier under själva utarbetningen ge upphov till andra o. s. v. Men förnämligast har här metoden ett negativt värde. Den kommer då endast ifråga om litteratur, som icke kommit till oss i den form, vari den ursprungliga författaren avfattat den.

Hur primitivt och konstlöst än en författare arbetar, drives han dock av den estetiska hänsyn, som fordrar omväxling, förbjuder upprepning; — härvid är naturligtvis undantag gjort för den upprepning, som uppkommit av rent estetiska skäl, parallellism. Å den andra sidan är det klart, att den primitive konstnären icke alltid lyckas undvika upprepningens svårigheter, utan att hans vers ofta närmar sig talspråkets upprepande framställning. Detta gäller då naturligtvis vanligare, lättuppkomligare uttryck.

Slutligen är det givet, att när en efterföljare söker rekonstruera ett förlorat diktparti, han gör det efter mönster av den bevarade dikten, därvid gerna upprepar dess uttryck, stilisering.

Dessa förhållanden måste stå klara, när det gäller att ur sådana synpunkter bedöma den fornisländska dikten Ynglingatal.

Den man, som författat Ynglingatal, har icke varit någon betydande konstnär, knappast någon konstnär alls. Hans intresse har varit av genealogisk art, och säkerligen har det icke varit ordens skönhet, som ryckt med åhörarna i den furstesal — var nu denna varit belägen —, där dikten föredragits. Man kan därför på förhand vänta en viss enformighet och brist på omväxling, och hela Ynglingatal är också, såsom många visat, byggd efter mycket genomgående principer, både beträffande uppställning och stilisering. Att enstaka vanligare uttryck vända igen på olika ställen, behöver därför icke tala emot ursprunglighet.

Genomgår man Ynglingatals strofer finner man följande parallellställen¹:

strof 1	rad 2	<i>þar es Fróþe bió</i>		24: 6	<i>sá's (á) Holtom bió</i>
	" 5	<i>ok sikling</i>		17: 5	<i>ok sikling</i>
	" 8	<i>of víþa skylde</i>		16: 4; 26: 12	<i>of víþa skylde</i>
" 3	" 2	<i>Vilia bróþor</i>		4: 2	<i>vilia byrge</i>
	" 3	<i>vitta vétr</i>		16: 3	<i>vitta vétr</i>
" 4	" 3	<i>sævar niþr</i>		6: 11	<i>Fiolness niþr</i>
	" 9	<i>ok allvald</i>		7: 9	<i>ok allvald</i>
" 5	" 6	<i>ióta dolge</i>		16: 15	<i>Ála dolgr</i>
	" 7	<i>suía kind</i>			19: 6 <i>eistra dolge</i>
	" 8	<i>of sóa skylde</i>	} Jfr {	18: 3	<i>sýslo kind</i>
" 6	" 2	<i>of yngua hreyr</i>		18: 4	<i>of sóet hafþe</i>
	" 7	<i>bana Hóólfs</i>		7: 2	<i>nema Dyggua hrør (hreyr)</i>
	" 12	<i>viþ Fyrue brann</i>		12: 7	<i>bana Guþlaugs</i>
" 7	" 11	<i>Loka mór</i>		17: 16	<i>of fylke brann</i>
" 8	" 4	<i>of fara skylde</i>		9: 7	<i>Loga dí's</i>
				20: 16	<i>of fara vilde (skylde)</i>

¹ Här medtagas även ställen, som förete tämligen svaga överensstämmelser. Texten är i huvudsak den, till vilken Nordiska Seminariet i Uppsala under sin behandling av Ynglingatal v. t. 1910—v. t. 1912 kommit.

strof 10 rad 4	<i>at bana urþo</i>	11: 6	<i>at þonom urþoss</i>
„ 11 „ 16	<i>á Yngua rauþ</i>	14: 8	<i>á Agle rauþ</i>
„ 13 „ 2	<i>at Upsolom</i>	16: 16	<i>at Upsolom 21: 10 frá Upsolom</i>
„ 14 „ 1	<i>Ok lofsæll</i>	16: 13	<i>ok dagsæll</i>
„ „ 3	<i>týss óttongr</i>	16: 7	<i>Freys óttongr</i>
„ 15 „ 9	<i>Þau frá'k verk</i>	16: 1	<i>Þat frá'k enn (22: 1 Þat frá huerr)</i>
„ 17 „ 6	<i>meþ suíom kuþþo</i>	20: 12	<i>meþ suíom þótte</i>
„ 22 „ 7	<i>þióþkonong</i>	26: 15	<i>herkonongr</i>
„ 24 „ 9	<i>ok buþlong</i>	25: 13	<i>ok buþlongr</i>

De olika stroferna innehålla alltså följande antal rader, som innehålla med andra strofer lika eller likartade uttryck.

Strof	Antal upprepningar	radantal
1	3	8
2	0	12
3	2	12
4	3	12
5	3	12
6	4	12
7	3	12
8	1	16
9	1	12
10	1	12
11	2	16
12	1	12
13	1	20
14	3	16
15	1	16
16	7	16
17	3	16
18	2	12
19	1	12
20	2	16
21	1	12

Strof	Ant. upprep.	radantal
22	1	12
23	0	12
24	2	12
25	1	16
26	2	16
27	0	8

Redan denna statistik säger något. Den visar en något så när genomgående jämnhet inom de olika stroforna, låtande talen i allmänhet svänga mellan 0—3 (1 g. 4). Härvid gäller dock ett frappant undantag, Adilsstrofen, som på 16 rader icke har mindre än 7, som lika eller väsentligt lika förekomma på andra ställen¹. Detta ger en vink om att närmare undersöka denna strof.

Lydelsen är följande²:

1. *Þat frá'k enn,
at Aþgils fior³
vitta vétr
of víða skylde*
2. *ok dápgiarn
af drasels bógom
Freys óttongr
falla skylde*
3. *ok víþ aur
deger hiarna
bragnings burs
of blandenn varþ*

¹ Jämförelsen blir något annorlunda, om hänsyn tas till radantalet. Strof 1 visar sig då komma nära Adilsstrofen. Jfr sid. 11 not 2.

² Handskrifterna förete ytterst få avvikelser från varandra. Den enda egentliga är, att de bägge J. ha *d a g s æ l l*, medan K. och Fr. ha *d á p s æ l l*.

³ Jag har här upptagit Noreens läsning. Se 'Mytiska beståndsdelar i Ynglingatal', Uppsalastudier, tillägn. S. Bugge, sid. 195.

4. *ok dagséll*
deyia skylde
Ála dolgr
at Upsölom.

Ser man närmare på Adilsstrofen, finner man, att upprepningarna icke där fördela sig likformigt. Första och fjärde halvstroferna ha 3, andra 1, medan tredje saknar upprepningsrader. Uppmärksamheten bör därför främst riktas på denna tredje halvstrof.

Partiet:

<i>K. Oc vid ar</i>	<i>J2 Oc við ar</i>	<i>F 2 v'øR øg' hlarna bœgningf</i>
<i>ægis hiarna</i>	<i>ægis hiarna</i>	<i>burs of blandin v'þ</i>
<i>bragnings burs</i>	<i>bragning búrs</i>	<i>J1 2 við ar ægis hiarna brag-</i>
<i>ū blandin varþ</i>	<i>of blandin v'þ</i>	<i>ning burs of blandin v'þ</i>

tillhör ett av de dunklaste i hela Ynglingatal, och det har ännu icke fått någon fullt antaglig förklaring. Den vanliga översättningen¹ är: 'Och furstens sons hjärnskåls vätska (= hjärnan) blandades med gruset'. Men dels bygger denna tolkning på en ändring till *deger* mot alla handskrifters samstämmiga *ægis*, dels är den med 3 genitiver försedda kenningen **bragnings burs hiarna deger* även för Ynglingatals språkbruk alltför invecklad och i varje fall ensamstående, dels är verbet blandas, använt om den utrinnande hjärnan ur rent fysikalisk synpunkt knappast möjligt, dels slutligen skulle ovannämnda konjunktur visa en nästan anatomisk lärd uppfattning, som i diktningen kännetecknar barocken och icke ligger i plan med Ynglingatals sed att endast dröja vid det mest åskådliga i personernas (människokroppens) habitus och attribut².

Lektor H. Sperber har privat för mig framställt en annan översättning. Han ändrar *hiarna* till *hiarne* och översätter: 'Och furstesonens förskräckares (Adils) hjärna

¹ Se ex. F. Jónssons nya upplaga av Ynglingasagan 1912.

² Norens översättning (i Fästskrift till Warburg) bygger på en ordställning, som knappast kan vara riktig.

(hjärnskål) blandades med gruset'. Mot denna översättning kan invändas, att den är en textändring, att den har 3 på varandra följande genitiver, att Adils motståndare, som här bör vara Ale — eftersom han på annat ställe i strofen nämnes som sådan —, kallas 'fursteson' — man hade väntat ett uttryck för 'furste' — samt slutligen, att Ale här skulle nämnas 2 gånger.

Ursprungliga böra därför icke dessa rader vara, utan måste bero på ett missförstånd av ett äldre uttryck¹. Men den form, i vilken halvstrofen bevarats, visar, att vi här, bakom förvirringen, kunna ana en form av den ursprungliga dikten. En senare tid har missförstått den ursprungliga ordalydelsen, och den nuvarande formen är ett förtvivlat försök att skapa mening och sammanhang i uttryck, som för renovatorn stått oförstådda.

Sedda i detta sammanhang få onekligen de 8 rader i strofen, som helt eller i likhet återfinnas inom andra Ynglingatalstrofer en ny belysning. Av strofens 16 rader återstå endast 4. Av dessa äro tvenne: *falla skylde, deyia skylde* av enklaste beskaffenhet, förbindande uttryck, som till konstruktion och art återfinnas inom nästan varje strof. Återstå då 3 rader i hela strofen, mot vilka intet kan anmärkas².

¹ Möjligen har bakom uttrycket *ægis hiarna* legat någon form av *øgeshialmr*, *skräckhjälmen*, som vid Adils fall krossats mot marken och i sina spillror blandats med gruset. Jag erinrar i detta sammanhang om, att den tid, som Adilsgestalten återspeglar, är den senare egentliga folkvandringstiden, hjälmtiden framför andra i Svealand (Norden), då över de stora, praktfulla hjälmarna sitter vildsvinsbilden — *skräckens* symbol.

Øgeshialmr är antagligen ett mycket gammalt ord. Fafner bär *øgeshialmr**, men berättelsen om Fafner, som i drakform vilar på guldets, tillhör en sagotyp, som — se Stjerna: Drakskatten i Beovulf (Fornvännen 1906) — är särskilt intimt förbunden med folkvandringstiden, de guld- (och även på 'vildsvinshjälmar')rika mossfyndens tid.

² Vill man — som här ej gjorts — anse andra raden böra läsas *Apils fiorve*, måste man här anse föreligga en felkonstruktion, då *viþa* eljest konstrueras med ack. (Se Noreens o. a. a. sid. 194 f.). Två rader bli då oklanderliga.

* Uttrycket finnes i Eddans vers, där ett uttryck kan vara mycket gammalt.

Vari ligger förklaringen till dessa ensamstående förhållanden i en Ynglingatalstrof? Den kan knappast vara mera än en. Den nuvarande formen av Adilsstrofen är icke den äkta, utan är ett senare försök att nyskapa en nästan fullständigt förlorad ursprunglig fattning. Vi förstå förloppet. Vid det nordiska hov, där Ynglingatal varit furstesläktens stamdikt, kan man icke förutsätta, att det funnits många inom varje generation, som varit dess bärare. Säkerligen har förhållandet varit likt lagmannens till lagens ordalydelse. Det har varit inom raden av på varandra följande hovskalder, som dikten bevarats; till hovskaldens skyldighet har hört att behärska diktens lydelse och föredraga den. Men härvid förstår man, att lätt enstaka partier kunnat vara utsatta för förvanskningar, råka i glömska. Sådant har förhållandet varit med Adilsstrofen. Av någon orsak — som vi nu icke känna — har dess ursprungliga form råkat i glömska, och kvar ha endast stått några dunkla uttryck av den nuvarande tredje halvstrofen. Kanske sammanhänger detta med ett åsidoskjutande av dikten under någon period. En tid har gått, och en efterföljande hovskald har sökt restituera strofen. Hans utgångspunkt har varit de fyra dunkla raderna. I dessa har han sökt bringa mening, och resultatet har blivit det nuvarande hjälplösa. Kring detta parti bygger han — efter den prosaiska sagotraditionen — de andra raderna. Men för att dikten icke må brytas till sin ålderdomliga stilisering, griper han uttryck ur den övriga dikten eller konstruerar nya i trång analogi till andra förefintliga. Ur strof 1: 8 (l. 26: 12) tar han *of vípa skylde*, ur strof 3: 3 *vitta vétr*, ur strof 13: 2 *at Upsölom*, de övriga bildar han som analogier.

15: 9	<i>Þau fra'k verk</i>	16: 1	<i>Þat fra'k enn</i>
14: 3	<i>týss óttongr</i>	„ 7	<i>Freys óttongr</i>
14: 1	<i>Ok lofséll</i>	„ 13	<i>ok dagséll</i>
5: 6	<i>ióta dolge</i>	19: 6	<i>eistra dolge</i>
		„ 15	<i>Ála dolgr</i>

De återstående verben bildar han på enklaste sätt

i stil med uttryck förekommande inom nästan varje strof¹.

16: 8 *falla skylde*
 „ 14 *deyia skylde*

Åtminstone på en punkt kan det med bestämdhet konstateras, att Adilsstrofen är den sekundära. Detta gäller uttrycket *vitta vétr*. I Adilssagan spelar trolldomen icke någon konstitutiv roll; Adils död är icke nödvändigt betingad av denna; hans fall från den störtande hästen vid blotfesten behöver icke trolldomen som orsak. I sagan om Vanlande däremot ingår trolldomen som huvudmoment; den är helt byggd på denna. Uttrycket måste därför här vara primärt, i Adilsstrofen sekundärt. Men det är av vikt, att det just är vid detta uttryck primäriteten kan konstateras. Ty av alla är detta det mest egendomliga, genom sin ovanlighet förbjuder det antagandet, att även en primitiv författare skulle ha tillåtit sig en sådan upprepning.

Alla de övriga uttrycken i Adilsstrofen, som äga paralleller i övriga strofer, kunna ur primäritetssynpunkt icke fastställas. Konstruktionen är för enkel, lättuppkomlig för att säga något. Man måste förutsätta, att Ynglingatal's konslöse författare kunnat tillåta sig den upprepning, som ligger i de parallella uttrycken

14: 3 *týss óttongr*

16: 7 *Freys óttongr*

O. S. V.

Något liknande blir i allmänhet förhållandet vid de övriga strofernas parallelluttryck. Uttryckens enkelhet förbjuder ett definitivt avgörande. Endast tveksamma omdömen torde kunna givas.

De parallella uttrycken

5: 7 *suía kind*

18: 3 *sýslo kind*

„ 8 *of sóa skylde*

„ 4 *of sóet hafþe*

¹ Antar man läsningen *Apils fiorve*, har interpolatorn, när han skapar de två återstående raderna på fri hand, gjort sig skyldig till felkonstruktion (jfr sid. 7, not 2).

synas erbjuda alltför stora likheter för att bägge skulle vara ursprungliga i dikten, men något avgörande för enderas anciennitet kan icke givas. Möjligen skulle ock förekomsten av parallellerna:

1: 5 <i>ok sikling</i>	17: 5 <i>ok sikling</i>
4: 9 <i>ok allvald</i>	7: 9 <i>ok allvald</i>
24: 9 <i>ok buþlong</i>	25: 13 <i>ok buþlongr</i>

snarast tydas som en oursprunglighet; för denna mening talar, att i sista fallet uttrycken återfinnas i tvenne på varandra följande strofer — man hinner vid (upp)läsningen av det senare uttrycket icke glömma det förra, vilket är störande —, liksom i det andra fallet stroferna blott skiljas av tvenne.

Överhuvud är det värt att observera, att de parallella uttrycken i de allra flesta fall tillhöra strofer, som till sin ordningsföljd ligga varandra mycket nära. Av upprepningarna förekomma (se sid. 3 f.)

5 i strofer, som stå bredvid varandra
4 i „ skilda genom 1 strof
4 i „ „ 2 strofer
1 i „ „ 3 „

d. v. s. förhållandet gäller 14 av de 24 ovan anförda parallellerna. Bland de återstående 10 fallen ha 3 redan förklarats oursprungliga (5: 7, 8 ~ 18: 3, 4; 3: 3 ~ 16: 3), varför jämförelsetalen bli 14: 7¹. Detta måste givetvis betraktas som en instans emot oursprunglighet. Därmed stämmer förträffligt, att förhållandet vid Adilsstrofen (str. 16) är särskilt pointerat. Icke mindre än 4 av dess uttryck ha sina paralleller i de närmast föregående 15:de, 14:de och 13:de stroferna (se sid. 4).

Vidare är det värt att lägga märke till, att de parallella uttrycken som regel förekomma på motsvarande ställen, vanligen på fullt motsvarande ställe inom hela det

¹ Härvid äro de fall, då 3 parallelluttryck finnas (jfr sid. 3 f.) räknade som vardera 1.

bevarade strofpartiet eller också på motsvarande ställe inom en helstrof eller halvstrof (d. v. s. radnumren på de parallella ställena äro identiska eller differensen är 4, 8, 12; däremot sällan 2, 6, 14). Huru detta skall tydas, torde vara tvivelaktigt. Ty både för en primitiv författare, som omedvetet ej förmår undvika upprepning och en efterföljare, som medvetet söker påbättra, faller det sig naturligt att låta de motsvarande uttrycken intaga motsvarande plats. Däremot har denna iakttagelse ett obestridligt, fastän förbisett värde vid bestämmande av halvstrofernas plats i helstrof. Mera upplysande är ett annat förhållande.

Statistiken (sid. 3 f.) visar, att upprepningarna i de tidigare stroferna äro vanligare än i de senare. Resultatet blir följande ¹:

strof 1—20				strof 21—27			
1 med 7 uppr.							
1	”	4	”				
6	”	3	”				
4	”	2	”	2 med 2 uppr.			
7	”	1	”	3	”	1	”
1	”	0	”	2	”	0	”

Frånräknas Adilsstrofen falla upprepningarna alldeles överväldigande talrikt i de 7 första stroferna, som dock alla äro korta (1 med 4, 4 med 3, 1 med 2 och 1 med 0 uppr.) ².

¹ I någon mån blir denna jämförelse missvisande, då de olika stroferna innehålla olika radantal. Strängt matematiskt blir jämförelsen mellan de bägge grupperna

	strof 1—20	strof 20—27
antal upprepningar	44	7
radantal	272	88
	= 1 : 6 (ung.)	1 : 12,5 (ung.)

d. v. s. upprepningarna äro dubbelt så vanliga i de 20 första raderna som i de 8 sista.

² Särskilt är strof 1 anmärkningsvärd, där av 8 rader 3 förete upprepningar. Proportionen är nära Adilsstrofens. Detta antyder, att man även här särskilt bör vara benägen att antaga ursprunglighet.

Gränsen efter strof 20 är satt, där konungaätten lämnar Sverge och blir norsk.

Dessa förhållanden äro fullt naturliga. Ur den synpunkt, som varit den ledande för författare och konungaätt, måste diktens senaste parti, behandlande de norska Ynglingarna, ha varit diktens viktigaste, liksom intresset i allmänhet stigande samlat sig mot diktens slut. Det kan tas för alldeles givet, att stroferna om de närliggande närmaste förfäderna, som framstått i levande tradition för de åhörande, vårdats bättre än stroferna om de uppåt i en skum förtid sig förlorande svenska Ynglingarna. Dessa strofer kunna därför väntas föreligga i ett ursprungligare skick än de tidigare. Men då de senare stroferna äro jämförelsevis fria från upprepningar, visar detta, att så även varit förhållandet med hela den ursprungliga dikten, d. v. s. att upprepningarna inom de tidigare stroferna till stor del icke äro ursprungliga.

Förhållandet vid Háleygiatal, som allmänt anses vara en efterbildning av Ynglingatal och som under varje förhållande måste stå i något samband med denna dikt, är av intresse. I den visserligen rätt ringa del av dikten, som bevarats, finnas endast tvenne upprepningar 9: 7 *Freys óttongr* ~ 12: 7, *Týss óttong* — bägge återfinnandes inom Ynglingatal. Detta synes tala emot, att Ynglingatal ursprungligen innehållit ett så stort antal upprepningar, som dikten nu äger. Däremot innehåller Háleygiatal som bekant en mängd uttryck, som överensstämma med Ynglingatals. Är Háleygiatal en efterbildning av Ynglingatal, kan dess författares arbetssätt därför jämföras med den procedur, som skapat Ynglingatals upprepningar.

Att närmare i detalj fastställa, vad som av upprepningarna är äkta, vad oäkta, låter sig icke göra. Men undersökningen synes i stort ge vid handen, att det ursprungliga Ynglingatal varit vida mera fritt från upprepningar än det till oss föreliggande. Det sätt, på vilket dikten bevarats, har varit orsaken till den förstörelse, den undergått. Men den nuvarande formen visar också, hur man till dels sökt lösa den svårighet, som härvid uppstått,

genom upprepningar, som i ett fall lett till nyskapande av en hel strof — ett stycke renovatorhistoria från en tid, som i de flesta fall i diktartekniken ligger oss ogripbart borta.

Harjavalta och Raitio 'fjärdingar'

i Satakunta samt det svenska ordet härad.

Av T. E. Karsten.

I våra jordeböcker från 1500-talets mitt, t. ex. av åren 1540 och 1544, är Kumo 'skattesocken' indelad i s. k. fjärdingar, fyra till antalet: 1) *Raitio fierding*, 2) *Ylistaro fierding*, 3) *Kiviranta fierding* och 4) *Harjavalta fierding*, och för Kumo 'kyrkosocken', t. ex. år 1557, gäller samma indelning¹. Ordet 'fjärding' motsvarar i denna användning det fornsvenska *færþunger* i dess betydelse av 'fjärdedel eller mindre del av socken'. Av dessa fjärdingsnamn, som sannolikt äro betydligt äldre än den tid, då de först framträda i urkunderna, betecknar *Harjavalta* i vår tid en grannsocken till det nutida Kumo samt *Ylistaro* en stor by i Kumo, medan namnet *Raitio* fortlever i förbindelsen *Raition kulma* (fi. *kulma* bl. a. = 'trakt, ort'), en benämning på den tätt befolkade, gamla bygd, som ligger kring älvbukten därstädes.

Bygdenamnet *Raitio* sammanfaller till formen med finska *raitio* 1) 'släd-, hjulspår, långt spår, sträcka', 2) 'rentåg, bestående vanligen av 10 renar', 3) 'främsta renen i en *raitio*', 4) 'tåg, byaväg'. Men detta finska ord är, såsom jag redan Arkiv f. nord. fil. 22, s. 194 antagit, ett

¹ Jfr tidskriften 'Suomi', årg. 1860, s. 281 ff.

urnordiskt lån; **raiðio-*, av fvn. *reiðe* m. eller *reiðe* n. 'ride-hest, lastdyr, slæde og desl.' och är närmast besläktat med fi. *raito* (gen. *raidon*) 1) 'rentåg', 2) 'långt spår', vilket i sin tur återgår på en urnordisk *ō*-stam **raiðō* i fvn. *reið* f. 1) 'ridning', 2) 'vogn, kjerredskab', nno. *reid* 1) = fvn. *reið*, 2) 'følge, selskab', t. ex. *brudreid* 'brudfölge'. *Raition kulma* kunde närmast tänkas innehålla fi. *raito* i betydelsen 'byaväg', men då detta *raito*, såsom ovan framhölls, med full säkerhet är ett nordiskt lånord, förtjänar det att undersökas, om icke ordet på nordisk botten företer någon betydelsenysans, som bättre än den finska betydelsen 'byaväg' skulle förklara det finska fjärdings- eller bygdenamnet. En sådan svensk användning av ordet kan i själva verket påvisas: dess förekomst som senare led i det ursprungligen sammansatta ordet *häräd*, vilket enligt nu gällande allmännaste uppfattning motsvarar ett urnordiskt **harja-raiða* med biformen **harja-raiðia* i fornsv. *hæræþe* stn. = *hæræþ*. Grundformen **harjaraiða* eller, för en något senare tid, **hariraiða* har som bekant¹ uppställts av A. Kock, i Arkiv f. nord. Fil. XXI, s. 358 ff. ('Om ordet *häräd* och grunden för häradsindelningen'), och tillagts en grundbetydelse av '(skepps-)härsutrustning', vilken sedermera skulle övergått att beteckna det 'distrikt som gemensamt deltagar i ledungens utrustning'. Vad formsidan vidkommer, är Kocks utgångspunkt otvivelaktigt riktig. Den av K. supponerade urnordiska stammen är, om man fränser ordets genus, i själva verket belagd i den forntyska laglitteraturens *hariraida*, *heriraita*, ett ord som betytt ungefär 'härskara', 'hop av människor' och som bildats av fht. *hari*, *heri* 'här', 'folkskara' och *reita* 'tåg', 'krigiskt angrepp', det sistnämnda formellt identiskt med det ovan berörda urnordiska **raiðō* och det därav lånade finska *raito* = 'rentåg'. Betydelseutvecklingen har däremot icke varit den av Kock antagna; detta

¹ I motsats till ett flertal äldre etymologier, bl. a. av Hj. Falk (Ark. f. nord. Fil. IV, s. 358) och E. Brate (Ark. f. nord. Fil. IX, s. 130 ff.).

framgår med full evidens av den nya utredning som eg-nats häradsbegreppet i Sven Tunbergs år 1911 ut-givna 'Studier rörande Skandinaviens äldsta politiska in-delning' (Uppsala), särskilt s. 24 ff. och 35 ff. Ordet *härad* är till sin egentliga innebörd ett kollektivum, avseende en krigarskara, en skara män, en hop av människor, ett mängdord i allmänhet. Man bör nämligen erinra sig, att 'här' och 'folk' i det äldsta germanska samhället äro ett och samma begrepp, utan varje distinktion, och vidare att den övergång från betydelsen 'tågande, tåg' till 'skara som tågar', 'folkskara', vilken förutsättes hava försiggått hos ordets senare sammansättningsled (-*raiðō, -*raiða), icke är någon isolerad företeelse utan har goda paralleller i sådana bekanta nordiska ord som *sókn*, *följe*, *lið*, *ferð* m. fl.

Ordet *härad* betecknar således ursprungligen sam-manslutningar eller grupper av människor, oavsett arten av de sammanhållande banden. Det användes icke blott om en avdelning krigare i samlad trupp utan även om personer, som av släktskap eller andra orsaker förts sam-man inom ett gemensamt bebyggelseområde. Men från att ursprungligen ha avsett bebyggarna av en viss ort övergick *härad* så småningom att beteckna det av dem bebodda området, blev m. a. o. liktydigt med *bygd*, och i denna allmänna betydelse har det lämnat spår efter sig i den äldsta såväl fornvästnordiska som fornsvenska litte-raturen (se Fritzner²: Ordbog 792 b, Söderwall, Ord-bok 557 a, Tunberg, s. 55 f.). Ur detta 'bygde'-härad, som äger förhistoriska anor, utvecklar sig sedan, tidigast i Danmark och södra Sverge, i Svealandskapen först under den senare medeltiden, det bekanta judiciella häradet, som slutligen vann insteg även i vårt land.

För den fråga, det här gäller att undersöka: det rätta förståendet av fjärdingsnamnen *Raitio* och *Harjavalta* i Satakunta, är det av särskild vikt, att ovan berörda all-männa bemärkelse av 'bygd', 'trakt' tydligt framträder i talrika på ordet *härad* bildade Ortsnamn i Sverge, och icke blott i söder utan även i Svealanden, där *hundaret*

var den territoriella och judiciella indelningens enhet och häradet i sin teknisk-juridiska mening är av relativt sen upprinnelse, ja t. o. m. i norra Sverge, där det judiciella häradet aldrig, vare sig förr eller senare, vunnit insteg. Av det hos Tunberg s. 52 ff. sammanställda namn-materialet nämner jag här från Uppland: *Witboherede* (1298), nu Vidbo socken, *Laggaheredh* (1273), nu Lagga socken, *Ringbohered* (1310), nu Rimbo socken, *Lohæredh* (1314), nu Lohärads socken; från Västmanland: *Lithlæ-hæradh* (1387), nu Lillhärads socken, *Hæradhe* (1495), *Hæ-redhe* (1496), nu Gammelhärad, gård i Norbergs socken, *Tackehärede* (1539), nu Tackhärad, gård i Norbergs socken; från Dalarna: *Heredeno* (1325), *Hæradhen* (1442), *Härett* (1558), nu Häradsfjärdingen i Leksands socken; från Södermanland: *Vangh hæradhe* (1331), nu Vagnhärads socken, *Lifiæhæret, -hærat* (1331), nu Härads socken, *Thorpæ-hæraþ* (1314), nu Torpa socken, *Thraboheradhe* (1318), nu Råby socken, o. s. v.; från norra Sverge, Gästrikland: *Ytter- och Öfverhärde* byar, förut sammanfattade under namnet *Härad*. Hit höra även — såsom en del forskare (Nordlander, Brate, Kock) antaga — vissa norrländska ortnamn på *-rå*, förut *-radh*, såsom *Ørboradh* (1314), nu Arbrå socken i Hälsingland, *Sioboradh* (1314), nu Säbro socken i Ångermanland, *Norungaradh* (1314), nu Nordingrå socken i Ångermanland, m. fl. Om denna sistnämnda namngrupps samhörighet med *Härad*-namnen hysa dock andra forskare (se Tunberg s. 55), av formella hänsyn, tvivelsmål.

Bygdenamnet *Raitio* i Kumo har således, om min här föreslagna tolkning därav är riktig, uppkommit genom förkortning av ett urnordiskt kompositum **harja-raiðia* (i äldre urnord. tid **-raiðio*), vilket, som ovan antydde, motsvarar fornsvenska *ia*-stammen *hæraþe* stn. = fsv. *hæraþ* (*a*-stam). Denna neutrala *ia*-stam skulle sålunda redan i förhistorisk, ja, av dess suffix-form *io* att döma (jfr de finska *a*-stammarna *jukko* = got. *juk*, fvn. *ok* stn., *juusto* = fvn. *ostr*, *pelto* = fsv. *fiælder*, o. s. v.), redan i mycket gammal urnordisk tid förekommit vid sidan av

a-stammen i fsv. *hæraþ*. En stor del av de ovan berörda medeltida bygdehäraden i Sverge företer i själva verket namnformer, som synas återgå på denna *ia*-stam; jfr *Witboheredhe* 1298, *Skoboherethi* 1285—1305, *Funboa herethi* 1294, o. s. v. i Uppland, *Hæredhe* 1496, *Tackehärede* 1539 i Västmanland, *Sæterboherdhe* 1291 i Södermanland, o. a. En förkortning av samma art som i *Raitio* fjärding har sammansättningen **harja-raiða* varit underkastad i de norrländska ortnamnen på *-radh*, nu *-rå* (se ovan), om nu dessa, som mig synes troligt, få hänföras hit. I andra nysvenska sockennamn, som höra till denna grupp, har stympningen varit ännu starkare, i det att hela ordet *-hæraþ* här försvunnit, ss. i *Witboherede*, nu Vidbo socken, *Ringbohered* nu Rimbo socken, o. a. (se ovan)¹.

Till denna gamla namngrupp på ordet *-hæraþ* i dess urnordiska form hör väl även bynamnet *Kukonharja* i Nakkila socken vid Kumo älv, avseende en större by mot Harjavalta sidan. Detta namn, som år 1412 skrives *Kokenharia* ock *Kukoinharia*, år 1540 *Kukoinharja*, 1546 *Kukonharia* och som redan år 1560 även förekommer i Pöyttis i Eg. Finl., kan till sin oklara förra led närmast jämföras med gårdnamnet *Kukola* (redan 1540) i Raitio fjärding i Kumo samt med förra leden i *Kukonböle*, 1540 i Halikko (nära Åbo). Analoga bildningar äro *Liinaharja*, gårdnamn i Kumo (Ylistaro by)², samt *Haukiharja* i Nykyrko (Eg.

¹ Jämföras kan även den germanska mängdbeteckningen *hund*, som med betydelsen 'landskap, bebott område' anträffas i nordiska, ävensom under formen *kunta* i finska och estniska ortnamn, men i regeln blott som senare kompositionsled. Undantagsvis kan det dock även användas som främre led. Vid sidan av talrika skandinaviska ortnamn på *-(h)und(a)* finnas sålunda i norra Jylland de sannolikt hithörande enstaka bildningarna *Hundborg*, härad, och *Hundzlund*, gård; se T. E. Karsten, *Studier i nord. fil.* II.2, s. 12 f., Tunberg, o. a. a. s. 186 ff. Ur de talrika finska appellativa sammansättningarna på *-kunta* har man i nyare tid likaså abstraherat ett osammansatt *kunta* i betydelsen 'kommun'.

² Denna gård, ett f. d. rusthåll, har säkerligen gamla anor, ty ett likalydande gård- och släktnamn uppträder å andra orter redan under 1300- och 1400-talen. I Åbo Domkyrkas svartbok s. 173 nämnes

Finland), vilket redan år 1411 är upptaget som bynamn. Jag kan således icke dela dr R. Saxéns i 'Språkliga bidrag till den svenska bosättnings historia i Finland I' s. 113, 133, 189, 211 uttalade mening, att *Kukonharja* och *Haukiharja* återgäve tvåledade germanska personnamn. Då intet av de här ifrågavarande tre finska namnen på *-harja* uppvisa ens en biform med suffixet *-la*, vilket man dock skulle vänta sig, om namnen vore bildade på personnamn (jfr sockennamnen *Uvila* = *Ulsby* och *Nakkila* = *Nackeby* i samma trakt av Satakunta), antyder väl redan detta, att dessa by- resp. gårdnamn icke återgå på gamla personnamn utan redan från början angivit orter. Och även om denna avsaknad av suffixet *-la* kunde tänkas bero på tidig association med finska ordet *harja* = 'borste', 'ås, kam', så kan mot antagandet av tillgrundliggande personnamn ännu framställas den mera vägande invändning, att de urnordiska personnamnsstammar, vilka skulle avspeglas i de nämnda finska ortnamnen på *-harja*, f. ö. icke äro belagda. Det finska *Kukonharja* skulle visserligen enligt Saxén (s. 189) äga en germansk motsvarighet i ett forntyskt personnamn *Goginheri*, men ett sådant har veterligen icke existerat. Förstemann, *Namenbuch I*², känner visserligen ett forntyskt mansnamn *Guginhart*, men detta är en sammansättning på *-hart*, got. *-hardus*. Att tvenne av dessa namn beteckna byar, ja det tredje (*Liinaharja*) blott en gård, behöver icke förringa sannolikheten av deras här supponerade samband med de svenska ortnamnen på *häräd*, ty de gamla svenska bygdehäraden motsvaras i vår tid icke sällan av byar, ja t. o. m. av gårdar; jfr bland de här ovan ur Tunbergs arbete anförda fornsvenska ortnamnen sådana som *Ytter- och Öfverhärde* byar i Gästrikland, *Gammelhäräd* och *Tackhäräd* gårdar i Västmanland.

Att de ifrågavarande finska ortnamnen på *-harja* icke äro ursprungligen finska, därför talar även att de som

en viss *Olaus Linaharia* år 1379 från Åbotrakten ävensom hos R. Hausen, *Bidrag till Finlands historia I* s. 28, en viss *Heinrich Lijnharia*, 'landz syneman' vid 1493 års sommaring i Padasjoki.

ortnamn betraktade äro svåra att förklara ur finskan. Finska ordet *Kukonharja* betyder egentligen 'tupp- eller hankam', *Haukiharja* 'gädd-ryggfena', *Liinaharja* 'linborste' eller 'vit man, häst med sådan man'. Främre lederna i dessa sammansättningar äro med all sannolikhet finska omtydningar och ombildningar av fördunklade urnordiska ord. Sålunda kunde finska formen *Hauki* ha framgått ur sammansättning med ett urnordiskt *Haug*- 'hög'.

Att det urnordiska **harja-raiða* (-io) i dessa finska ortnamn uppträder förkortat till *-harja* är överensstämmande med finskt språkbruk, ty vid upptagandet av ett sammansatt ord ur ett främmande språk bibehåller finskan ofta blott dess första del. Kända exempel härpå äro fi. *Ruotsi* = 'Sverige', som framgått ur det fornsv. *Rōds-karlar*, *Rōds-mæn* (nu *Rospiggar*), vidare *riksi* = sv. *riksdaler*, *Pietari* = *St. Petersburg*, *huovi* = sv. *hovman*, *portto* 'scortum' = fvn. *portkona*, *murkina* 'frukost (= sv. *morgonvard*), o. s. v.

Men om dessa finska ortnamn på *-harja* således ursprungligen äro urnordiska bildningar på det förkortade **harja-raiða* (härad), följer därav, att även det gamla fjärdingsnamnet i Kumo, det nutida sockennamnet *Harjavalta* hör till samma namngrupp. Namnet skrives i Åbo Domkyrkas Svartbok: år 1429 *Harianwalta* 3 ggr och *Haria-walta* 1 gg, år 1447 (*Magnus*) *Hariaualdastha*, år 1458 *Harianwaltha* (med varianten *Hæriænwaltan* i Skokl. Cod. Ab. fol. 76), *Harianwaltaby* och *Hariawaltha* 2 ggr, senare ggn i sagda Skokl. Cod. Ab. under formen *Harianwalta by*, i senare urkunder: år 1554 o. s. v. *Hariavalda*. Till sitt etymon har det av R. Saxén, *Den sv. bosättnings historia* I, s. 183 identifierats med den urnordiska grundformen för personnamnet fsv. *Harald*, isl. *Haraldr* (**Harja-walðar*). Så lockande denna sammanställning vid ett första ögonkast än är, kan den dock, med kännedom av hela den geografiska namngrupp, vartill namnet i fråga otvivelaktigt hör, i den mening vari Saxén fattat det samma, icke upprätthållas. Rent formellt sett är sammanställningen naturligtvis riktig. Men den användning nam-

net *Harjavalta* i Satakunta visar sig äga redan i de äldsta historiska källorna talar icke för att vi här ha att utgå från ett personnamn. Ännu år 1540 och långt senare var *Harjavalta*, såsom ovan redan nämnts, en av de 4 fjärdingarna i Kumo vid denna tid synnerligen vidsträckt socken. *Harjavalta 'fjärding'* omfattade år 1540 icke mindre än 13 byar, bland dem en by med samma namn, *Harjavalta*, som då hade 9 bönder.

Det är påtagligt att fjärdingsnamnet här är det ursprungliga, men i så fall är det något svårt att inse, varför en hel fjärding, en bygd, uppkallats efter en enda person. Måhända är det ingen tillfällighet, att namnet åren 1429 och 1458, i så många av dess äldsta kända belägg skrives *Harianwalta*. Genetivformen av förra sammansättningsdelen antyder kanske, att *Harja*-ursprungligen varit ett självständigt namn, att m. a. o. *valta* är en senare tillagd bestämning. Detta sistsagda ord är som bekant ett germanskt lån: urnord. **valða* i fvn. *vald* stn. 'makt, herradöme, myndighet', men även 'distrikt, område, som är en överhetsperson underlagt', fsv. *vald* n. i samma betydelser. Man kunde då tänka sig att **valða* här uppträdde i den sistanförda bemärkelsen av 'område, inom vilken någon har makt, myndighet', och för detta fall kunde här erinras om de bekanta fornvästnordiska uttrycken *alls herjar þing* 'allmänt folkting', *alls herjar dómr, lög*, o. s. v. Men ordet **valða* kan även beteckna blott och bart 'område, besittning, gods', en betydelse, som det finska ordet faktiskt uppvisar i estniskan och liviskan och som enligt Fritzner, Ordbog² s. 844 a, redan fanns i fornvästnordiskan. I nordliga Norge förekommer *vald* n. ännu i vår tid med betydelse av 'Grund, marker, som hör till en Gaard' och synes som sådant även ingå som senare led i ett norskt gårdnamn (Norske Gaardnavne XIV, s. 326). Finska ortnamn på *-valta* torde annars vara sällsynta. Jag känner blott étt annat sådant: *Sotavalta* i Lempäälä nära Tammerfors, en ort som ännu vid 1500-talets mitt hörde till 'Kumogårdslän', således till samma län som *Harjavalta* fjärding vid Kumo älv. Namnet möter

redan i våra äldsta jordeböcker, av åren 1540, 1541 o. s. v., men skrives då alltid *Sotauala*, en form, som med all säkerhet är en av skrivaren verkställd abstraktion ur namnets oblika kasus : gen. *Sotavallan*, ablat. *-vallalta* o. s. v. *Sotavalta* är i våra dagar, liksom redan år 1540, en stor gård i sagda Lempäälä socken. Då denna ort hör till det äldsta bebyggelseområdet i södra Satakunta, med rika järnåldersfynd av delvis skandinaviska typer¹, är det knappast sannolikt att *Sotavalta* är en ursprungligen finsk namnbildning. Redan den finska betydelsen, 'krigsbefäl.-makt', vore enastående i ett ortnamn och ur historisk synpunkt oklar. Det är därför åtminstone en möjlighet, att namnet i fråga till sin förra led är en finsk översättning av ett urnordiskt ortnamn *Harja-valða*. Främre sammansättningsleden i detta är identiskt med det nysvenska *här* = 'krigshär', och finska ordet *sota*, som egentligen betyder 'krig', användes stundom även att återgiva det svenska *här*, såsom i *sota-joukko* = 'här-skara', *sota-päällikkö* = 'här-förare'. En analog finsk översättning föreligger i landskapsnamnet Satakunta, däri förra leden (fi. *sata* = '100') återger det av finnarna under formen *kunta* reproducerade germanska **hunða*, vilket, vid sidan av sin användning som mängdbeteckning och därur framgångna förekomst i ortnamn, som bekant även och ursprungligen var ett räkneord = '100' (varom närmare i min uppsats 'Äldre germansk kultur i Finland belyst av ortnamnen' = SNF II, 2, s. 12 ff.). Namnet *Sotavalta* kunde sålunda bero på finsk folketymologisk omtydning av det urnordiska namnet *Harjavalða* och skulle i så fall väl även det i sin mån tala mot den äldre uppfattningen av detta sistnämnda som gammalt personnamn.

Till denna finska namngrupp hör möjligen, synes det mig, även finska bynamnet *Harjan kylä* (= Harja by) i Kauhajoki, Syd-Österbotten. Byn ligger på ömse sidor om älven mot Kurikka-sidan. Namnet skulle i så fall

¹ Se A. Hackman i Texten till Atlas öfver Finland 1910, Förhistoriska fynd: III. Järnåldersfynd, s. 40 ff., särskilt s. 42, 51, 53. 62.

närmast böra jämföras med sådana osammansatta ortnamn i Sverige som *Hæradhe*, 1495 gård i Västmanland, *Heredeno* 1325, *Härett* 1558 (Häradsfjärdingen i Leksands socken i Dalarna), *Ytter-* och *Överhärde* byar i Gästrikland, förut sammanfattade under namnet *Häradh*, *Herede*, *Häret* (redan på 1500-talet), o. a. Parallellismen mellan *Harjan kylä* och *Häradh (Härde) by* i Sverige är så gott som fullständig, blott med den skillnad, att det finska namnet, som man även väntar sig, bevarar blott förra sammansättningsleden i det urnordiska **harja-raiða*. Då den äldre svenska bosättningen i Österbotten kvarlämnat några visserligen enstaka spår även i Ilmajoki, Kurikka och Kauhajoki — jag nämner här blott bynamnet *Näselöösby* (= fi. Nenättömän kylä) år 1557 och senare i Ilmajoki samt *Gyllenfors* (= fi. Jyllinkoski) i Kurikka, invid en efter denna fors benämnd gård *Jyllilä* — kan det ifrågavarande *Harjan kylä* nog tänkas återgå på ett urnordiskt ortnamn.

Att av de här behandlade finska ortnamnen icke mindre än fyra, *Harjavalta*, *Raitio* och *Liinaharja* i Kumo samt *Kukonharja* i det angränsande Nakkila, äro lokaliserade i själva centrum av det forna Satakunta — Kumo gård, en av våra äldsta kungsgårdar, kallades under medeltiden även 'Satagunda gård' — torde få anses vara ett icke oviktigt indirekt vittnesbörd till förmån för de här framställda namntolkningarna¹. Och å andra sidan är väl denna namngrupp ett nytt stöd för min tydning av landskapsnamnet *Satakunta*, vartill f. ö. Tunberg i sitt ovan citerade arbete rörande 'Skandinaviens äldsta politiska indelning' s. 187 f. meddelar ett flertal goda paralleller bland finsk-estniska ortnamn: i Eg. Finl. gårdsnamnet *Paaskunta* (tidigare *Pastakunta*, jfr *Pasta* i Mälartrakterna ävensom, enligt min mening, *Paasto* i Öb., Mustasaari), i Estland *Lappegunda*, *Murumgunde* o. a. Tillika torde den

¹ Även de övriga här diskuterade ortnamnen, *Haukiharja* i Nykyrko, Eg. Finl. (1411), *Sotavalta* i Lempäälä (1540), mellan Tavastehus och Tammerfors, samt *Harjan kylä* i södra Öb. ligga i eller invid gamla kulturbygder med äldre svensk bosättning.

Kock'ska härledningen av ordet *härad* ur en urnordisk grundform **harjaraiða* i och med de finska bygdenamnen *Harjavalta-Raitio* blivit aposterioriskt styrkt. Senare leden i *härad*, för vilken man tidigare kunnat åberopa blott det forntyska *hariraida*, är — vågar jag tro — med det finska *Raitio*, vad stamstavelsen vidkommer, i beviskraftig form belagd även å nordisk språkbotten, ty även om sistsagda ord först efter sin förfinskning övergått till bygdenamn, är detta ett indirekt stöd för antagandet, att även dess nordiska grundform kunnat användas så¹.

*

Arkeologiskt sett är Kumo älvdal som bekant ett av landets allra äldsta bosättningscentra. Dess befolkande vidtog redan under stenåldern och fortgick oafbrutet under brons- och äldre järnåldern. Denna dess äldsta kolonisation var till nationaliteten skandinavisk, men å andra sidan framträda här rätt tidigt, enligt fornforskningens senaste upptäckter redan under de första århundradena av vår tidräkning, även spår av finsk bosättning. Jag erinrar särskilt om det stora graffynd i Nakkila (n. o. Kumo), som behandlades av dr. A. Hackman i hans vid första baltiska arkeologkongressen (i augusti 1912) i Stockholm hållna föredrag angående de äldsta järnåldersfynden i Finland. Dessa fynd, vilkas allmänna drag äro i vida övervägande grad ostbaltiska och vilka därför sannolikt inkommit till vårt land genom östersjöfinsk förmedling, torde härstamma redan från 2. århun-

¹ Ortnamnet *Raitio* återgår, som sagt, på urnordiskt (urgermanskt) **raidio* = yngre urnord. **raidia* och härstammar således från en något äldre urnordisk språkperiod än det finska *Harja-* i *Harjavalta* och *-harja* i *Kukonharja* etc. Den äldsta urnordiska formen av ifrågavarande *Harja-* gäve i finsk transkription ett **Kario*, jfr det bekanta västgerm. personnamnet *Chariovalda* = urgerm. *-valðōn*, se M. Schönfeld, Wörterbuch der altgermanischen Personen- u. Völkernamen, s. 128 (Heidelberg, Carl Winter, 1911). Som appellativt lån föreligger ordet i fi. *karja* 'grex'; jfr fsv. (Söderwall s. 521 b) *hunda här* 'här eller hop av hundar'.

dradet. Den finska koloniseringen av Kumobygden synes således äga anor tillräckligt gamla, för att ortnamn av den rent av urgermanska prägel, som *Satakunta* och *Raitio* enligt min tolkning äga (-*kunta* med *k* motsvarande ett äldsta germanskt *h* = χ), skola kunna anses möjliga därstädes.

Tillägg.

S. 5. Enligt muntligt meddelande av dr. H. Ojan-suu förekommer gårdnamnet *Kukonharja* vidare i Teisko (Satakunta, Tammerforstrakten) samt i Ruokalaks (vid Saima, något n. o. Imatra). Ehuru gamla nordiska ortnamn äro tänkbara och även uppvisats i sagda landsdelar, kunna sådana relativt unga(?) gårdnamn som dessa icke tilläggas beviskraft i fråga om de ovan behandlade gamla bygdenamnen. De kunna vara från annan ort införda, yngre efterbildningar eller tillkomna alldeles självständigt. I dr. A. V. Forsmans arbete 'Tutkimuksia suomenkansan persoonallisen nimistön alalla (= Undersökningar på området för det finska folkets personliga namnskick)' I, H:fors 1891, anföres icke ett enda namn på -*harja*.

S. 9. Namnet *Sotavalta* skrives år 1553 *Sotavald*, år 1600 *Sotavalda*, på 1730-talet *Sotavalla* (jfr fi. gen. -*vallan*).

Lexikografiska bidrag till kännedomen av österbottniska landsmål.

Tillägg till H. Vendells 'Ordbok över de östsvenska
dialekterna'.

Av *T. E. Karsten*.

Transkription (det grövre landsmålsalfabetet) och förkortningar desamma
som hos Vendell. En vidfogad parentes (Vll = Vendell) anger, att
resp. ord redan finnas upptagna hos Vendell, men här i något avseende
kompletterats eller rättats.

A.

- ***andra** *andär* sv. vb. tr. 1. Förse med *anderstång*. Kv. (Vll 10 a).
- ***andre-släde** *andrasläda* svm. Sommarskrindkälke. Kv.
- ***anvaxen** *anvaxsin* adj. Som är tidigt i arbete om morg-
narna. Vö. Jfr Freudenthal, Vöråmålet s. 61.
- ***avleva** *qvlävu* svf., bl. i pl. (-*ur*). Kvarlevor (fornsaker). Or.

B.

- [**baneman**] ***bademan** *badiman* stm. 3. Upphovsman. Kv.
(Vll 27 b).
- [**bagage**] ***pagage** *pagás* stn. ut. pl. Pöbel, pack. Kv.
- ***bandhake** *bandhaka* svm. Verktyg varmed man intvingar
banden kring ett kärl. Kv
- ***bankruttera** *págkotær* sv. vb. intr. 1. Leva överflödigt, ut-
svävande. Kv. Jfr adj. *pagk*!

*bergtrolltagen *bärgtrultaiji* adj. Tagen av bergtroll. Vö. Or.

*bibla *bibäl opä* sv. vb. intr. 1. Prata oupphörligt. Kv.

*bibla *biblun* svf. bl. i best. f. Okv. för kvinna som *biblar opä*, Kv.

*blek *bläik* adj. Lugn, stilla, om vattenytan; *bläika lunä* 'bleka lugnet', om havsstiltje. Bä.

blodlake *bloudlaka* svm. ut. pl. Blodig lake på fisk. Va-tr. (Vll 58 a). 'Ströminjin ji i bloudlakan'.

bo-göra *boujær* sv. vb. intr. (*boujouł, -jourt*). Bo, uppehålla sig. Kv.

[bråka] *bråk (isin)* sv. vb. tr. 1. Genom slag på isen söka köra fisken åt ett visst håll. Va-tr.

[bullen] *buldär* stn. ut. pl. Okv. för person som *buldrar opä*. Kv.

*bullersten *buldärstän* stm. 1. Stor sten, bl. a. om 'jätterösor' (*jättröysur*). Vö.

*bål-fluga *bolfluga* (l. *bolflugu*) svf. Stor fluga, bröms. Kv. Jfr *Bollmossan*, stor mosse i Gkby.

*bäckla *bäkäl* sv. vb. intr. 1. Gå och slå klöver. Kv.

[böter] *bötär*, pl. av *bot*, = medicin. Hitis s:n, Böle by, Eg. Finl.].

C.

[cedera] *sídær* sv. vb. intr. Gå i förlust, förlora (penningar). Kv.

[chikanera] *súkunær*. Kv. (Vll 123 b).

D.

*dadd *dad* stm. 1. Gammal gubbe. Kv. (Vll 124 a).

*dadde *dadä* svm. Farfar l. morfar. Muns.

*deker *dekär, dekäl* stn. Ett 10-tal (*decuria*). Bä. Jfr hos Vll 130 a *dikur* stm. Skara, hop, flock. Or.

[djurisk] *jyrisk* adj. Djärv, modig. Kv.

*dolla *dol* sv. vb. intr. 1. Vara l. visa sig dum. Kv. (Vll 136 b).

*doll *dol* stm. 1. Fån. Kv., i uttr. *dolin som dolar opä o int val ti na*. (Vll 136 b).

**dossa dos* sv. vb. intr. 1. Dunka. Kv.
dragna dragu sv. vb. intr. 1. Draga sig. Kv.
dyng-råpa dygråpu svf. Hög av färsk kospillning. Kv.
dörrflänga döraflängu svf. Diarré. Mell. Öb.

E.

**egenklok äinklouk* adj. Egenkär. Kv.
 [evangelium] *ivanxilu* adj. Va-tr.

F.

fager fagär (obrukl.), komp. *fægär*, sup. *fækst*, Gkby, komp. även i Ter.
 [fasteförhör] *fastförhör* stn. Läsförhör. Kv. Kallas så emedan läsförhören hållas i fastan.
 **fisklig fiskli* ntr. -it. Om ett vatten (vik o. dl.) där man får fisk. Must.
 **fjåsog fjosu* adj. Blöt, vattenhaltig. Kv.
 **fjättur fjätul* stm. 1. Stolpe som uppbär slädtaket. Vö. (Vll 201 a).
 **flana flån tel* sv. vb. tr. 1. Slå till. Kv. (Vll 205 a).
 **flia flh* sv. vb. tr. 1. Forsla (en båt). Bä. (Vll 209 a).
 **flötlag flöytlag* stn. Par av tvärträn som uppbära släd- l. kälkbotten (3 par å en vanlig släde). Vö.
 **fråsel frosil* stm. 1. Okv. för klumpig o. korpulent person. Kv.
 **fuddikor fudikur* svf. pl. Gömställe. Kv. Jfr nylågtyska *fuddik* 'ficka'. Vendells betydelseuppgift från Pm och Px: 'saker, effekter' är kanske inkorrekt.
 **färdlag fællag* stn. Sälsskyttarnas båtlag. Öb.
 **före-fars förifas* adv. Till hands. Kv.
 **fösik fysik* oböjl. Okv. för viss person som ofta använder uttr.: *ä gar fysi* (det går för sig). Kv.
fösing fösigg stm. 1. Fåne. Kv.

G.

**gat* stn. Öppning i havet; i uttr. *ut ot gaä = ut ot glopä* 'ut åt öppna havet'. Np. (Vll 260 b).
 **gela xäil* sv. vb. tr. 1. Rensa fisk. Va-tr. (Vll 261 b).

[gers] *jäs* stm. 1. Amper, häftig pojke (okv.). Kv.

*gengärd *ɣinæɫ*, best. f. -in. Läsförhör. Kv. (bland äldre människor). (Vll 262 b). Jfr fi. lånordet *kinkeri*.

[gilla] *ɣild po nain* sv. vb. tr. Godkänna. Kv.

*giva *ɣivu* svf. Så mycket foder som på en gång ges en ko. Kv.

*glis *ghs* adj. Gles. Or. (Vll 272 a).

*glyt *glyt* stm. 1. Byting, i sms. *poj-k-glyt*. Kv.

*glyting *glytingg* stm. 1. = föreg. Kv. (Vll 275 a).

*gneta *knitu* svf. oböjl. 'Smula, grand', i uttr. *int in knitu*. Kv. (Vll 278 b).

*gorra *gār tēl* sv. vb. intr. 1. Växa hastigt, om trån. Kv.

*gorrog *goru* adj. 1) Hastigt uppväxande, om barrträd, företrädesvis furu), 2) Okv. för fet, tjock person. Kv.

*gorr-äng *goregg* stn. 1. stm. Dyäng. Np.

[grabba] *grab* sv. vb. intr. 1. 1) † Gripa snålt, oblygt uti, 2) *tēl* Begära ett överdrivet pris för ngt. Kv.

*gran-lubba *gränlobu* svf. En mindre tätgrenig gran. Kv.

[gränd] *gränd, grænd* stf. Grannlag. Mal. Korsn. Solv Muns. Ytter-Jä.

*gröm-smula *gröymsmulu* svf. Liten bottensats, sackor. Kv.

*grömma *gröym opå* sv. vb. intr. 1. Röra upp dy från sjöbottnet (vid simning). Must.

gröt-gjord *gröytjoulu* stm. 1. Skämtsam benämning på ett magbälte. Mell. Öb.

gröt-*gjorda *gröytjoulu* svf. = föreg. Vö.

*gumma *gomu* svf. Hjortron. Np. Jfr *Gommossan* i Nä.

*gylta *ɣyltu* svf. Okv. för en lunsig, ovig kvinna. Kv. (Vll 305 a).

*gymra *ɣymbru* svf. Vacker flicka. Kv.

*gård-faren *gālfari* adv. Gårdemellan. Vö.

H.

hadd *had* stm. 1. Brädd l. kant på kärl; i Kv. blott i uttr. *yvi al hadar* o: över alla bräddar (Vll 318 a)

[halv-vägs] *halvis* Or, *halväks(t)* Kv. o. Must. adv. Nästan. Jfr hsv. *strax* o. *straxt*.

- *hama [efter] *ham* [et] sv. vb. intr. 1. Härma efter. Kv.
Jfr *ham* 'skugga, vålnad', VII 322 a.
- *hanas *hanas op* sv. vb. dep. Vädras, torka. Kv.
- hand-spik *hanspik* stm. 1. Stor stör av trä. Kv.
- *hankas *hakas* sv. vb. dep. Syssla med ngt. Kv. (VII 326 b).
- *han-krank *hakragk* stm. 1. Harkrank, mygga. Björkö (VII 326 b). Jfr uttr. *hakragkan o mydjin, komin klå mä i rydjin!*
- *hannel *hanil* stm. 1 Spetsbov. Kv. Jfr gen. *hans* som svordom.
- [hans] *hans*, svordom = tusans; t. ex. *h. päkäl* 'tusans bråk'. Kv. (VII 323 b).
- *har-napp *hāranap* stm. Ögonvagel. Kv.
- [hava] *hav åt* (*nain*). Aga, förmana. Kv. (VII 332 b).
- *hixta *hikst tēl* sv. vb. intr. 1. Skrika, jubla, stoja. Kv. (VII 342 a).
- *himis *himis* stm. 1. Böld. Kv.
- *hokra *hokär* (*tēl*) sv. vb. intr. 1. Skratta, gapskratta. Kv.
- *holstrog *holstru* adj. Ojämn på grund av stenar, om mark. Kv. (VII 349 b).
- [hovera] *hóvæ* sv. vb. intr. 1. Stoltsera. Öb. allm.
- *huicka *huik* sv. vb. intr. 1. Skrika till. Kv.
- *huka *huka* s. oböjl.: '*an xi utan h.*'. Mätta, hovsamhet. Kv.
- *humla *hombäl* sv. vb. imp. Uppstiga molngubbar. Kv.
- *humlog *homblu* adj. Stenig. Kv.
- [hurren-durren] *huranduran* adv. Självsvåldigt, godtyckligt. Kv. (VII 361 a).
- [husbygga] *hiusbyg* sv. vb. intr. Bygga hus. Vö.
- *hvadur *vadur* stm. 1. Hundvalp. Kv. (VII 364 b).
- [hyllest] *hyläst* stn. Husrum. Kv.
- *hymja *hymi* sv. vb. tr. 1. Vecka bottnarna på barkaskor då de förra hopsys med övlorna. Kv.
- *hyssa *hyš op* sv. vb. tr. 1. Hetsa, ägga upp; även i Kv.
- *hytja *hyti* (*opå*) sv. vb. intr. 1. Fjäska. Kv. *Hyti-på* var en gång ett öknamn på en fjäskig gubbe i Kv. Jfr ovan *fysik!*
- *häl *hæl* stm. 1. Träplugg. Kv. (VII 379 a).

*häng-löp *hänglöyp* l. *hängilöyp* stn. Okv. för oföretagsam person. Kv.

*hönskja *hynstju* svf. Avträde. Kv. (Vll 388 b).

*hörog *höuru* adj. Dum, enfaldig. Kv. Jfr *höra *höuru* svf. 'halvtokig kvinna' i Re. (Vll 389 a).

*hörta *hört* sv. vb. intr. 1. Stanna, hålla upp. Kv. (Vll 389 b).

[hötjuga *höytyvu* svf. Kv.

I.

*ida *idu* svf. Lugnvatten. Pu. Jfr sv. vb. *ida* Vll 391 b.

*inmarig *inmari* adj. Inmarig. Kv. (Vll 398 b).

*i fyllan *iun* förkortn. av *i fylun* adv. Kv.

J.

*julla *jul* sv. vb. intr. 1. Svaja hit och dit. Kv.

fi. juoni *jdnur* svf. pl. Intriger. Kv.

*juppas *jupas* sv. vb. dep. Coire. Kv.

*jälka *jälk* sv. vb. intr. 1. Knota, klaga. Kv.

*järmt *järmt* stm. 1. Idislad tugga. Jfr uttr. *un a mista järmtin* o: hon har upphört att idissla. Kv. Or. (Vll 413 a).

*jäsel *jäsil* stm. 1. Starkt byggd mansperson. Kv. Jfr jasse.

*jötas *jöutas* sv. vb. dep. Nännas. Jä.

K.

kalasera *kálisær* sv. vb. intr. Kv.

*kalka *kalka* (i *huvu*) oböjl. adj. Flintskallig. Kv. (Vll 416 b).

*kalsa *kals* sv. vb. tr. 1; *k. i træd* o: fullständigt plundra ett fruktträd. Kv.

*kamsa *kamsu* svf. Paltbröd l. dyl. Kv. (Vll 419 a).

*kangla *kapgäl* sv. vb. intr. 1. Dingla, famla. Kv. (Vll 420 a).

*kanka *kapku* svf. Dryckeskärl av trä (med ett öra). Kv.

*kapplog *kaplu* adj. Ostadig, ojämn. Kv.

- **karkel kartjil* stm. 1. hannel. Kv. Jfr **karkla*.
- **karlaforor karafourur* fplt. Karlatag. Kv. (Vll 423 a).
- **karkla karkäl* sv. vb. intr. 1. Springa med långa steg. Kv.
- **karkla karklu* svf. Löshugget mindre träd. Kv.
- **karva karv* sv. vb. intr. 1. Skära sönder, i små bitar. Kv.,
i förbindelsen *karv o hug*.
- **kasa (bort) kas bort* sv. vb. tr. 1. Driva bort. Kv. och Vö.
- **kasel kasul* stm. 1. 1) Gammal rock, i föraktlig mening,
2) Mansperson i s. mening. Kv.
- [*kasern*] *kasér* stm. Kv. (Vll 425 b).
- fi. *kass nyt kasnyt* adj. (blott predikativt). Förvånansvärt,
i uttr. *hä va do k. ä dä!* Kv. Hos Vll 425 b oriktig
aksentbeteckning!
- [*kasta*] *kast* (t. ex. klockor) sv. vb. tr. 1. Byta, då man
ej synar varandras varor förrän handeln är avslutad.
Kv. o. Vasa-tr. allm.
- **katófs katófs* stm. 1. Lugg. Kv. (Vll 426 b).
- [*kattsvansar katsvansar* mplt. Långa, smala, purpurröda
moln. Kr. skärg.
- [*kaution kaviŕn, kaviŕoun* stm. ut. pl. Borgen. Öb. allm.
- **kesa tjes* sv. vb. intr. 1. Klema, pjåka (med barn). Pm.
(Vll 429 a).
- **klanka klangk* (*på, po*), sv. vb. intr. 1. Klandra. Kv. (Vll
438 b).
- **klifsa klifsu* svf. Klase. Va-tr. (Vll 441 a).
- klodd klod* stm. 1. 1) Stor hand, 2) Gammal utsliten vante;
jfr uttr. *påt klod* i en pantlek. Kv.
- **klossa kloŕu* svf. Groda. Kv. (Vll 444 a).
- **klovna klovn* sv. vb. intr. 1. Klyva sig. Kv. (Vll 445 a).
- **klynkja klyntju* svf. Klinka. Kv.
- [*klöv klöu* stm. 1. Klöv. Kv.
- **knappergalt knapärgalt* stm. 1. Skymford för en girig
människa. Kv.
- **knask knask* stn. ut. pl. Grand; i Kv. i uttr. *int i gus*
(= *guds*) *skapadi knask*. Jfr Vll 456 a.
- **knaska knask* sv. vb. intr. 1. Äta något smått, knappa. Kv.
- **kniffel knifil* stm. 1. Pojkknyffel. Kv. (Vll 458 b).
- [*kniv-junckare knivjunkar* stm. 1. Slagsbulte. Va-tr. allm.

- *knoppra *knopär* (*äv*) sv. vb. intr. 1. Dö bort. Kv.
- *knär *knär* sv. vb. intr. 1. Draga huvudet i hop, mot bröstet. Kv. (Vll *knär* 2).
- *knärrbåt *knärbåt* stm. 1. Mindre segelbåt. Bä. (Vll 469 b: bl. fr. Px).
- *knöla *knöul* sv. vb. intr. 1. Gnola. Kv.
- *ko-hörding *kou-höligg* stm. 1. Vallpojke. Vö. Jfr *hörding*. Vll 389 a.
- *konfukter *konfuktär* plt. Dumt upptåg. Kv.
- *koppas sv. vb. dep. Bukta sig i mitten, om bräder. Kv. Jfr Vll 477 b *koppa sig*.
- *koppelsten *kopälstän* stm. 1. Rullsten (mots. till *bullersten*), Vö; jfr vb. *koppla* 'rulla' Vll 478 a.
- *korja *kor* (*bort*) sv. vb. tr. 1. Skaffa undan, taga vara på (= fi. *korjata*). Kv. o. Vasa-tr. allm.
- *korell *korél* stn. ut. pl. Krängel. Kv. (Vll 478 b).
- *kosta sig *kost sä* sv. vb. intr. 1. Föda sig, om kor. Kv. Jfr *kost* = 'mat' och *frukost*.
- *kruna *krunu* svf. Krona. Kv. (Vll 494 b).
- *kryla *kryl* sv. vb. intr. 1. Krympa, draga ihop sig. Kv. Jfr Vll 496 a.
- *kubbel *kobil* stm. 1. Spetsbov. Kv. Vanl. i best. f.: *kobilin*, okvädinsord.
- *kubbel-jakob *kobiljåp* ut. pl. Okvädinsord. Kv.
- *kukla *kuklu* svf., blott i tales. *ä bjer ti kukluna* o: det bär till fjälls. Kv. Jfr fi. *kukkula* 'kulle'.
- *kupla *kuplu* svf. = föreg., i samma bruk. fi. *kuppa[-tauti]* *kupa* oböjl. subst. Syfilis. Va-tr. allm.
- *kutel(?) *kutul* stm. Småfisk, ish. sik. Kv.
- *kvard *kväl* stm. 1. 1) Linning på skjorta, 2) Skinnrämsa mellan *öulan* och *botnan*. Kv. (Vll 511 a).
- *kvavna *kvavv* sv. vb. intr. 1. Kvävas. Kv.
- *kvitta(?) *kvit* sv. vb. tr. 1. Uttrycka sig kort: *an kvita int i oul*. Vö.
- *kyllrog *tjyldru* adj. Kullrig. Re.
- *kyppas *tjypas* sv. vb. dep. Rycka häftigt till av lättretlighet. Kv.
- *köka *köuk* sv. vb. intr. 1. Gå med söliga steg. Kv.

L.

***labb** *lab* stm. 1. Stor hand.

***lag** *lag* stm. ut. pl. Lake, t. ex. *bjärklag* 'björklake'. Kv.

***lagg** *lag* stm. 1. Även om åkerkanter. Vö.

[**lak-kok**] *lakakouk* stn. Ett kok lakar. Kv.

*[**lam**]läge *lamaläij* i tils. *lig i l.*, om en öde äng. Kv. (Vll 536 b).

***lat-kubbel** *latkobil* stm. Lathund, okv. Kv. Jfr **kubbel** o. **k.-Jakob**.

[**lekatt**] *likat* stm. Härmelin. Kv.

***lika** *lik* sv. vb. tr. 1, bl. i negation: *ja likar int ä dä o*: jag känner avsmak för det där. Kv.

***linflage** *linflaga* svm. Lindocka. Kv.

[**li(e)-sår**] *lisår* adj. Sjuk av att man slagit hö. Kv.

[**lofts**]sval *loftisvala* svm. Va-tr. (Vll 558 b).

***lom** *lom* stm. Skaft. Kv. (Vll 559 b).

***lusten** *lostin* adj. Lysten. Kv. (Vll 568 b).

***lustmat** *lostmat* stm. ut. pl. Lystmäte. Kv. (Vll 568 b).

***luva** *luru* svf. Mössa, i föraktlig mening. Kv.; i best. f. sng. *lurun* ss. okv. för kvinna.

***lysma** *lysm* sv. vb. intr. 1. Lysa, flamma (om norrsken). Kv. (Vll 572 a).

***låga** *lägu* sv. f. Vindfälle. Kv.

***låghalt** *läghalt* adj. Litet halt. Va-tr.

läka *läk* st. vb. (pret. *läk*). Kv.

***läna** *läen* sv. sv. intr. 1. Bli mildare (om väderlek). Kv. (Vll 579 b).

[**lödbulte**] *lödbult* stm. 1. Lödstång. Kv.

***löm** *löym* stn. Okv. för en oföretagsam, oduglig person. Kv. (Vll 585 b).

***löska** *lysk* sv. vb. tr. 1. Löska. Kv.

***löta** *löytu* svf. Ett bestämt område som salskytten rör sig på. Bä.

M.

- ***malla** *malu* svf., bl. i best. f. sng. Okv. för kvinna. Kv.
(jfr *mall* 'mönster' Kv.). Eller kanske är *mallun* ett substantiverat adj. *mallu* = **mallog* 'passlig, av god fason' (Vll 593 b), här använt ironiskt?
- ***matstilla** *mätstil* (pass. *mätstilas*) sv. vb. tr. 1. Giva mat åt kreatur. Or.
- ***mjäka** *mæk* sv. vb. intr. 1. Råma, om tjuren. Re.
- ***mjölog** l. -ot *mjölu* adj. Enfaldig, mindre vetande. Kv.
(Vll 610 a).
- ***mo(g)ligt** *mouhit* adv. Lätt. Kv. (Vll 612 a).
- fi. **moittia** *moit* (*po nain*) sv. vb. intr. Klandra. Va-tr. allm.
- ***moläst** *molést* adj. Besvärlig. Kv.
- ***mollare** *molar* stm., bl. i best. f. sng.: *molarin* ss. okv.
för person som mumlar för sig själv. Kv.
- ***molna** *mäl* sv. vb. intr. o. imp. 1. Mulna. Kv. (Vll 613 b).
- [**morsk**] *musk* Duktig, bussig. Kv.
- ***mota** *mout* sv. vb. tr. 1. Valla (kor). Va-tr. allm.
- ***motare** i sms. **mitte-motare** stm., bl. i best. f. sng.: *miti-moutarin*. Okv. för en viss person som hade för sed att handla tvärtemot andras önskan. Kv.
- ***mule[n]-ragglog** *muliraglu*, ntr. -ut, = mulen, i tls. *muliraglut i västär o stjärt i östär*. Bä. Senare sammansättningsleden *raglu* är en nominal-avledning av nsv. dial. *raggja* f. 'sjömörker, mist' (Rietz 521 a) samt av det därmed nära besläktade *rugg* 'regn, duggregn', (*rugga* 'småregna'), Rietz 542 a. Jfr hos Vll 619 a *mule[n]-rånglog* o. *mule[n]-rångog* 'betäckt med strömoln' (nVa).
- ***munnjuppas** *munjupas* sv. vb. dep. Kyssas. Kv.
- *[upp]***muntring** *muntänigg* stm. ut. pl. Förfriskning. Kv.
Jfr hos Vll 621 b ***muntervatten**.
- [**murken**] *mortjin*. Kv.
- ***murr** *mur* stm., bl. i best. f. sng. *murin*. Okv. om en som 'murrar'. Kv.
- [**murra**] *mur* sv. vb. intr. 1. Mumla. Kv.

- ***muttel?** *mutul* stm. Liten karl, dvärg; bl. i best. f. sng.:
'mutulin o mutulin, an ligär ju i holdä (= skjutshåll),
fu dun, fu dun ligär an i holdä'. Kv.
 [mönster] *mönstär* stn. Stor odåga. Va-tr. Jfr lat. *monstrum*.

N.

- ***nara** *när* pret. o. sup. *nara*, sv. vb. intr. 1. Anbringa en
när 'tvärslå'. Kv.
 ***nimst** *nämst* stf. ut. pl. Nys, hum. Kv. Jfr Vll 644 a.
 ***nista** *näst (ut)* sv. vb. tr. 1. Förse med vägkost. Kv. (Vll
 644 b).
 ***nita** *nit* sv. vb. tr. 1 Förebrå. Kv.
 ***nockas** *nokas* sv. vb. dep. 1. Nå, räcka. Va-tr. (Vll 655 b).
 ***nossa** *sig nos sä* sv. vb. refl. 1. Vända, vrida sig (i sängen
 av sömnlöshet). Kv.
 ***nänna** *nänu* svf. Farmor l. mormor. Muns.
 ***nästa** *näst (ätär)* sv. vb. tr. 1. Sy fast. Kv.
 ***nättupp** *nätöp* adv. Som knappast. Va-tr.

O.

- [obstinat] *opstunqtisk* adj. Kv.
 ***ogda** *ogdu* sv. f., bl. i best. f. sng.: *Stourogdun* och *Lill-ogdun*, ökn. på tvänne häxor i Vö., som år 1676 där
 brändes å 'Galgkullåkern'. Ordet torde samman-
 hänga med isl. *uggr* 'fruktan', sv. dial. *ugg* 'ryslig,
 hemsk, dyster' och med det hos Hellquist, Svenska
 sjönamn, s. 753 behandlade sjön. *Ygden*.
 ***oknyckt** *ouknykt* adj. Olämplig, otillbörlig. Kv.
 ***okontant** *oukontant* adj. Oenig. Kv.
 ***om** *oum* stn. Glunk, rykte. Kv. (bl. i uttr. *hör na oum*).
 Jfr Vll 672 b.
 ***omas** *omas* interj.
 ***onas** *ounas* sv. vb. dep. Hota. Kv.
 ***otas** *otas* interj. = **omas**. Kv.
 ***ovörding** *ouvöling* stm. 1. Vårdslös, lat människa. Kv. (Vll
 682 a).

P.

- ***pangel** *panjil* stm. 1, bl. i best. f. sng.: *panjilin*. Okv. för styfsint, envis, dum person. Kv.
- ***passa?** *pašu* svf. Sädesås i ria. Kv.
- ***peckel** *päkäl* stn. ut. pl. Krängel, bråk. Kv. (t. ex. i uttr. *hans päkäl* = tusans krängel). Jfr hos Vll 688 a vb. ***peckla**.
- ***perkla** (jfr fi. *perkele?*) *pärkäl* (*opä*) sv. vb. intr. 1. Anstränga sig. Va-tr.
- ***pesa** *pes* sv. vb. tr. 1. Taga livet, döda. Kv.
- ***pjuckog** *pjuku* adj. Spetsig, t. ex. om sten. Kv. (Vll 699 a).
- ***pjucksa** *pjuks* (*ä*) sv. vb. intr. 1. Skynda sig i väg. Kv.
- ***pjäckä** *pjäk* (*ä*) = föreg. Kv. (Vll 700 b).
- ***plotter-finn** *plotärfin* stm. 1. Okv. för finnar. Kv.
- ***plotter-skita** *plotärstjitu* svf. Diarré. Mell. Öb.
- ***plotter-tysk** *plotärtysk* stm. Okv. för tyskar. Kv.
- [**plums**] *pluns* Kv., *plons* Björkö stm. 1. Sankt ställe. I Bjö. ofta i sms.: *sävi-, röyr-, sältiggsplons*.
- ***plus(s)er** l. -ur *plusur* stm. 1. Tapp, plugg. Kv.
- ***pojkglyt** *pojkglyt* stm. 1. Pojkbyting. Kv. Jfr *glyt*.
- ***pojkglyting** *pojkglytingg* stm. 1 = föreg. Kv. Jfr *glyting*.
- ***pojkevel** *poikhivil* stm. 1 = föreg. Kv.
- ***polja(?)** *poli* sv. vb. tr. Vid bollslagning träffa en motspelare med bollen. Must.
- ***premia** *primju* svf. Premie. Kv. (Vll 711 b).
- ***preserverande** (droppar) *prisivéränd* stn. ut. pl. Kv.
- ***prigaffel** *prigáfäl* stm. 1. Småtting. Kv.
- prompt** *pront* adv. Strax, genast. Kv. (Vll 713 a).
- [**protestera** *próstær* sv. vb. intr. Göra invändningar. Kv. (Vll 713 b).
- ***pörar** *pöurar* stm. 1, bl. i best. f. sng. Dumhuvud. Kv.
- ***pörog** *pöuru* adj. Dum, enfaldig. Kv.

R.

- ***rackel** *rakäl* stn. Stenhölster, Va-tr.; även undervattensgrund: jfr i Korsn. skg. *Kummelgrundracklet* (*kombälgronraklä*). Jfr Vll 729 a.

*rackel *ratjil* stm. 1 = hannel. Kv.

*raggel *radjil* stm. 1 = föreg. Kv.

[ragudant] *rakudant* stm. 1. Kv.

*ranglog *ragglu* adj. Späd, klen, smal men lång. Kv. (Vll 735 b).

*ranson *ransoun* stm. ut. pl. Tycke, smak, behag. Kv.

[regemente] *räjimént* stn. ut. pl. Buller, oväsen. Kv.

[regera] *riæ*r, pret. *riæoul*, sup. *riæoult*, sv. vb. intr. Bullra. Kv.

*rem[m]a *räim* (i för *nain*) sv. vb. intr. 1. Slå någon med rem el. annat dl. föremål. Kv. (Vll 741 b).

*renmäckra *räinmäkru* svf. Horsgök. Kv.

*repa *räpu* svf. Rivet hål. Kv. (Vll 742 b).

*rissa *riš* (*op*) sv. vb. tr. 1. Riva och rycka i tömmarna för att ägga hästar till språng. Kv.

[roddlag] *roddlag* stn. Fiskelag. Bä.

*ruckel *rutjil* stm. 1. Stackare. Kv. (Vll 757 a).

*ruckla *rukäl* sv. vb. intr. 1. Vara lös, vingla. Kv. (Vll 757 a).

*ruttskytt *rutstjyt* (l. *-syt*) stm. 1. Ekorrskytt. Or.

*ryckla *rykäl* sv. vb. tr. 1. Uppluckra (potatis i säng). Kv. (Vll 763 b).

[ryggbast] *rygbast* stm. 1. Ryggmärg. Kv.

[ryggglänges] *ryglänjis* adv. Baklänges. Kv. (Vll 764 a).

*råda *roda* svm. Rodnad på himlen. Kv. (Vll 766 b).

[rådd] *råd* (*ruåd*) adj. Havande. Kv.

*rånebässe *ronabäs* stm. 1. Springbagge. Kv. (Vll 769 a).

*röcka (< *rödka) 1. *röku* svf. Rödaktig jord, ish. i kärr. Kv.

*röcka 2. *röuku* svf. Tvärslå (av järn l. järnbeslaget trä) över släden, till antalet två. Kv.

*rödsla *röslu*, *röllu* svf. Upprödd mark, vanl. i ängsnamn. Öb.

*rök *rök* stm. 1. Korn- l. havreskyl. Kv.

röv(e)klink *rövaklinka* stm. 1, bl. i pl., Länderna. Mell. Öb.

S.

***sappa** *sapu* svf. Fiskblåsa; okv. för vresig person. Kv.

Av fi. *sappi*?

[sedig] **sedog** *sidu* adj. Kv.

***sena** *säinu* svf., bl. i uttr. *po säinun* 'på aftonsidan'. Bä.

[sergeant] **stjäsánt** stm. 1. Va-tr. (Vll 788 b).

***silände** *síländi*, namn på skogar i Must. (Karparö) och Kv. (Petsmo o. Vassor). Motsvarar väl ett fornlisl.

**sílendi* (ang. *si-* = fht. *sin-* se Fritzner, Ordb. 223 b) = forneng. *Sinlendi*, *Sillendi*, namn på en gränsmark söder o. landskapet Angeln, eg. 'weites, wüstes Gelände' (Müllenhoff, Deutsche Altertumsk. 5, 123). Det hos Söderwall, Ordb. II 330 a anförda *silende* hör kanske hit. — Det ifrågavarande namnet i Kv. skrevs 1712, 1748 *Sidlandet*, år 1728 *sidländet*, 1759 *sydländsmåssan*, 1760 *sidländsmåsa*. Dessa sena skrivformer med *sid-*, *syd-* äro etymologiserande (jfr *sidland* Malax = 'kust'). Uttalsformen äger vitsord framom dessa.

singla *siggäl* sv. vb. intr. 1. Genombryta luften som en skiva. Kv.

singla *sigglu* svf. Tunn sten l. skiva. Kv.

[själrodd] *jælroud* stm. ut. pl. Säljakt (*far ut i jælroudin*). Re.

skakelträ *skakultræ* stn. Träkroken i skakelparet. Kv. (Vll 802 b).

***skaplon** *skaplóun* stm. ut. pl. Form, utseende. Kv. (Vll 805 a).

***skitog-gul** (*stjitugul*). Adj. Om färgen t. ex. hos en smuts-gul stol. Mell. Öb.

***skitog rippel** *stjituripil* stm. 1. Okv. för snuskig (yngre) person. Kv.

***skiva** [sig] *stjiv-sä* sv. vb. rfl. 1. Brösta sig. Kv. (Vll 815 a).

skogs-truda *skogstrudu* svf. Skogsstig. Ter.

***skolla** (upp) *skol op* sv. vb. tr. 1. Kasta upp grus och sienar, om havet. Or.

***skolva** *skolvu* svf. Lös flisa av gryta eller sten. Kv.

- ***sko-sock** *skusok* stm. 1. Strumpa utan fot; i figurlig mening: *lid in skusok* 'lida nöd'. Kv.
- ***skovelsvenska** *skåvälsvänsk* oböjl., bl. i tales. *tal sk.* 1) Tala dålig svenska, 2) Prata dumheter. Kv. (Vll 821 b).
- ***skrovel-is** *skråvälis* stm. 1. Skrovlig, ojämn is. Va-tr.
- ***skruvtvinge** *skruvtvinga* svm. Skruvtving. Kv. (Vll 831 b).
- ***skvalta** *skvaltu* svf., bl. i best. f. sng. Okv. för kvinna. Kv. Jfr hos Rietz 609 b nsv. dial. *skvalta* sv. vb. intr. 'ösa l. röra i vatten så att det spilles över, stänker omkring' (Svea- och Götal.), *skvalt* n. 'stänkning, utspillning' (Götal.), *skvalta* f. 'liten flicka', *skvalter* 'liten gosse' (Västergötl. Smål.).
- ***skån** n. (ut. pl.) 'damm, smuts, smörja', även 'lort' (*bånskån* 'barnlort') i Nykarleby o. Jakobstads-tr. Hit hör även uttr. *prat skåni* 'prata strunt' i Vö. (Oxkangar). Jfr fvs. *skán* f. skorpa' (Fritzner, Ordbog III), i nyisl. även 'hinna', nsv. d. *skån* 'skorpa på ett sår' (Rietz 579 b). Till betydelsen beakte man fvs. *skånormr* 'ett slags kryp', vilket även användes som öknamn. Å utomnordisk språkbotten höra hit medelågtyska *schin* 'Schuppen, die sich von der Kopfhaut abblättern' (därav nht. *Schinn*, *Schinne*) och medelnederländska *schene* 'Häutchen, Bast' (Fick-Torp, Vergl. Wörterb. III⁴, s. 449). *Rävaskåni* 'rävskånet' i Or. (Oxkangar), gammalt namn på en backe och boningsplats, innehåller sannolikt samma ord. Vll (846 a) känner ordet blott från Ekenäs: *skån* 'bågande is', eg. 'isskorpa'.
- ***skårved** *skårved* stm. ut. pl. Trästam utmärkt för nedhuggning till ved av viss längd. Kv. (Vll 847 a).
- ***skälg** *stjälg* adj. Sned. Sby. Jfr isl. *skialgr*.
- ***skärveke** *stjärivika* svm. Smalt sund. Ko. Jfr *Langvekan*, sjö i Ter.
- ***sköra** *stjör* sv. vb. tr. 1. Hugga tvärt av. Kv. (Vll 853 b).
- ***skör-tvet** *stjörtväit* l. *stjölvtväit* stm. 1. Huggspån. Kv. (Vll 854 b).
- ***skötgryнна** *stjötgrynnu* l. *fjötgrynnu* svf. Gryнна vid vilken skötor utläggas. Va. skg.

***slackra** *slakär* sv. vb. intr. 1. Vara ostadig, orörlig. Kv.

***slackrog** *slakru* adj. Matt. Kv.

***slagga** *slag* i (*för nain*) sv. vb. intr. 1. Slå till. Kv. (Vll 858 a).

***slampa** *slamp* sv. v. intr. 1. Falla med dån. Kv. (Vll 859 a).

***slimmer** *slimbär* stm. ut. pl. Okv. för en ostadig man, en som 'slimrar'; i tales. 'Slimbär han slimbrade av och an, som ett möss på jorden sprang'. Kv.

***slimra** *slimbär* sv. vb. intr. 1. Dingla, vara ostadig, om personer. Kv. Jfr föreg. (Vll 865 b).

***slubba** *slob* sv. vb. intr. 1. Gå och klatscha. Kv. (Vll 869 a).

***slyngja** *slynju* svf. 1) Björkvidja, 2) ung, spenslig, lång kvinna. Kv. (Vll 872 a).

slå [på] *slå på* (*duktit*) st. vb. intr. Sätta högt pris på sina varor. Va-tr.

***slöta** *slöt* sv. vb. intr. 1. Gå och klatscha. Kv.

[**smaka**] *smak* sv. vb. intr. 1. Vara begiven på starka drycker. Va-tr.

***smaka** s. i uttr. *va i smakun* Öb. allm. (Vll 877 a).

***smala** *smal* (*tel an dä!*) sv. vb. intr. 1. Slå till. Va-tr.

[**smida**] *smid* (*i för an dä*) sv. vb. intr. 1. Slå på käften. Va-tr.

***smulas** *smolas* sv. vb. dep. 1. Smula sig sönder. Va-tr.

***snopp** *snop* stm. Tupplur. Kv. (Vll 891 a).

***snor-glöttra** *snorglöttru* svf. Snor som hänger ur näsan. Kv.

***snorvadd** *snorvad* stm. Snorkilling. Kv. (Vll 892 b).

***snubbog** *snobu* adj. Hornlös, om nötkreatur. Kv. Icke *snubu* som hos Vll 893 b.

***snugga** *snug* sv. vb. intr. 1. Snålas. Kv.

***snödhårad** *snöudhåra* adj. 1) Korthårig, 2) släthårig. Kv. (Vll 901 b).

***snö-poltas** *snöpoltas* sv. vb. intr. 1. Kasta snöboll. Va-tr.

***spela** *spilu* svf. 1) Näfverstycke, 2) litet stokreatur. Kv. (Vll 912 a).

spendera *spéndær* sv. vb. intr. 1. Vara frikostig. Kv.

***spilja** *spili*, pret. *spila* sv. vb. tr. 1. Splittra. Kv.

[**spoliera** *spólær* sv. vb. tr. 1. Uppoffra. Kv.

***sprassel** *sprasl̥* stn. ut. pl. 1) Oväsande, 2) rykte. Kv. (Vll 921 a).

sprita *spl̥it* sv. vb. tr. 1. Kv.

***spröta** *spröyt* sv. vb. intr. 1. Gräva, peta i mullen. Kv. (Vll 924 b).

***spåne-kona** *sponakunu* svf. 1) Kvinna legd att spinna. 2) Trådar, som vid spinnandet avrivas och kastas på golvet. Kv. (Vll 926 a).

***spänna** *spän* sv. vb. tr. 2. Hålla av någon. Bä.

***spänna kans** *spän kans*, pret. *spänd k.*, sv. vb. intr. 2. Taga ihop med. Kv.

***stacke** *staka* svm. Eldrummet i spiseln. Kv. (Vll 929 b).

***stack-krok** *stakkrouk* stm. 1. Krok på *standarin* = spisstolpen. Kv.

[stat] *stat* stm. ut. pl. Ståt, prål. Kv. I tales. '*matin, statin o koparin po boulä*' = allt är redo.

***steckla** *stekäl* sv. vb. intr. 1. Gå och dangla. Kv.

***stenhåmmel** *stäinhombäl* stn. Stenhop. Kv. Jfr fvs. *hømulgrýti* 'Samling av småsten', nno. *humul, humulstein* 'Kiselsten'.

[stilla] *stil* sv. vb. tr. 1. Fodra kreatur. Allm. i mÖb.

***storhannel** *stourhanil* stm. 1. Stor, obåklig person. Kv.

***strand-strekel** *strandstritjil* stm. 1. Beckasin. Kv. (Vll 947 b).

[strapatsera] *trápsær* sv. vb. intr. 1. Kv. (Vll 947 b).

***streka** [upp sig] *sträk op sä*, pret. *sträka*, sv. vb. rfl. 1. Fiffa upp sig. Kv. Jfr fvs. *strik* n. 1) Ett slags tyg, 2) ett slags huvudbeklädnad, *silkistrik* 'sidentyg'.

***strickla** *strikäl* sv. vb. intr. 1. Dugga, småregna. Kv.

***strippa** *strip (äv)* sv. vb. tr. 1. Mjölka. Kv. (Vll 949 b).

[strut] *strut* stm. 1. Hals på flaska. Kv. (Vll 951 b).

***strykja** *strytju* svf. Bryne för liar. Kv. (Vll 951 b).

***stråk** *stråk* stn. Slag. Kv. (Vll 952 b).

***strän** *stræn* stm. 1. Urinstråle. Kv.

***styggelse** *stydjils* stm. ut. pl. Elak människa. Va-tr.

ståndare *standar* stm. 1. Stolpe som är fäst vid spiseltaket. Kv. (Vll 960 b).

***störjog** *störju* adj. Bullersam, oregerlig. Kv. (Vll 965 b).

*subba [över] *sob* [*yvi*] sv. vb. tr. 1. Sudda över. Kv. (Vll 966 b).

*subbad *soba* part. adj. Oren, smutsig. Kv.

*sunta [i] *sunt* [*i för nain*] sv. vb. intr. 1. Slå någon på käften. Kv.

[suput] *sýput* stm. 1. Jfr *syp* = *supa*. Kv.

*suras *sulas* sv. vb. dep. 1. Bukta sig i mitten, om ett bräde i följd av fukt). Jfr i Ped. (Vll 477 b) *kop-sä* (*koppa sig*) 'Slå sig d. v. s. bukta sig av fukt (om bräder).

*svippa [över] *svip yvi* sv. vb. intr. 1. Skvalpa över. Kv.

*svång *svagg* adj. Tom i magen, hungrig. Kv. Jfr *svång-tom*. Pä. (Vll 982 a).

[sylta] *syltu* svf. Besvär. Kv.

*syta ut *sytt ut* sv. vb. tr. 1. Ge sytning åt, ställa ngn på sytning. Kv. (Vll 986 b).

*såla *sål* (*po bärji*) sv. vb. intr. 1. Törna på grund i havet. Bä.

*sälla [neder] *säld nedär* sv. vb. intr. o. imp. 1. Snöa litet. Kv. (Vll 992 a).

*sända *sändu* svf. Brynsten (för knivar o. yxor). Va-tr. (Vll 993 a).

*sänklik *sänkli* adj. Sank; i tales. *låg o sänkli mark*. Must.

*sänksam *sänksam* adj. Sinksam, sölig. Kv.

söljebälte *soljabält* stn. Kv., *söljabält* o. *soljabält*. Vö. Formerna *sölja*- o. *solja* oklara; då de icke kunna direkt härledas ur fsv. *sylghia* 'sölja', bero de sannolikt på kontamination med fi. *solki* (gen. *soljen*) ds., vars förhållande till det (etymologiskt dunkla) nordiska ordet är outrett. Den av Vll 996 a från mVa uppgivna formen *söljbält* l. -*bält* är knappast riktig.

T.

[taga efter] *ta ét*, pret. *tou ét*, st. vb. Stamma. Kv.

taga [kans] *ta kans* st. vb. Taga ihop med. Vö.

[talang] *talágg* stm. ut. pl. Talgåva (hos predikant). Kv. Vll 1000 b.

- ***tamp** *tamp* stm. 1. Okv. för kort person, vanl. i best. f. sng., även *lill-tampin*. Kv.
- ***tantel** *tantul* stm. 1. Lång, slarvig rock. Kv.
- ***tasna** *tasn* *ut* sv. vb. intr. 1. Slockna, om glöd. Kv. (Vll 1006 a), *tasn* *åv* Tystna (av). Kv.
- tjur** *tjur* stm. ut. pl. Den hårdare sidan av en kvist. Va-tr. (Vll 1018 a).
- ***tjärkla** *tjærkäl* sv. vb. intr. 1. Springa brått och slamsigt. Kv. Vö.
- [trakassera] *tras* *ut* sv. vb. tr. Plåga ut ngn. Kv.
- ***trettondagsyr** *trätundasyr(in)* stm. ut. pl., bl. i best. f. Ruskväder. Kv.
- ***trillare** *trilar* stm. 1. Okv. för en ostadig person, bl. i best. f. sng. Kv. Jfr hos Vll 1033 b *trille* o. *trillig*.
- ***trubbel** *trubäl* stn. ut. pl. Grubbel. Kv. (Vll 1037 b).
- ***trubulta** *trubult* sv. vb. tr. 1. Mörbulta. Kv.
- ***trumant** *trumant* i förb. *mä t.* 'med våld'. Kv. Vö.
- ***tråtala** *tråtal* sv. vb. tr. 1. Klandra. Kv. (Vll 1042 b).
- ***tuguträ** *tugutræ* stn. Skakelträ, som fäster skaklorna vid **tugan*. Kv.
- ***tvæt** *tväit* stm. 1. Groft spån (yxspån). Kv. Jfr Vll 1055 b med andra betydelser.
- ***tya** *tyt* *mout* sv. vb. intr. 1. Göra invändningar. Kv. (Vll 1058 a).
- tyla** [sig] *tyl-sä* sv. vb. rfl. 1. Reda sig. Kv. (Vll 1058 b).
- ***tylning** *tylnigg* stf. ut. pl. Nödtorft. Kv. (Vll 1058 b med oriktig betydelseuppgift).
- ***tåla** *täl* sv. vb. intr. 1. Överväga. Kv. I tales. *tolar* o *tolar* o *väl int färði*.
- ***tålare** *tolar* stm. 1. Okv. för en senfärdig person. Kv.
- tåt** *tåt* stm. ut. pl. Agg, hat. Kv. (Vll 1062 a).
- töja** *tög* sv. vb. tr. 2. Kv.
- töla** [till] *töl* *tel* sv. vb. tr. 1. Tillråda. *int sku ja töl nain ti fär ti Amärika anjä tidin*. Kv. (Vll 1066 b).

U.

[ugns]-*giman *unsiiman* stn. Ugnsmykning. Kv. (Vll 1069 b).

*upp-rem *opräim* stm. 1. Kantbräde på kälke. Kv. Jfr hos Vll 1075 b *upp-rem* stn. fr. Vö.

uppspelad *opspäla* part. adj. Upprymd. Va-tr.

*utskumad i *utskumadi ilak* 'inbitet elak'. Kv.

*utsåkad *utsoka* part. adj. Utmattad, trött. Kv.

V.

*vand *vand* adj. Förskämd. Kv. (Vll 1087 b).

*vartakog *vartaku* adj. Aktsam. Kv. Jfr fsv. *taka var* 'giva akt på, märka', *vartakilse* 'varsamhet'.

*vattulupen *vatulupin* adj. Om en trakt som är under vatten. Mnst.

*voivistera *vóvístær* sv. vb. intr. 1. Beklaga, jämra sig. Kv.

*våkenhus *vånhus* stn. Vapenhus vid kyrka. Or. (Vll 1114 a).

*vån *vån* stf. Förhoppning, utsikt. Kv. (blott hos gammalt folk). Jfr Rietz 822 a.

*våndraga *våndra* st. vb. Bedraga. Kv. Jfr nno. (Ross, Ordbog 918) *voondraga* 'love halvveis', nsv. dial. Rietz 94 b) *dra vona* 1) 'förtiga, ej vilja ut med', 2) 'giva ett halft löfte'.

Y.

*yla *yl* sv. vb. intr. 1. Tjuta, om hundar. Vö.

*ymst *ö^ust* stn. Aning, nys. Kv. (Vll 1130 b).

Å.

*åbar *åbår* adj. Kal (om landskap). Kv. (Vll 1133 a).

*åbo *åboua* svm. Va-tr.

*ål *ål* stm. 1. Smal, långsträckt 'hals' (= udde). Korsn. skärgård.

*ångerbytt *aggärbytt* adj. Va-tr. (Vll 1137 a).

Ä.

*ärra [upp] *är op sv. vb. tr. 1. Upphetsa. Va-tr. (Vll 1147 b).*

Ö.

örngått svar *äggusval stn. Kv.*

*övla *öulu svf. Ovanläder på barkaskouar. Kv. (Vll 1160 b).*

De tillägg till Vendells ordbok, som gjorts här ovan, kunna ännu ökas med följande ord från Sydösterbotten, vilka hämtats från J. Tegenrens i Svenska litteratursällskapet's 'Förhandlingar och uppsatser' för år 1912 offentliggjorda meddelanden om 'Dödstro, döds kult och döds magi i svenska Sydösterbotten':

fanje 'kolik hos häst' (s. 299).

fegluset 'en irrande låga som visar sig vid människoboningar och bådar dödsfall' (s. 315). Jfr Vll 186 a.

flogrönn 'rönn som växer på murar o. dyl. st.' (s. 301).

Jfr Vll 218 a.

ljumma 'ljumt luftdrag' (s. 300). Re.

regulera 'bullra' (om tomten). Re. (s. 308). Jfr *regér Vll 739 a.

råskåpet (= vrå-); framför detta befinner sig husets hederplats (s. 304).

Skitmöss 'den onde' Vö. (s. 300); även i Kv.: *stjitmös*.

tora 'bullra så häftigt att stugan skakar, om tomten' Np. (s. 307). Jfr Tor Vll 1025 a.

tornera = föreg. (s. 307), Np. Jfr Vll 1026 a.

vindpys 'häftig vindstöt' (Övermark), s. 307.

vittra (pl. -or) 'osynliga väsen (med uppgift att öppna ögonen på nyssfödda hundvalpar)'; deras närvaro bådar död, Np. (s. 315).

yndjibbyggare 'underbyggare' (s. 310). Jfr Vll 1071 b.

äldsta husbond = tomten, Np. (s. 304).

älta 'trögt liv, svullen mage (hos barn)', s. 299.

Några finländska tillägg och randanmärkningar

till

Svenska Akademiens Ordbok

häft. 1—47.

Av H. Bergroth.

Efterföljande framställning avser icke att utgöra en uttömmande finländsk kommentar till SAOB. Den grundar sig på anteckningar som gjorts under en tämligen flyktig genomläsning av Ordboken. Särskilt är framställningen ofullständig i fråga om angivandet av svecismer.

Med högsvenska, förkortat h s v., avses i det följande en från provinsialismer av olika slag fullständigt fri rikssvenska. Med sveriges-svenska, förkortat s v s v., betecknas åter den med provinsialismer mer eller mindre uppblandade rikssvenska som mestadels talas och skrives av de bildade i Sverige; med finländsk svenska, förkortat finl., den med provinsialismer uppblandade rikssvenska som talas och skrives av de bildade svensktalande i Finland. Rikssvenska fattas sålunda som motsats till svenskt folkmål. De angivna förkortningarna stå även för adjektiven högsvensk, sveriges-svensk, finländsk.

A.

Ordbokens uppgifter om *A* — och likaså om *B*, *C* och *D* — såsom beteckning för betygsgrader ha avseende på svenska förhållanden. I Finlands skolor betecknas de olika betygen l. vitsorden med siffror.

Bland sammansättningar upptager Ordboken även musiktermerna *A-dursackord*, *A-dursduett*; *A-mollsackord*, *A-mollsduett*.

Ordb. anger sålunda av dessa ord endast den regelrätta ssgs-formen, bildad enligt den av Tamm, Sammansatta ord, s. 49 (kap. V, 1) konstaterade regeln (med exemplet *c-durs-ackord* s. 52). Att dock även undantagsformen utan *s* förekommer i Sverige, därpå finner man ett bevis redan på samma spalt (3) där *A*-ssgrna uppräknas; i ett citat ur Normans Mus. upps. (1884) läses nämligen (rad 1 i Ordb.): *Ciss-moll-sonaten*.

I den finländska svenskan gäller Tamms regel icke i fråga om dekomposita med *dur* eller *moll* som efterled i den sammansatta förleden. Så vitt jag har mig bekant och genom förfrågningar bland finländska musiker lyckats utröna, säges och skrives i finl. alltid *A-dur-ackord*, *A-moll-duett*, *C-dur-symfoni*, o. s. v.¹. Detta bestyrkes även av de spridda uppgifter som anträffas i Ordb. under *Ass*, *C*, *Ciss* och *D*: ur finländaren Martin Wegelius' arbeten citeras *ass-dursonat*, *C-dur-symfoni*, *C-moll-sonat*, *C-moll-symfoni*, *Cissmollsonat* (i samma citat ingår även: *Fiss-dur-sonaten*), *D-dur-etyd*, *D-dur-serenad*, men inga finl. belägg för ssgr med *-durs-* l. *-molls-* förekomma.

Ur svsv. litteratur anföras under *C*, *Ciss*, *D*, *Dess* följande exx. på undantagsformen utan *s*: *C-dur-skala*, *C-dur-tema*, *C-moll-mässa*, *Ciss-moll-kvartett*, *D-dur-ackord*, *D-dur-kvartett*, *D-dur-symfoni*, *D-moll-fuga*, *D-moll-kvartett*, *D-moll-sonat*, *Dess-dur-konsert*, *Dess-dur-preludium*, *Dess-dur-skala*, *Dess-dur-vals*. Formen med *s* anträffas i betydligt färre belägg.

¹ I anslutning till tyskan.

Abonnemang. Abonnera.

Den av Freudenthal i Förh. o. Upps. 15, s. 37, sp. 1 ur finländskt kotterispråk anförda hypokoristiska bildningen *Abusch*, subst.¹, och det därav härledda *Abuscha*, v. tr., saknas naturligtvis i Ordboken, vars första häfte utkom långt förrän F. publicerade sin lista över finlandismer. Antagligt är för övrigt, att dessa former, även om de varit bekanta för ordboksredaktionen, icke skulle ansetts förtjena en plats i SAOB; jfr det provisoriska företalet till första häftet, s. 2 sp. 1: 'Af hvad man kan kalla klass- eller kotterispråk . . anføres endast sådant, som trängt ut till vidare kretsar eller ock ur någon viss synpunkt ansetts märkligt'. Dock har ju Ordboken å andra sidan upptagit de finl. slangorden *Blaj*, *Blaja*, *Blajig*, ehuru inga andra beläggställen kunnat anföras än Freudenthals lista och Mandelstam-Igelströms ordbok. För *Abusch* är jag i tillfälle att meddela ett färskt belägg: 'Detta lediga land [som uppstått på Balkanhalvön genom de krigförandes ömsesidiga eftergifter] ber jag få belägga medels ett folkrättsligt bindande abuscha'. Ung-Hans (G. Mattsson) i dagskrönikan i Dagens Tidning 1918, nr 212, s. 1, sp. 5.

Ackuschemang.

Vardagligt förekommer i finl. ordet *ackuschemang* ss. realgenus i bet. ackuschemangshus l. -inrättning; det brukas ss. hypokoristiskt nomen proprium i best. formen: *Ackuschemangen* (= barnbördshuset). Jfr den finl. hypokorismen *Kirurgen* = Kirurgiska sjukhuset, samt det av Noreen, Vårt språk V 398, anförda *Serafen* = Serafimerlasarettet.

Af.

Under I A) 4) a) β) (sp. 78) 'om fråntagande, beröfvande', citeras ur Bib. 1541 meningen: 'Presterna stjäla

¹ Ett ungefär liknande bildningssätt företer den stockholmska hypokorismen *karuscha* = kautschuk i bet. 'radergummi'.

aff affgudhomen silffuer och guld'. I modern hsv. torde 'stjåla *från* ngn' vara det vanliga. *Av* är däremot i finl. ännu i dag fullt kurant i denna fras. Topelius skriver i Vinterqv. I, 2, s. 91: 'Att stjåla af en tjuf'; Allardt, Nya byberättelser (1890) s. 6: 'Nå, mindre [dvs. så mycket mindre] stjål man det af Nilsson'.

Under I B) 8) *b*) (sp. 83 f.) anföras fraserna: 'Hvar har du gjort af boken?' 'Hvar har du gjort af dina penningar?' I finl. heter det, i tal alltid, i skrift väl oftast: 'Vart har du gjort av *med* boken?' (osv.). Jfr Lönnrot, Sv. skr. I 176: 'Modren...frågade af Pohjolavärdinnan, hvart hon gjort af med hennes son'. Jungell, Färder o. irrfärder 33: 'Nå, inte för att det rör honom, hvart vi gör af med vår mjölk'. R. Lindqvist, övers. av Tolstoj, Uppståndelse, I 138: 'villrådiga om hvart de skulle göra af med sina händer'. En förväxling har sålunda i finl. egt rum med uttrycket *göra av med ngt (ngn)* = förstöra, förslösa (ngt), döda (ngn) (SAOB, Af II 8), sp. 103). Förväxlingen är begriplig nog; 'var har du gjort av dina pengar?' innebär ju ofta detsamma som 'på vad sätt har du gjort av med dina pengar?' Den finl. frasens *vart* torde bero på inflytande från finskan (*mihin*); jfr det mindre vårdade finländska 'vart (fin. *mihin*) har du lagt (l. satt l. ställt) det eller det?', där hsv. fordrar *var*.

Under I E) 16) *h*) (sp. 95) upptages uttr. *apropos af* med tillägget 'numera bl. i Finl.'. Även i finl. torde dock *av* vid *apropå* numera knappast förekomma.

Det under II 8) upptagna uttr. *sätta af med sina penningar* (= slösa bort) torde ej förekomma i finl.

Det i finl. vanliga uttrycket *få sällskap av någon* (t. ex. hos Felix Jungell, Färder o. irrfärder, s. 32: 'Händelsevis råkade våra vandrare få sällskap ett stycke af en pratsjuk käring') har jag icke funnit i Ordb. under Af. 'Få sällskap *med* ngn' torde vara vanligare i hsv.; dock förekommer även *av*, t. ex. i L. De Geers Minnen I 277: 'Jag fick sällskap af Leijonhielm'.

En fras som ej heller påträffas under Af, är *taga sig av ngn* = taga vård om ngn, sörja för ngn. Uttrycket

brukas, så vitt jag vet, icke i finl.; i samma bet. användes där *taga sig an ngn*, vilket även anträffas i Dalins och Sundéns ordböcker, men synes vara mindre allmänt i hsv. än i finl., att döma av att svenskar pläga anmärka mot uttrycket, då de höra det begagnas av finländare. Jfr dock Anm. till art. *Antaga* i Ordb. sp. 1860, där *taga sig an* säges förekomma 'kanske ngt oftare' än *antaga sig*.

Afbräck.

Ordet är enl. Ordboken neutr. o. reale l. mask. I finl. är det alltid neutrum.

Afgång.

Ssgn *afgångskontor*, som icke finnes upptagen i Ordboken, har antecknats av Ruben Berg (Språk o. Stil 1903, s. 126) ur Finlands statskalender. Betydelsen framgår av följande belägg: 'Kan depesch [telegram] icke tillställas enligt adress, så underrättas därom afgångskontoret'. Finl. statskalender 1913, sista avd., s. 109.

Aflänka, v. 2.

Den bildliga användningen av ordet (ex.: uppmärksamheten avlänkas [= avledes] från en sak) upptages icke i Ordboken; den förekommer väl dock ngn gång även i Sverige? Finl. belägg: 'Telefonisternas uppmärksamhet', säger han [dvs. Harvard-professorn Münsterberg], 'hvilken till följd af deras ungdom lätt aflänkas, bestämmes af känslobetonade inflytelser'. Ung-Hans (G. Mattsson) i Dagens Tidning 1913, nr 254, s. 1, sp. 7.

Afsigkommen.

Ordet har för mig och alla (omkr. 30) av mig tillfrågade bildade finländare främst betydelsen 'försvagad med avseende på själsförmögenheterna och på grund därav oförmögen att sköta sig; dekrepit, ålderdoms-

svag', en bet. som icke finnes upptagen i Ordboken ¹. Ett finl. belägg för densamma, det enda jag för tillfället kan anföra, är följande: 'Han hade . . . haft en . . . förnimmelse . . . som om Melrose . . . blifvit svagare och mera afsigkommen . . . Han tycktes vara mera oberäknelig . . . Minnet svek honom ofta, och hans retlighet gränsade nästan till vanvett'. Hufvudstadsbladet 1913, nr. 244, följetongsbil. s. 159 f.

Ordets vanligaste bet. enligt Ordboken (1) *c*) *y*): 'som kommit på obestånd', ter sig för mig och även för en del andra finländare jämförelsevis främmande. Bet. 3): 'som kommit af sig l. förlorat fattningen' uppgives förekomma 'i Finl.', men för mig och alla av mig tillfrågade bildade personer är den fullständigt främmande. Som enda beläggställe anföres Lönnrots Fin.-sv. lexikon I 269 (under *häkeltyä*), ett belägg som näppeligen ensamt för sig kan tillerkännas någon beviskraft, då L:s modersmål var finskan.

Afton. Aftonsömnig.

I Anm. under 1) (sp. 661 f.) framhålles, att *afton* i större delen av Sverige har en vidsträcktare bet. än *kväll*, som användes för att beteckna den senare delen av aftonen (ofta även en senare tid av dygnet än den som betecknas med *afton*); men att i vissa delar av Sverige, kanske särskilt i västra och sydligaste, *afton* är väsentligen liktydigt med *kväll*.

Även i finl. beteckna *afton* och *kväll* samma tid av dygnet. I st. f. det hsv. *kväll(s)sömnig* användes därför i Finl. allmänt ordet *aftonsömnig*, som ej anträffas i sverigesvenska ordböcker och ordlistor. I SAOB betecknas *aftonsömnig* (sp. 673) icke som ett uteslutande finländskt ord, men blott finl. belägg anföras.

¹ Närmast överensstämmer med densamma den i Ordb. under 1) *c*) *a*) anförda 'mindre brukliga': som kommit på förfall med avs. på hälsa, krafter l. utseende: försvagad, medtagen, förslappad. Se särsk. under *a*¹), första belägget.

Agera.

I anslutning till den under II 2) (sp. 801) angivna betydelsen 'spela rollen af', 'låtsa vara' osv. brukas *agera* i finl. stundom absolut, i bemärkelsen 'förställa sig, göra sig till, spela komedi'; t. ex.: 'det är inte att fästa sig vid vad han säger och gör; han agerar bara'. Litteraturbelägg är jag icke i tillfälle att anföra, men den nämnda användningens förekomst bestyrkes av flere av mig tillfrågade personer.

Agrikultur.

De i Ordboken av naturlig orsak icke upptagna ssgrna *agrikultur-ekonomisk* och *agrikultur-entomologisk* förekomma numera i Finland, den förra i benämningen 'Agrikultur-ekonomiska sektionen' (av Filosofiska fakulteten vid K. Alexandersuniversitetet i Finland; se universitetets Program 1913—1914 s. 55), den senare i 'Agrikultur-entomologiska inrättningen' (Redogörelse för K. Alex.-univ. 1899—1902, s. 164) och 'Agrikultur-entomologiska laboratorium' (Program 1913—14 s. 77). Belägg: 'Hans Kejserliga Majestäts Nådiga Kungörelse, om inrättande af en agrikultur-ekonomisk sektion i Alexanders-Universitetets filosofiska fakultet'. FFS 1898, nr 33, s. 9.

Aj.

Aj (aj) ss. uttryck för beundran, mycket vanligt i finl., saknas i Ordboken. Freudenthal anför det i Förh. o. Upps. 15, s. 37, sp. 1. Ett belägg är: 'I guld och purpur går sol'n i sjön, / Aj aj, så grann hon nu glimmar!' Gånge Rolf (K. E. Wichmann), Maning och minne s. 18. Saxén, i Finsk Tidskrift 1904, I, s. 301, hänvisar till fin. *ai ai* i samma användning. Jämväl häpnad och förvåning uttryckes ngn gång i finl. genom *aj aj*. Ex.: 'Boviksbisin [-gubben] stod full af förundran och betraktade med ögon och mun de väldiga ryska härskaror, som kommo tågande . . . „Aj, aj, nog har den kejsaren pojkar!“ var Boviksbisins halfhögt uttalade reflexion'. Allardt, Nya byberättelser 8.

Den i Sverige brukliga interjektionen *aj(i)amej* förekommer ej i finl. I st. f. det hsv. *aja sig* = jämlra sig, beklaga sig, begagnas i finl. vanligen *vojka sig*, en utvidgad form av det jämväl förekommande hsv. *voja sig*.

All.

Under IV 3) *b*) (sp. 947) ingår frasen *när allt kommer omkring*. I finl. lyder den alternativt *när allt går omkring*, t. ex. hos Zilliacus, *Utvandrarehistorier* 21, *Tavaststjerna*, *En inföding* 88, *Westermarck*, *Menskl. äkt. hist.* 60. Likaså i ä. svsv.; Sven Berg anför (*Festskrift t. Söderwall* 283, sp. 2) ett belägg från Gustaf I:s registratur: *Naar alt ær got om kringh* (1521); andra ställen äro: *RARP* 6: 70 (1657), *Växjö Domk:s arkiv* 1666 nr 86, *Runius*, *Dud. II* 83 (1712) — på sistnämnda tre ställen: *gick* resp. *gå(å)r omkring(h)*.

Det under X 1) *e*) β) o. β^1) (sp. 960 o. 961) upptagna, ss. finländskt betecknade *med allone* begagnas, så vitt jag kunnat finna, knappast numera i Finland. *Freudenthal* upptar det visserligen i sin lista (*Förh. o. Upps.* 15, s. 37, sp. 1), och *Nordenstreng* (*Förh. o. Upps.* 16, s. 69) påstår t. o. m. att det 'för ett friskt lif i Finland'; men för mitt och ett stort antal av mig tillfrågade äldre och yngre personers språkbruk är det absolut främmande. Det finnes ej heller belagt hos den yngre finländska författargenerationen. Ordboken citerar *Frese*, *Porthan*, *Topelius* och *C. G. Estlander*. Härtill kunna läggas *Lönnrot* (*Sv. skr. I* 228) och *W. Lagus*, t. ex. i den till sitt språk så ytterst ålderdomliga och egendomliga boken 'Från pojåkåren och gymnasiet' s. 59. *Med allone*, liksom *i allone* (sp. 959), går utan tvivel snart i finl. all världens väg, såsom det redan gjort i Sverige.

Allena.

I en Anm., sp. 991, framhålles, att ordet numera förekommer företrädesvis i högtidlig (i sht biblisk l. religiös) l. poetisk l. arkaiserande stil. En sådan stilskillnad mellan *allena* och *ensam* gör sig icke gällande i finl. Exempel

på finl. *allena* i vardaglig stil äro: 'Med ens kände han sig löst ur det tvång, hvilket . . gripit honom, då han befann sig allena med den unga flickan'. Aina (E. Forssman), Vid aftonlampan, 3 saml., s. 100. 'Nu var det värsta där, åskvädret, och hon var helt allena'. Ibid. 168. 'Ållräj, sade Wehkalainen . . . Kistan kan jag inte bära allena'. Zilliacus, Utvandrarehistorier 62. 'Och för öfrigt skulle hon inte bli lämnad allena, ty han hade . . köpt biljett också för sig själf öfver till Liverpool'. Ibid. 64.

Allsamman.

Det under I 1) a) (sp. 1069 f.) angivna bruket av *allsamman* ss. attribut framför huvudordet: 'alltsammans herrskapet' (Sigurd), 'allsammans mjölken', är säkerligen okänt i finl.

Alltjämt.

I bet. 2): 'fortfarande, ännu', och, som det tyckes mig, även i bet. 1) a—b): 'oavbrutet, ständigt', är *alltjämt* icke idiomatiskt i finl. Det har där egentligen blott bet. 'upprepade gånger' (1) c)).

Aln.

Under 1) e) (sp. 1131) finnes finl. *aln* pro *alnar* icke omnämnt o. exemplifierat. Ett hithörande belägg anföres av Rub. Berg i hans pseudonymt publicerade 'Språkliga iakttagelser i K. A. Tavaststjernas arbeten' (Finsk Tidskr. 1899, II, s. 185 ff.), nämligen (s. 193): 'några aln ifrån' (Tavaststjerna, Nya vers 124).

Alt.

Ordboken anger som pluralform *altar*; *alter* uppges förekomma blott i bet. 'altfiol' och vara föga bruklig.

I finl. lyder pluralen emellertid alltid *alter*. I de i finl. tidningar ingående annonserna om sångkörers övningsmöten är den stereotypa frasen: sopraner och alter kl. . . ., tenorer och basar kl. . . .

[Amerika-änka].

Ej i Ordboken. Ordet, som betyder 'hustru vars man vistas i Amerika', är bildat i anslutning till 'gräs-änka'. Det ingår i Freudenthals (senare än arket A 75 utgivna) 'Skiljaktigheter' i Förh. o. Upps. 15, s. 37, sp. 2.

Amiralinna. Amiralska.

Amiralinna är i Sverige den vanliga formen; *Linder, Regler*³ s. 43, sp. 1, upptar endast den. I finl. åter brukas endast *amiralska*. Jfr Freudenthal i Förh. o. Upps. 15, s. 84, sp. 1.

An.

Ang. uttr. *taga sig an ngn*, se **Af**, s. 5.

Ana.

Ana till ngt (3) *b*) sp. 1236), är enl. Ordboken 'mindre br.'; i finl. är det åtminstone fullt kurant. Finl. belägg äro: 'Om han började ana till det?' W. Söderhjelm, övers. av Aho, Prästens hustru 229. 'Hon får höra att jag gått till kyrkoby, och då anar hon naturligtvis till allt'. Ibid. 286. 'Utan att Matti eller Lisa anade till det'. *Tavaststjerna*, övers. av Aho, Folklif, s. 92. 'Jag såg mycket och hörde mycket, som jag aldrig förut anat till'. Ibid. 178.

Andedrag.

Under *b*) anföres ur Hahnssons Lexikon ss. finl. uttrycket *dricka med ett andedrag*; så vitt jag har mig bekant, säges i Finland, liksom i Sverige, alltid *i ett andedrag*.

Anhalt (anhaltsplats, anhalt(s)station).

Ordet brukas (åtm. i bet. 2) icke i finl.; det ersättes av finlandismen *haltpunkt*; ngn gång förekommer den hsv. synonymen *hållplats*. Jfr Freudenthal i Förh. o. Upps. 15, s. 48, sp. 1, o. s. 84, sp. 1 o. 2.

Annan.

Under B) II 4) c) (sp. 1599 f.) anföres bruket av *annan* i sg. i fråga om flere ggr upprepad handling l. en fortlöpande följd av (väsentligen) likartade händelser, av tidsmoment osv., då första motsättningsleden är uttryckt endast genom substantiv i obest. form, utan bestämmande pronomen; detta förekommer enligt Ordboken blott i förbindelsen *efter annan*: år efter annat, dag efter annan, stund efter annan, tid efter annan, osv.

En formell motsvarighet till detta bruk av *annan* erbjuder ett mycket vanligt finl. uttryck som icke finnes upptaget i Ordboken, nämligen: *på sätt eller annat*¹, motsvarande hsv:s 'på ett eller annat sätt'. Frasen, som är att jämföra med finskans 'tavalla tai toisella' (tapa = sätt, toinen = annan), förekommer, som nämnt, mycket allmänt i finl., men jag kan för tillfället ej anföra flere belägg än följande: 'Här [dvs. i Tekniska högskolan] går vem helst in som på sätt eller annat avlagt sin studentexamen'. G. M(attsson) i Argus 1909 s. 182 sp. 1. 'För Finland åter kan ett dylikt oväsen, på sätt eller annat, medföra nytta'. Hufvudstadsbladet 1909, nr 279, s. 6, sp. 4. 'Skulden till denna motsägelse är 'den drevljanske fursten *Mal*', vilken på sätt eller annat måste inpassas i den allmänna historiska bilden av förhållandena under X seklets mitt'. S. A. Korff i Studier i nord. fil. II 7, s. 6. 'Tanken att på sätt eller annat få den gamla, minnesrika Akademin [i Åbo] återkallad till lif på dess forna plats'. Emil Schybergson i Finsk Tidskrift 1913, II, s. 199.

Annars.

Under II 4) (sp. 1624) upptages en såsom 'föga br.' betecknad bet.: 'af annan orsak, af annat skäl'. I det första exemplet ('— — nyheter, hvilka borde vägras, om icke annars, dock derföre, att — —' osv.) är betydelsen

¹ Uttryckets (sannolika) egenskap av finlandism och fennicism har först påpekats för mig av min vän v. häradshövding A. M. Lassenius i Helsingfors.

klar. Icke fullt lika bestämd och distinkt är den däremot i det sista exemplet, ett citat ur Järnefelts Fosterlandet (övers. av E. Gråsten): 'Grät hon? Ingalunda! — Det var väl annars hon bar sitt hufvud så lågt'. Här framstår *annars*, åtminstone för finländsk språkkänsla — särskilt då man vet att ordet är övers. av finskans *muuten* —, såsom betydande 'av en tillfällighet, utan någon bestämd anledning'.

I anslutning till berörda bet. hade man väntat att i Ordboken finna upptagen en rätt vanlig fennicism, *annars bara*, kalkerad på det finska *muuten vain (muutoin vaan)*. Uttrycket betyder just 'utan angivbar orsak', 'för ingenting', 'för ro skull' o. d. Dess förekomst i talspråket har påpekats av R. Nordenstreng i Finsk Tidskrift 1900, II, s. 197. Litteraturbelägg äro bl. a.: 'Någonstädes skall det väl synas spår af mig också. — Huru så? — Annars bara'. [hsv.: åh, jag vet inte just]. W. Söderhjelm, övers. av Aho, Prästens hustru, s. 97. Samma arbete, s. 164: 'Har ni varit på Puijobacken? frågade Elli. — Ja, ofta. Huru så? — Annars bara'. [hsv.: åh, för ingenting]. 'Hvarför det? Annars bara!' Aho, Prästens dotter 31.

Den nu anmärkta försummelsen blir Ordboken emellertid i tillfälle att gottgöra. I samma bet. som *annars bara* brukas nämligen, naturligt nog, också *eljes(t) bara*. Så i Päivärintas Bilder ur lifvet, IV 76: 'Hvarför frågar du det? — — Eljest bara'. — Att det ej blott är i översättningar från finskan som frasen förekommer, kan konstateras i Nya Pressen 1898, nr. 249, s. 2, sp. 2, där den återfinnes i en novell av Giacosa: 'Han tar ej samma vägar som andra... — Huru så? — Åh, eljes bara... Vidare ville värden ej förklara'. Likaså i R. Lindqvists övers. av Tolstoj, Uppståndelse, II, 90: 'Hvarför: numera? — Annars bara'.

Annorstädes.

Ordboken upptager en mängd varianter av detta ord: *annanstädes*, *ann(an)stans*, *ann(an)stäns*, *annerstans*,

annerstäns, ann(an)stäss. I finl. förekommer i vardagstal även en form *annestans*, i analogi med *allestans*.

Antipod.

Antagligen till följd därav, att best. pl. *antipoderna* (se t. ex. citatet från J. Wallenberg i Ordb.) associerats med ord som *tropikerna, ekvatorialtrakterna*, har den uppfattningen uppstått och kanske vunnit icke ringa spridning, att *antipoderna* betyder 'landet l. jordytan på motsatta sidan av jordklotet'; flere av mig tillfrågade personer ha befunnits fatta saken så. Enahanda förfrågningar, anställda i Sverige, kunde måhända giva samma resultat.

Approbatur.

Det i studentspråket förekommande sbst. *approbatúr* (med huvudton på slutstavelsen), best. *-en*, pl. *-er*, uppgives av Ordboken betyda: i finl. 'approbaturskurs', i uppsvenskan däremot 'approbatursbetyg'. Även i finl. torde dock den senare bet. vara vanlig. De i Ordb. anförda exemplen på den som finländsk angivna bet. förefalla för övrigt ej riktigt väl valda. 'Jag har gjort undan approbaturen i latin' betyder icke blott 'jag har gjort undan (dvs. läst) approbaturskursen', utan tillika 'jag har gjort undan tentamen för betyget approbatur i latin'. Bättre hade varit: 'Jag har snart läst approbaturen i latin'. I 'han plockar ihop många röster med bara approbaturer' tyckes mig *approbaturer* snarare betyda just 'approbatursbetyg' (eller 'vitsord', såsom det alltid heter i finl.) än 'approbaturskurser'. Ss. ex. på finl. *approbatúr* = betyg må ytterligare anföras: 'han har många approbaturer i sitt kandidatbrev'. 'Även Sundman fick sina sju röster, men „Guffar“ (Svanljung), som var en redbar natur, nöjdes med sex approbaturer'. C. G. Estlander i Finsk Tidskrift 1912, II, s. 191.

Arbetsam.

Bet. 2): 'mödosam, ansträngande, besvärlig' är främmande för finl., som uttrycker densamma med det i Sverige mindre brukliga adj. *arbetsdryg*.

Arfvodist.

Brukas ej i finl.

Arg, sbst. (sp. 2213).

Ssgn *arglös*, enl. Ordboken 'föga br., nästan bl. i Finl.', förefaller mig utdöd i finl.

[Arkangelit].

Saknas i Ordboken; ingår i *Freudenthals* (senare än arket A 141 utkomna) 'Skiljaktigheter' i Förh. o. Upps. 15, s. 38, sp. 1. Bet.: rysk gårdfarihandlare. De flesta sådana äro från guvernementet Arkangel.

Arm, sbst.

Bland ssgrna saknas finl. *armhåll*, n., = 'räckhåll'; ex.: 'han befann sig inom armhåll för sin motståndare'. Ordet finnes upptaget i *Freudenthals* (senare än arket A 143 utkomna) 'Skiljaktigheter', s. 38, sp. 1. Enligt av mig anställda undersökningar är det icke allmänt brukligt i finl.

[Armarium].

Ordet finnes icke upptaget i Ordboken, måhända emedan det ej ansetts höra till de lat. lånord, som 'kunna antagas nu för tiden vara bekanta inom något större kretsar af personer, som erhållit s. k. allmänbildning' (se det provisoriska företalet till Ordbokens första häfte, s. 2, sp. 2). Eller har ordet över huvud icke förekommit i Sverige? *Eckbohns* ordbok över främmande ord, 3 uppl. (1885), upptager det i alla fall¹ och anger följande betydelser: rustkammare; bokskåp. I Finland torde *armarium* dagligen vara i bruk, men mig veterligen blott inom en mycket begränsad krets, nämligen personalen vid universitetsbiblioteket i Helsingfors; fullt kurant för övrigt bland alla dem som haft med nämnda biblioteks skötsel

¹ I den starkt tillökade 4:de uppl. (1904) är det däremot utelämnat. Nordisk Familjebok, 2 uppl. (1904) upptager det, sannolikt efter *Eckbohns* 3:dje uppl.

att skaffa. Dess betydelse är naturligtvis: bokskåp. Belägg äro: 'Det är härligt att sedan springa omkring där . . . bland böckerna i de många prydliga skåpen — armarierna kalla tjänstemännen dem'. Brev från en biblioteksrått (G. Schauman) i *Argus* 1909, s. 235, sp. 1. — 'Det finnes verser i „armariernas“ böcker'. Dr. Ix (W. Söderhjelm) i *Argus* 1910, s. 7, sp. 2.

Arom.

Enl. Ordboken ngn gång neutrum; i finl. alltid reale.

Ass. Se A.

Assiett.

Ordet brukas i finl. även i bet. 'kall mat, upplagd på en assiett', 'kallt uppskuret'. Ex.: 'Vad bjöd du dina gäster i går kväll? Bara te med smör och bröd, och ett par assietter'. Jfr med avseende på betydelseutvecklingen ordet *glas*: bjuda ngn på ett glas, ta sig ett glas.

Asyl.

Enl. Ordboken även neutrum; i finl. alltid reale.

Att, infinitivmärke.

Under I 4) (sp. 2587) anföres den i Sverige 'föga brukliga', i finl. ej ovanliga konstruktionen *att* med passiv infinitiv efter verben *vara*, *bliva*, *finnas*, *stå*, *återstå*¹. Att den bevarats vid full livskraft i Finland får väl åtminstone delvis anses bero på inflytande från finskan, där i motsvarande fraser passiv konstruktion brukas (*är att anses* = fin. *on pidettävä*, *står att fås* = *on saatavana* l. *saata-vissa*, osv.).

Antagligen på grund av inverkan från samma håll förekomma i finl. även andra, i Ordboken icke omnämnda, fall av *att* med passiv infinitiv för hsv. aktiv inf.

Till de nyss berörda fraserna sluta sig närmast vissa

¹ Ett finl. belägg med *stå* är: 'Om allt detta står att läsas i de föregående runorna'. Lönnrot, Sv. skr. I 157; med *återstå*: 'De runor, som ännu återstå att redigeras'. Ibid. 229.

uttryck, där infinitiven står som attribut efter ett huvudord: 'Andra göra det af fåfänga och prål, så mycket mera att ursäktas hos bonden, som . . .' (osv.). Lönnrot, Sv. skr. I 349; 'affär att övertagas' (jfr Ordb. III 3) *b*), sp. 2599). I det första exemplet kan ju infinitiv-attributet ersättas med satsattribut: 'vilket *är* . . . att ursäktas'; frasen i det andra ex. åter är egentligen ett elliptiskt uttryck, brukat som annonsrubrik; i annonsen därunder läser man sedan vanligen den fullständiga meningen: 'en affär står att övertagas' (osv.). Båda dessa fall återgå sålunda på det i Ordb. under I 4) omnämnda.

Därnäst kan i förbigående nämnas ett uttryck som faller under mom. II 2) i Ordb. (sp. 2595): 'Desse sånger . . . voro dock lättare att bibehållas i minnet'. Lönnrot, Sv. skr. I 13 f. Den passiva formen i detta fall stöter dock rätt mycket även ett finländskt öra, och torde vara ganska sällsynt; den beror, enligt vad docenten Heikki Ojansuu benäget meddelat mig, sannolikt på en i finskan i motsvarande fraser tidigare — bl. a. av Lönnrot — brukad passiv infinitiv: 'nämä laulut olivat helpommat muistossa pidettää' (i modern finska: *pitää*).

Allmännare torde finl. passiv inf. vara i en del av de under I 1) *a*) *β*) (sp. 2584) anförda fraserna: förtro åt ngn sitt gods att vårda; räcka fram sin hand att kyssa; lämna ngn ett brev att befordra (finl. altern. *vårdas*, *kyssas*, *befordras*, fin. *hoidettavaksi*, *suideltavaksi*, *viätäväksi perille*). Jfr: 'Skulle ni ha något rum att målas?' Hertzberg, övers. av *Päivärinta*, Sak. Pyör. 251, samt det i hög grad osvenska 'föra sitt betyg att visas åt mamma'¹. Hertzberg, övers. av Canth, *Lifsbilder* II 25.

En egenhet hos talsvenskan i Sverige, varigenom densamma skarpt avsticker från det finländska talspråket, är den ytterst starka benägenheten för s. k. attraktioner².

¹ Fin. *viedä nähtäväksi*.

² Särskilt frapperas finländaren av den för hans tal främmande företeelsen, att supinum nästan ofelbart attraherar en följande infinitiv: 'jag har inte hunnit gjort det ännu'; 'har han verkligen kunnat glömt det?' osv.

Dessa ha emellertid, så vanliga de än äro i svsv. — också i skriftspråket, se R. Berg i *Språk o. Stil* 1901, s. 47 f. — och så gamla de än äro¹, i de flesta fall icke lyckats vinna burskap i språket, utan betraktas alltjämt som fel; de strida i allmänhet alltför bestämt mot den (visserligen icke alltid så nogräknade) språkliga logiken. Ett viktigt undantag bilda dock de — i mindre grad ologiska — fall av attraktion, som framkallats genom sammanfallet av *och* och inf.-märket *att* i talspråksformen *å*; attraktioner av detta slag ha i stor utsträckning segerrikt inträngt i skriftspråket: 'var så god och (å) sitt ned' i st. f. 'var så god att (å) sitta ned'; 'han är ute och (å) jagar' i st. f. (i finl. jämte) 'han är ute att (å) jaga'.

Österom Bottenhavet har emellertid, såsom det sista exemplet även antyder, också detta slags attraktion vunnit mindre utbredning än i Sverige; och det kan anmärkas som en brist, att Ordboken helt och hållet lämnar sina läsare i okunnighet om den finländska svenskans egenheter i detta avseende, egenheter huvudsakligen beroende på finl:s allmänna konservatism, men kanske även till någon del på dess ovan framhållna obenägenhet för attraktioner², måhända ock i viss mån på inflytande från finskan³.

Hithörande fall av attraktion beröras i Ordb. under I 1) *b*) (sp. 2585)⁴. Jag tager uppgifterna i den ordning som betingas av graden av avvikelse hos finl.

Bruket av *att* o. inf. (betecknande avsikt) efter verbet *vara* är enl. Ordboken utdött (†). I finl. är det emellertid fortfarande mycket allmänt i talspråket och kan även

¹ Östergren, som i *Språk och Stil* 1901, s. 82 ff., i samband med frågan vid vilken tid *och* o. *att* sammanfallit i formen *å*, berört även attraktionernas ålder, fyller en hel sida (104), och mer, med fornsvenska exempel på supin-attraktion.

² Attraktionsfel äro i finländsk litteratur mycket sällsyntare än i hsv.

³ Finskans illativ av infinitiven efter verb som beteckna rörelse överensstämmer med *att*-konstruktionen i sv.

⁴ Se även II 5) *a*) (sp. 2596) samt IV *a*) (sp. 2599 f.).

förekomma i skrift: 'Jussi var ute att meta'. Hertzberg, övers. av Canth, Lifsbilder II 59. 'Var ni ofta ute att meta?' Ibid. 61. Den i Ordb. citerade meningen ur Björnståhls Resa: 'Vi voro at höra det besynnerliga Echo', kan sålunda näppeligen stöta ett finländskt öra; en pedantiskt noggrann finländsk författare skulle helt säkert hellre skriva så än: 'vi voro och hörde'; det jämväl högsvenska 'vi voro för att höra' skulle han väl dock helst använda. Vanliga talspråksfraser i finl. äro: Ä' din fru hemma? Nej, hon ä' å höra på Aino Ackté. — När jag va' i London, va' jag å höra på Melba. — Jag ha' många gånger vari' å se på 'Bakom Kuopio'. — Han ä' ute å ro. Han va' ute å ro för en stund se'n. Han ha' vari' ute å ro alla dagar. — Även de hsv. uttr., 'jag va' å hörde, jag ha' varit å sett, han ä' ute å ror' osv. brukas i finl., men vid dem framträder knappast avsiktsbegreppet.

Avsiktsbetecknande *att* + inf. är enl. Ordb. 'numera föga brukligt' efter verbet *gå* i presens indikativ; likaså efter ungefär likbetydande ord; jfr Anm.: 'särsk. då verbet *vara* l. pr. ind. l. imper. af verb som beteckna gående o. d. föregår, användes numera i st. f. *att* med inf. regelbundet och med finit modus, så framt icke man vill särsk. betona afsiktsbegreppet, i hvilket fall *för att* användes'. Den citerade frasen 'Det är bäst vij gå hem at äta' (1726) är sålunda numera knappast bruklig i hsv., det heter där oftast: 'det är bäst vi går hem å äter'. I finl. är 'jag går hem å äta' fullt lika vanligt, ja, enligt min uppfattning vanligare än 'jag går hem å äter'. Det i hsv. så vanliga 'jag går ut å går (promenerar)' torde väl i finl. så gott som alltid lyda: 'jag går ut å gå (promenera)'. I sin studie över Tavaststjernas språkbruk, i Finsk Tidskrift 1899, II, anför Rub. Berg (s. 207) två hithörande fraser hos T.: 'jag kommer upp till dig och prata en stund' (Barndomsvänner 127), samt: 'jag far ut och jaga i dag' (En inföding 100); och han försummar ej att inom parentes ange de motsvarande hsv. uttrycken: 'jag kommer upp till dig å pratar l. för å prata'; 'jag far ut för å jaga l. å jagar'. Ett finl. belägg med pres. *går* är: 'Då kommer

jag inte alls, om du går att fråga [mamma]'. A h o, Präst. dotter 30.

'Öfverhufvud', tillägger Ordboken, 'undvikas numera denna *att*-konstr. af mången i skrift o. är delvis främmande äfven för talspråket i åtsk. trakter'. I överensstämmelse härmed heter det om fraser sådana som 'han gick ut att gå', 'han lägger sig att sova', 'han ställer sig att titta på oss' osv., att de brukas 'i sht i södra Sv.'; 'och Finl.' hade här bort tilläggas. Och samma tillägg hade kunnat göras, då det i början av Anm. säges, att ordet *att* i alla dessa förbindelser uttalas *å* i sydligaste Sverige. I förb. *för att* höres däremot i finl. aldrig uttalet *å*.

Den för svsv. helt och hållet — även i äldre tid — främmande användningen av *att* + inf. för att utmärka följd av rörelse (I 2), sp. 2586), t. ex. i uttr. *falla att (å) sitta*, beror måhända på inflytande från finskan (*lentää istualleen*). Uttr. har ej någon direkt och bekväm motsvarighet i hsv. (falla och bli sittande). Det i samma mom. anförda, ur en av R. Hertzbergs översättningar hämtade *lyfta sig upp att sitta* hör väl knappast dit, då *lyfta* betecknar viljeakt och sittandet sålunda ej gärna kan betraktas som 'följd'. En — visserligen ngt vulgär men allmän — fennicism, *bliva att (å) + inf.* (fin. *jäädä* med illativ av inf.), omnämnes ej i Ordb.; exx. på denna fras äro: 'Matti blir att bo här'. Ahrenberg, Stockjunkaren 81 (hsv. blir boende, bor kvar). 'Hon . . blef att sitta på sin plats'. Hertzberg, övers. av Canth, Lifsbilder I 45. Fennicism är likaså talspråksuttr. *lämna att (å)*, t. ex. 'lämna lampan att brinna', Hertzberg, övers. av Canth, Lifsbilder II 2.

Uttryck sådana som 'och han att springa', 'och barnet att skrika', äro enl. Ordb. (VII 4), sp. 2601) numera föga brukliga; i hsv. inskjutes ett *till* (och han till att springa, osv.). I finl. är konstr. utan *till* den vida vanligaste.

Att, konj.

Under E) 27) c) (sp. 2630) omnämnes det så gott som uteslutande finländska bruket av *skulle* i önskesatser:

'ack att ni skulle . .' (osv.), för imperf. konj. *Skulle* brukas i finl. också i att-satser som bero av verbet *önska* ('jag önskar, att varje man *skulle ha* sin egen torva'; hsv. *hade*); se A) 1) b) (sp. 2609).

Obrukliga i finl. torde vara 'hvardagliga' konstruktioner av sådan art som: 'en hand, som han skulle ha önskat att den fullgjorde denna syssla'¹ (A) 1) j) a), sp. 2612), samt det med danskt språkbruk överensstämmande: 'det är icke utan anledning att man gör det l. det', för: 'som man gör'. (B) 12), sp. 2621).

I anslutning till D) 18) a) o. a) (sp. 2624 f.) kan erinras om, att finl. talspråk mycket ofta inleder följsats l. avsiktssats med *att*, där hsv. fordrar *för att*, *så att* l. enkelt *så*². Belägg äro: 'Innan jag gick in, tog jag fram klockan, . . . gned dess ked, att den skulle glänsa bättre, . .' Hertzberg, övers. av *Päivärinta*, Sak. Pyör. 102. 'Väl försedda med kläder, att inte kölden skulle tvinga dem att öfvergifva sitt företag'. Ibid. 166. 'Husbonden är god och ger plats, att vi kunna komma fram'. Ibid. 234. 'De uppgåfvo för mig sina namn, att jag skulle kunna kalla dem till vitnen'. Ibid. 238. 'Bed Mari och lilla Anni komma hit, att jag får välsigna dem, innan jag går bort'. Hertzberg, övers. av *Reijonen*, Noveller, 64. 'Vagga nu barnet väl, att det inte vaknar'. Hertzberg, övers. av *Canth*, *Lifsbilder*, I, 11. 'Men gå i din säng, mitt barn, att du inte förkyler dig'. Ibid. II, 3. 'Tala saktare, att inte barnen vakna'. Ibid. 3. 'Åt fort, att du hinner till skolan'. Ibid. 11. 'Mannagryn hade lagts till degen, att kakan skulle bli mörare'. Ibid. 37. 'Gå fort, att inte potäterna kallna'. Ibid. 124.

Aula.

Ordet brukas icke i finl. Den stora samlingssalen vid universitetet i Helsingfors kallas 'Solennitetssalen',

¹ Här är *att den* överflödigt; i finl. utelämnas blott *den*, varigenom en — mycket vanlig — finlandism uppkommer (se A) 1) j) β)).

² Detta bruk, som överensstämmer med finskans sätt att uttrycka sig, betecknar numera en av de mest framträdande skiljaktigheterna mellan finl. o. hsv. talspråk.

motsvarande rum vid allmänna läroverken vanligen 'fest-salen', l. 'bönsalen', i anledning av att en kort andaktsstund ('bön') hålles där före och efter dagsarbetet.

B. Se A.

Backa, v. 1.

I anslutning till den under *Back*, adv. 1 sbst. 4, mom. 3) b) (sp. 17) upptagna finl. frasen *det kom back* (= avslag) förekommer i finl. verbet *backa* i bet. 'avslå en begäran': 'jag bad honom skriva på växeln, men han backade'.

Backe, sbst. 3.

Ordbokens uppgift om pluralformerna: 'pl. -ar ((† utom i Finl.) -or (till sg. *backa*) . .)' är vilseledande såtillvida, som den är egnad att bibringa läsaren den föreställningen, att sg. *backa* förekommer i den nutida finl.¹

Några belägg på finl. plur. *backor* meddelar Ordb. icke; de äro ock sällsynta. Jag ser mig ej i tillfälle att meddela flere än ett, hämtat ur Elias Lönnrots Svenska skrifter I (utgivna 1908, således långt efter det art. *Backe* trycktes i Ordb.). I en vid 'björnfesten' reciterad folkdikt till den dödade björnens ära heter det, s. 65: 'Hell dig, skogens honungstasse!² / Som nu steg på våra backor'.

Den under 1) anförda bet.: höjd, kulle, betecknas ss. 'numera föga br. utom i sydligaste o. sydvästra Sv.'. Härtill hade kunnat fogas: 'samt i Finl.', ty bruket av *backe* i bet. höjd torde vara rätt vanligt öster om Bottenhavet. Den för sin vidsträckta och vackra utsikt så berömda höjden i närheten av staden Kuopio benämnes ju 'Puijobacken' (se t. ex. Vägvisare i Finland, s. 243; Aho, Prästens hustru, övers. av W. Söderhjelm, s. 164).

Det bland ssgrna ss. finl. upptagna *backhymnel* torde, liksom *berg(s)hymnel*, icke vara allmänt utbrett i Finland;

¹ Se Freudenthal i Förh. o. Upps. 15, s. 38, sp. 1, samt mina uppgifter i Språk o. Stil 1909, s. 248 ff.

² *Honungstasse*, en av metriskä skäl betingad licentia poetica, för -tass.

mitt och ett tiotal av mig tillfrågade personers språkbruk tillhör det icke. Det är väl egentligen ett bygdemålsord (se Vendells dialektordbok).

Bada.

Verbet är i finl. mindre brukligt i fråga om sjöbad; i denna bet. användes *simma*; jfr finlandismen *simhus* = mindre badhus vid sjön. De finl. folkmålen ha väl härvid influerat; i dem göres bestämd skillnad mellan *simma* (*sĭma*), i sjön, och *bada*, i badstuga. Även i ä. svsv. användes *bada* i synnerhet om varma bad; se Ordb., B 43, nederst. Jfr också anv. av *kylpeä* och *uida* i finskan.

Badhus.

Enl. Ordboken: 'så väl om en för afklädning o. bad afsedd byggnad vid stranden af ngt vatten som om annanstädes belägen inrättning för karbad, romerska bad o. d.'. I finl. är ordet föga brukligt i den förra bet., utom då fråga är om större, för allmänheten avsett sjöbadhus, som får begagnas mot avgift; i stället användes *simhus* (jfr ovan under **Bada**).

Badstuga.

Bet. 4) (sp. 59): 'mindre uthus, ss. torkhus, ria, mält-hus', hänför sig uteslutande till förhållandena i Sverige.

Bagge, sbst. 1.

I Anm. säges (sp. 72): 'Inom det bildade talspr. har dock ordet slagit djupare rötter i Götal. än i Sveal., Norrl. o. Finl., där i stället ofta *gumse* brukas'. Det vida vanligaste talspråksordet i finl. är emellertid *bässe*, vars övervägande förekomst i Finlands folkmål Ordb. själv påpekar (i början av Anm., sp. 71). Jfr även Nordenstreng i Förh. o. Upps. 16, s. 35.

Baj, interj.

Interjektionerna *Baj*, *usch baj*, *fy baj*, *baj baj* (även som *babba*) torde icke brukas i finl., ha åtminstone icke idiomatisk klang.

[Bakst].

Ordet finnes icke upptaget i Ordboken. Dess bet. är *bak* n.: (*ett*) *bak* (*bröd*), l. *bakning*. *Bakst* förekommer i folkmålen i alla delar av det svenska Finland (se *Vendells* dialekt-ordbok, under **baxt*), liksom även i Sverige (*Rietz*) och Norge (*Aasen*, *Ross*), i bet. 'bakning' och 'bak' (jfr isl. *bakstr*). Från folkmålen har det väl inträngt i de bildades tal. Huru pass utbrett det är i finl., är svårt att säga. *Saxén* anmärker, i *Finsk Tidskrift* 1904, I, s. 300, noten, att han vill minnas, det ordet anmälts som finlandism vid ett av landsmålsföreningens möten, och undrar, varför det ej återfinnes i *Freudenthals* 'Skiljaktigheter'. De undersökningar jag anställt tyckas giva vid handen att ordet i bildat tal möjligen främst förekommer i Österbotten. Litteraturbelägg är jag icke i tillfälle att anföra.

Bakut.

Ordet uppgives i bet. '(vänd) bakåt' (mom. *d*)) vara föga brukligt utom i Finl. Också i finl. torde dock en fras sådan som den i Ordb. citerade: 'Knifven är i näfven med bettet bakut', höra till sällsyntheterna.

Balalajka.

Ordet anföres av *Freudenthal* i *Förh. o. Upps.* 15, s. 38, sp. 2 ss. finl. i bet. 'dragharmonika'.

Bale.

Ordet, som betyder fågelbo, saknas i finl. Jfr *Freudenthal* i *Förh. o. Upps.* 15, s. 86, sp. 1.

Bang.

Biformerna *bangen* o. *bange* brukas icke i finl.

Bank, sbst. 3 (penninginstitut).

Ordb. anger pl. *-er*, stundom *-ar*; den senare plur.-formen förekommer ej i finl.

Banka, v. 1.

Om brukligheten av den från Topelius citerade lindriga svordomen 'banke mig' säger Ordb. kort och gott: 'i Finl.'. Jag har ej lyckats träffa någon person som kännes vid uttrycket. 'Förbanka mig' är däremot vanligt.

Banko.

Ssgn *bankodirektör* uppgives i Anm. sp. 255 (jfr sp. 257) ännu förekomma såsom titel i Finland. Så vitt jag genom förfrågningar lyckats utröna, och så vitt jag i det dagliga umgänget och i dagslitteraturen, främst tidningarna, kunnat finna, är dock *bankdirektör* i detta nu rådande också i finl.

Bara.

Bruket av adv. *bara* i komparativa bisatser, utan dess egentliga, inskränkande betydelse, upptages i Ordboken (I 2) e), sp. 295) ss. 'ny anv.' och belyses genom tvenne citat: '(Ett) slags tyg, sydt i en snitt som var så föga komplicerad som det bara var möjligt'. Lange, Luba (1889) 42; samt: 'Anne-Marie sprang . . in i sitt rum det tystaste hon bara kunde'. Hallström, En gammal hist. 58. Ordb. hänvisar till tyskans *nur* i samma användning (er bekommt so viel er nur will).

Att detta bruk av *bara* hos en sverigessvensk författare som Per Hallström är både en nyhet och en germanism, behöver väl icke betvivlas. Men hos den finländskfödda författarinnan Ina Lange (pseud. Daniel Sten) är det säkerligen varken det ena eller det andra, utan en antagligen ganska gammal fennicism. Det finska *vain* (bara) användes nämligen i jämförelsesatser precis på samma sätt som *nur* i tyskan; och detta bruk av *vain* är det väl som vållat, att fraser sådana som: 'kom så fort du bara kan', 'jag ska ge dig så mycket du bara vill ha', osv., höra — och helt säkert länge hört — till de allra vanligaste i den finländska svenskan (det hsv. *nå'nsin* förekommer dock även i detta slags fraser). Litteraturbelägg äro icke svåra att finna; ex.: 'Hon bjöd Elli på

snask . . och bad henne taga mera . . . så mycket hon bara ville'. Aho, Prästens dotter (1893), s. 54. 'Du kan ju dröja här så länge du bara behagar'. W. Söderhjelm, övers. av Aho, Prästens hustru (1893) s. 274. 'I många fall erbjuder Högskolan [i Göteborg] säkert en undervisning så god som man bara kan önska'. R. P (ippin)g i Studentbladet 1913, s. 177, sp. 2. Det i Ordb., mom. c), ur Jon. Reuters Nya sånger, s. 56, anförda: 'Nu går solen fram och liffullt målar | guld och värme dit hon bara når', kunde väl snarare föras till e); *dit* är ju här närmast = 'så långt som', icke '(överallt) om hon blott når dit'.

Oftare än talspråksordet *bara* finner man i litteraturen naturligtvis i hithörande fraser det likbetydande skriftspråksordet *blott*. Så i R. Hertzbergs övers. av Päivärinta, Bilder ur lifvet I (1883) s. 3: 'så kort som det blott lät sig göra'; s. arb. III (Sakeus Pyöriä) s. 100: 'så precis, som jag blott kunde'; s. 122: (han lät sätta banditerna) 'i så starka jern, han blott kunde'; s. 149: 'så mycket hon blott fick tid dertill'; W. Söderhjelm, övers. av Aho, Prästens hustru 200: 'Han svarade så kort och enformigt, som han blott kunde'; Zilliacus, Utvandrarehistorier (1892) s. 116: 'Från hvarenda gård . . kommo så många som blott kunde lämna hus och hem'; (T. o.) W. Söderhjelm, Italiensk renässans 100: 'med all den framgång som blott var tänkbar'; m. fl. st. I alla dessa citat kunde *blott* mycket väl utbytas mot *bara*, utan annan verkan än den, att stilen bleve vardagligare (oftast ledigare).

Då det i Sverige allmänt anmärkes mot den nu ifrågavarande användningen av *bara* och *blott* i finl., vore man frestad att antaga, att belägget hos Per Hallström är en enstaka, tillfällig germanism. Utgör det emellertid verkligen ett exempel på en 'ny användning' av *bara* i svsv., så föreligger här ett ganska intressant fall: en fennicism i finl. och en germanism i svsv. mötas i broderligt samförstånd och skapa ett nytt allmänt svenskt uttryckssätt.

Barfot.

Det från Topelius citerade adj. *barfot* (i vers) får väl antagas vara en tillfällig arkaism, använd för meters skull. Formen *barfota(d)* torde vara den enda i finl. brukliga.

Barn.

Ssgrna *barnabibel*, *barnavård*, *barnaår* torde i finl. vara avgjort vanligare än *barnbibel*, *barnvård*, *barnår*; de sistnämnda förefalla mig i det närmaste obrukliga.

Barnbarn.

Jämte *barnbarn*, huvudformen i hsv., brukas enl. Ordboken 'i sht i högre stil' *barnabarn*. Enl. Tamm, Sammansatta ord, s. 65, brukas fsv. *barnabarn* 'ännu arkaistiskt'. I finl. är *barnabarn* det vanliga, även i vardagsspråket. Formen *barnbarn* erinrar jag mig knappast ha hört i Finland. Belägg: 'Hvad morfar . . vakade öfver, var . . barnabarnens undervisning'. Lagus, Från pojksåren 63. 'Dem [rynkorna] måste barn och barnabarn få släta ut'. Aina (E. Forssman), Vid aftonlampan 3, s. 12.

Barndom.

Talesättet *gå i barndom(en)* (1) *a*), sp. 403) = 'vara barn på nytt' torde knappast brukas i Finland.

Barr.

Ordet är enl. Ordboken neutrum, men även, i synnerhet som kollektivum, mask. l. realgenus. I anledning av denna uppgift kan i förbigående påpekas, att anv. av *barr* ss. koll. (ex. 'barren på denna gran är särdeles fin') varken i Sverige eller Finland tyckes vara allmänt utbredd. Rub. Berg har funnit koll. *barren* (best. form) på två ställen hos Tavaststjerna och anmärker, att den 'ej finnes i hsv., åtminstone ej i riksspråket' (Finsk Tidskr. 1899, II, 193). Å andra sidan är koll. *barr* för mig och flere andra finländare främmande.

Bast.

Ssgn *bastmatta* i best. f. sg. brukas i finl. skämtsamt om ryska handelsflaggan, sannolikt med anspelning på det faktum, att fabrikationen av bastmattor blomstrar i Ryssland. Jfr andra citatet i Ordb. (sp. 485).

Baxna.

Den 'i sht i Sveal.' brukliga deponens-formen *baxnas* torde icke förekomma i finl.

Bedja.

Under 1) *c*) (sp. 566), varmed är att jämföra 1) *q*) *a*) o. *β*) (sp. 569), omnämnes konstr. *bedja ngt af ngn*, vilken betecknas som numera knappast bruklig. Dock tillägges, att *bedja af ngn* med följande *att* o. infinitiv ('*bedja av ngn att få (göra) ngt*') är fullt brukligt i Finland.

Även *bedja ngt (ting) av ngn* torde emellertid förekomma i finl. så pass ofta, att det icke kan betecknas som 'knappast brukligt'. Många finländska öra accepterar helt säkert följande: 'han är mycket snål; ber man pengar (l. bidrag) av honom för ett gott ändamål, så får man alltid avslag'. Fullt kurant synes mig frasen *be lov av ngn*: 'du får följa med, bara du ber lov av din pappa'¹. Ett litteraturbelägg är följande: 'Matti bad en beskrifning på vägen och fick den'. Tavaststjerna, övers. av Aho, Folkli, s. 96 (det motsvarande finska verbet står med objekt).

Under 1) *n*) anföres frasen *be(dja) hälsa (ngn)*, så vitt av Ordboken kan utrönas, den enda konstr. i sin art i svsv. Som finländskt får man väl då betrakta vardagsuttrycket *be fråga*: 'Frun bad fråga hvilken tid man får hämta kaffe åt herrn'². Söderhjelm, övers. av Aho, Prästens hustru, 29.

¹ Även i hsv. förekommer *lov* som objekt till *bedja*, se 1) *d*) *β*) *a*¹) (sp. 567); men frasen lyder där, enl. Ordb.: *be sig lov* (från skolan), *be sig lov* (att gå på teatern), utan efterföljande *av ngn*. I finl. är det inskjutna *sig* obrukligt i denna fras.

² I förbigående kan nämnas, att denna mening, så ytterst vanlig i finl., från början till slut är absolut omöjlig i hsv.

Bland 'särskilda förbindelser' anföras (sp. 574) de finl. uttrycken *bedja ngn in*, *bedja ngn ner* i bet. 'bedja ngn komma in (ner)', därvid *bedja* icke betyder 'bjuda', utan innebär tillsägelse. Det beror väl på en tillfällig saknad av belägg, att de analoga förbindelserna *bedja ut*¹, *bedja upp* icke omnämnts.

Bedja in, *bedja ner*, *bedja till bords* osv. i bet. 'bjuda in', etc., förekomma enl. Ordb. i svsv., men betecknas som föga brukliga; här hade kunnat tilläggas: 'utom i Finl.'; ty fraser som 'när mina gäster kommo, bad jag dem in i salongen' äro i finl. fullt kuranta. Jfr Rub. Berg i Finsk Tidskr. 1899, II, s. 202: 'bedja någon *till bords*' (Tavaststjerna, I förbindelser 101, Lille Karl 66) är också finländskt.

Bedja ngn in i bet. 'tillsäga ngn att komma in' är för övrigt en representant bland många för en hel grupp ur hsv. synpunkt elliptiska uttryck, som förekomma i finl. De synas åtm. delvis bero på finskt inflytande: 'bed henne in' = fin. *käske hänet sisään*. Till sakens belysande må anföras ett exempel som icke har med *bedja* att skaffa: fin. *piika toi ruuan pöydälle* lyder i finländsk översättning: *pigan hämtade maten på bordet*², i hsv. övers.: *pigan bar in maten och satte den på bordet*. Ett annat: fin. *vei häntä pöydän luokse istumaan*, finl. *förde henne att sitta vid ett af borden* (Hertzberg, övers. av Canth, Lifsbilder, II 92), hsv. *förde henne fram till ett av borden och bad henne slå sig ner*. Ett till samma grupp hörande, med *bedja ngn in* osv. analogt uttryck är det nästan blott i finl. brukade *besvära ngn till ett ställe*, *besvära sig till ett ställe*; se Ordb., art. **Besvära**, v. 1, II 3) b) β) o. c) β) (sp. 1820).

Befallningshafvande.

Under 1) läses: 'i uttr. *konungens l. kungl. maj:ts* (osv.) *befallningshafvande* om den högsta administrativa myndig-

¹ Ett belägg är: 'Jag sku ödmjukast be nådig doktorn ut till [Sibbens]' Allardt, Nya byberättelser 63.

² En svensk tolkar väl denna (lösryckta) fras så: pigan tog maten från (mat)bordet och bar ut den.

heten i ett län (l. i Sthms öfverståthållarskap; i Finl. i ett guvernement)'. .

Orden 'i Finl. i ett guvernement' böra utgå; även Finland är i administrativt hänseende fortfarande indelat i län, om ock de finländska länens styresmän sedan 1837 benämnas guvernörer.

Begära.

Den under 4) *d)* (sp. 816) ss. finl. anförda frasen *gjordt som begärtes*, brukad efter lösandet av geometriska problem, = vilket skulle göras, är för mig och flere av mig tillfrågade äldre och yngre cives academici absolut främmande. Den synes sålunda åtminstone icke vara allmänt bruklig i finl.

Bekyttad.

Ordet förekommer ej i finl.

Bellmaniad. Bellmanian.

Dessa ord användas ej sällan i finl. tidningsspråk i bet. 'bellmansvisa', 'dikt av Bellman'. Belägg: 'Med friska röster föredrogos Bellmanianer och andra sånger'. Hufvudstadsbladet 1909, nr 314, s. 6, sp. 1.

Berkan.

Den äldre formen *barakan*, vilken enligt Ordboken numera sällan brukas, är den i finl. vida vanligaste.

Beröm.

Enl. Ordboken är *beröm* (huvudbet.: lovord) numera mindre brukligt i bet. 'berömmelse', dvs. 'anseende, ära, heder' osv. I finl. är, så vitt jag kunnat finna, *beröm* = berömmelse fullt brukligt åtminstone i frasen 'det länder (ngn) till beröm'.

Beskrifva.

Den under 10) (sp. 1503) upptagna reflexiva användningen: *beskriva sig* = förskriva sig (från en viss tid),

angiven ss. finl., är väl numera ej allmänt bruklig i Finland. Av 20 av mig tillfrågade personer vidkändes blott 4 uttrycket i fråga; mig är det ej främmande, ehuru jag icke begagnar det.

Besluta.

Ordboken redogör i en Anm. (sp. 1562) utförligt för böjningen av detta verb under olika tider, men nämner därvid alls ej om förhållandet i finl., där den starka böjningen fortfarande är ensam rådande, eller åtminstone den enda idiomatiska. Om imperativformen (i hsv.) upp-lyser Ordb. icke.

Uttrycket *besluta om* (betonat *om*) = fatta ett nytt beslut, ändra beslut l. föresats, betecknas i Ordb. (sp. 1572) som en 'tillfällig bildning'; det anföres blott från *Tavaststjerna* (En patriot s. 36). Frasen tillhör mitt språkbruk, och ett par av mig tillfrågade personer känna den likaledes.

Beslutad.

Beslutad i frasen '(jag) är beslutad att (göra det l. det)' citeras i Ordb. från Emilie Flygare-Carlén och historikern F. F. Carlson samt betecknas som föga brukligt. I finl. är det absolut obrukligt (jfr **Besluta**).

Besman.

Ordet är enl. Ordboken även reale l. mask. I finl. är det endast neutrum.

Bestå.

Det under II 6) *d) β)* (sp. 1705) anförda uttrycket *bestå ngn på ngt* (ex.: 'han har bestått dem på champagne') uppges vara mindre brukligt; i finl. är det åtminstone fullt kurant; knappast brukligt i finl. är däremot det strax ovan, mom. *a)*, upptagna *bestå ngt på ngn* (ex. 'bestå en kopp kaffé på ngn'). Jfr **Bjuda**.

Besvära, v. 1. Se **Bedja**, s. 28, nederst.

Besvärsam.

Ordb. uppger: 'numera bl. i . . mellersta o. norra Sv. samt i Finl., föga br.'. Ordet torde dock näppeligen brukas i finl. Det enda i Ordb. anförda finl. belägget (Meurmans Sv.-ryska lexikon, 1846) är ej bevisande.

Betagen, particip-adj.

Ordet, att skilja från part. pret. av verbet *betaga*¹, har brukats och brukas enl. Ordboken (mom. 1), slutet) ännu, i synnerhet i Finland, i fråga om fysisk reaktion mot häftiga sinnesintryck, i bet. 'matt'; ss. ex. anføres: 'Då hon fick höra den sorgliga nyheten, blef hon så betagen, att hon måste sätta sig'.

För mig och samtliga (omkr. 20) av mig tillfrågade bildade finländare är *betagen* i denna anv. främmande. Det förefaller mig därför, som om orden 'i sht i Finl.' ej vore motiverade.

Betuttad.

Ordet är obrukligt i finl.

Betyg.

I fråga om användningen av detta ord företer finl. vissa avvikelser från hsv., dem Ordboken icke omnämner. Särskilt är att märka, det *betyg* ss. skolterm i finl. betyder endast 'dokument som innehåller vitsord' (Ordb. I 2) *b) a*), sp. 2152; ex.: 'har du visat dina föräldrar ditt betyg?'), men aldrig brukas om de på ett sådant dokument antecknade 'betygen' för de olika läroämnena (mom. *β*), sp. 2153); i sistnämnda bemärkelse användes endast *vitsord*. Alltså: 'han har fått högsta vitsordet i latin'; 'vad hade du för vitsord i latin?' (hsv.: 'högsta betyget', resp. 'vad hade du för betyg' i latin). Även i fråga om universitets-examina begagnas uteslutande *vitsord* ('vad har han för vitsord i latin i kandidatexamen?'). I en Anm., sp. 2150,

¹ T. ex. i frasen 'hon blev betagen av sorg' = hon betogs av sorg.

framhåller Ordboken, att det officiella språket inom undervisningsväsendet i Sverige f. n. röjer en tydlig tendens att föredraga ordet *vitsord* framför *betyg* i den sist berörda betydelsen. Segrar denna tendens, som ju ur rationell språkriktighetssynpunkt är högst lofvärd, så kommer det hsv. språkbruket att sammanfalla med det finl. i denna punkt.

I Sverige brukas *betyg* (*betygsenhet*) även om enheterna på den skala, efter vilken 'vitsorden' i en examen (t. ex. studentexamen) graderas (mom. α^1), sp. 2153): 'jag fick sexton betyg i min studentexamen'. Också i denna bet. är *betyg* främmande för finl., som ersätter det med (*bifalls*)-*röst* (till vkt ord Ordb. även hänvisar).

Obrukligt i finl. är likaså *betyg* i pregnant anv., i bet. 'godkännande vitsord': 'Nå hur gick det för honom i examen? Åjo, han fick betyg' (mom. β^1), sp. 2154); i finl. säges här: 'han blev godkänd', l. 'han gick igenom'.

I en del av de under I 2) (sp. 2151) anförda fraser torde *intyg* i finl. vara vanligare än *betyg*; ex.: 'En lathund är han, det kan jag ge honom intyg på'.

Såsom förled i ssg får *betyg* i hsv. enl. Ordboken ändelsen s^1 (utom i vb. *betygsätta*), ehuru i ett fåtal ssgr förled utan s alternativt förekommer. Finl. avviker också härutinnan, genom sina alltid s -lösa former. Så anmärker Rub. Berg i Finsk Tidskr. 1899, II, s. 193 mot ssgrn *betygutdelning* hos Tavaststjerna, Barndomsv. 21.

Bevillning.

Ssgn *bevillningskrona* brukas givetvis blott om svenska förhållanden; i Finland kallas den enhet, efter vilken skattdragandes andel i kommunala utskylder beräknas, *skatt(e)öre*.

Bevisa.

Under I 2) $a) \gamma) \alpha^1)$ (sp. 2307) uppgives frasen *bevisa ngn ngt* = 'ådagalägga ngt för ngn', numera vara mindre

¹ Så även enl. Tamm, Sammansatta ord, 69.

bruklig; tvenne belägg anföras, från Gustaf III (Bevis mig hvad ni säger) o. Topelius (Han hade . . . bevisat sine nye stridsbröder . . . att det egentligen varit han som eröfrat Tyskland). I finl. är detta uttryckssätt fortfarande fullt kurant, ehuru kanske icke allmänt utbrett.

Bibliska.

Detta substantiv, best. *-an*, pl. *-or*, uppkommet genom ellips ur uttr. *bibliska historien* (även var. *bibelska* förekommer) begagnas vardagligt i Sverige som beteckning för 'lärobok i biblisk historia'. I finl. torde det numera ha fått vika för det ngt mera vulgära *bibban*.

Bicykel.

Pluralformen är enl. Ordboken *bicyklar*. Emellertid torde, antagligen i analogi med pl. *cykler* av *cykel* sbst. 1 (serie), en plur. *bicykler* stundom förekomma i finl. Den har upptecknats i Svenska landsmålsföreningen i Helsingfors (se Freudenthal i Förh. o. Upps. 15, s. 39, sp. 2: *bisýkler*) och anträffas i Tavaststjernas En patriot utan fädernesland s. 21: 'på gårdsplanen stodo deras bicykler med tända lyktor'.

Bifalla.

Under 6) *a*) (slutet, sp. 2469) säges om konstr. av detta verb med prep. *till*: 'numera nästan bl. i Finl., mindre br.'. Uppgiften är avgjort missvisande, ty man kan svårigen tolka den annorlunda än så, att konstr. med *till* skulle vara mindre bruklig i Finland. Förhållandet är emellertid det, att *bifalla till något* är det idiomatiska finländska uttrycket. Även i de mom. 6) *b*) anförda citaten skulle en finländare skriva *bifalla till*: 'bifalla till ett sammanträde, till ett samtal, till allt hvad hon önskar, till afskrifning af 10 proc., till nytt tak af plåt, till att det får ske'. *Till* fordrar finl. också i den mindre vanliga anv. 3), se 3) *a*) (sp. 2467). Jfr finskans *suostua* med illativ (motsv. sv. prep. *till*).

Bild. Bildergalleri. Bildverk. Bildvärld.

Genomögnar man i Ordboken ssgrna med förleden *bild-* och med förleden *bilder-*, finner man att den senare formen företrädesvis brukas då ssgn betecknar en samling av bilder, i bok (l. annat tryckalster) eller i rum: *bilder-abc* (boktitel), *bilderalfabet* (boktitel), *bilderark*, *bilderbibel*, *bilderbok*, *bildergalleri*, *bilderpostilla*, osv. Det förefaller, som om denna princip tillämpades mera konsekvent i finl. än i svsv. Ordboken upptar t. ex. endast formen *bildatlas* (m. svsv. belägg); ett finländskt öra torde fordra *bilderatlas*. Vidare förekomma blott svsv. belägg för de alternativa formerna *bildark*, *bildbibel*, *bildbok*, *bildgalleri*, *bildverk* (i bet. planschverk), *bildvärld* (i bet. samling av bilder)¹, *bildsal*, *bildsamling*. De finl. beläggen i Ordb. äro naturligtvis i allmänhet tunnsådda, men där de förekomma vid en och annan av nyss uppräknade ssgr, förete de alltid förleden *bilder-*. Å andra sidan förekomma blott svsv. belägg för sådana ord som *bilderdikt*, *bilderprakt*, *bilderprydd*, *bilderprål*, *bilderrad*, *bilderskrift*, *bilderståt* m. fl. Finländskt är, undantagsvis, *bilderdyrkan*, *bilderdyrkare*, *bilderdyrkerska* (Topelius, Runeberg); *bilderspel* citeras från Joh. Wilh. Snellman.

Biljard.

Kotterispråksformen *bigg* (och ssgr därmed: *biggparti*, etc.), numera använd över hela Sverige, torde ej förekomma i finl.

Binda, v.

Under 11) *b*) (sp. 2652) upptages bet. 'verka hämmande på diarré, stoppa', vilken säges förekomma 'bygdemålsfärgadt i södra Sv.' Också i finl. torde fraser sådana som den i Ordb. citerade: *torkade blåbär äro bindande*, ngn gång förekomma.

¹ *Bildervärld* hos Isr. Hwasser är ej säkert svsv. belägg.

Bindel.

Bet. 1) *c*), 'binda', dvs. 'remsa afsedd till förbindande af sår l. lindande af en sjuk lem'¹ betecknas i Ordboken som numera föga bruklig. I finl. torde den emellertid i vardagstalet vara fullt kurant.

Binge.

Om formen *binga*, pl. *-or*, heter det: 'nästan bl. i norra o. mellersta Sv., hvard. o. nästan bl. i bet. 2, i sht 2 *b*' [dvs. bet. 'hop, massa, mängd; packe, knippa, bunt'].

Formen *binga* förekommer (och torde vara den vida vanligaste) även i Finland; se min uppgift i *Språk o. Stil* 1909, s. 251. Vad beträffar ordets betydelse i finl., för-tjenar anmärkas, att det näppeligen brukas i bet. 1 (av-plankning, avbalkning, stor lår o. d.); under 1) citeras visserligen bl. a. finländaren R. Tigerstedt, men hans språk är antagligen i detta speciella fall, liksom väl ock i många andra, påverkat av hans omgivnings under de många år han vistades i Sverige såsom professor vid Karolinska institutet. Även bet. 2) *a*): 'hög (af hö, halm o. d.), dråse (af säd o. d.)' är måhända i finl. något mindre vanlig än bet. 2) *b*). Av sistberörda förhållanden beror väl ordets form i finl.; jfr Ordbokens anm.: 'I bet. 1 o. äfv. i bet. 2 *a* är *binge* den vida vanligaste formen, i bet. 2 *b* är *binga* förhärskande'. Obs. för övrigt att finländaren Tigerstedt av gammal vana skriver *binga* även då han brukar ordet i (den för honom troligen icke idiomatiska) bet. 1. Frånsett ett citat från 1540, förekommer under 1) icke något annat *binga* än T:s; ej heller någon plur. *bingor*.

Binom.

Denna matematiska term (och andra på *-nom*) har i svsv. *den*-genus jämte *det*-genus. 'Kvadraten af en binom är en trinom'. Haglund, *Algebra* 128 (tr. 1895). I finl.

¹ Se *Binda*, sbst. 1) *a*) (sp. 2639).

är ordet enl. uppgift av finländska matematiker alltid neutrum.

[Birs].

Denna russicism med bet. 'hyrkuskstation' o. 'automobilstation', upptagen i Freudenthals Skiljaktigheter (Förh. o. Upps. 15, s. 39, sp. 2) och mycket allmänt brukad i talspråket i Helsingfors o. antagligen även i andra städer i Finland, saknas i Ordboken.

Bisse (bisa).

Ordet uppges i Ordb. förekomma — i bet. 4): myckenhet, mängd, hög — i Sveal., Norrl. o. Finland, i bygdemålsfärgat språk och vara föga brukligt. Som finl. belägg anföras endast Ahlmans o. Hahnssons lexika, vilka påtagligen grunda sina uppgifter på Dalins ordbok. Jag har trots förfrågningar icke lyckats konstatera ordets faktiska förekomst i bildad finl. I sydfinl. folkmål påträffas det (Vendell: *bisa* o. *biso*).

Bisträcka. Bisträckning.

Orden saknas i svenska ordlistor och ordböcker (SAOL, Lundell, Lyttkens-Wulff, Dalin, Sundén), men betecknas emellertid icke i SAOB såsom mindre brukliga. Bet. är: 'försträcka, bispringa', förebilden: tyskans *beistrecken*¹. Åtta belägg anföras, alla nyare, bl. a. från Viktor Rydberg, Harald Wieselgren, Anna Wahlenberg, Henning Berger. I finl. är ordet obrukligt.

Bivista.

Ordet brukas enl. Ordboken numera i synnerhet i högtidlig stil. I finl. gör sig en sådan stilskillnad mellan *bivista* och *bevista* icke gällande, utan *bivista* förekommer i den vardagliga stilen lika ofta som i högre stilarter. R. Nordenstrengs påstående (Förh. o. Upps. 16, s. 70),

¹ Man kunde ock tänka sig att *bisträcka* vore en kontamination av *försträcka* och *bispringa*.

att *bivista* är 'ett språkligt lik' i Sverige — han åberopar bl. a. Noreen och Tamm — finner icke något stöd i SAOB.

Bjuda.

Den under *bjuda om*, 2) (sp. 2916) citerade frasen *bjuda om steken* (tonstarkt *om*) lyder i finl. vanligen: *bjuda andra gången (av steken)*: 'var snäll och bjud andra gången' (av den rätt som senast serverats).

Björn.

Det under 2) *bj* (sp. 2967) anförda uttrycket *slå ihjäl en björn* (= betala en skuld) lyder i finl. vanligen — med anv. av ett antagligen företrädesvis i Finland brukligt verb¹ — *klubba en björn*.

Bland ssgrna upptages (sp. 2971) *björngalla*, bl. a. i uttr. *stark som björngalla*, om dryck, särsk. kaffe; frasen brukas, enl. Ordb., i Finland. Den måtte dock ej vara allmänt gängse, ty för ett stort antal av mig tillfrågade personer, liksom för mig själv, är den främmande.

Black, sbst. 1.

Black (black om foten) är i svsv. stundom, men ej i finl., neutrum.

Blacka, sbst. 2.

I Sverige vardagligt om tidning (föraktligt l. skämtsamt); i finl. ej brukligt.

Blad.

Bruket av detta ord i bet. 'tidningsblad, tidning' (2) *g*), sp. 3000) betecknas av Ordboken såsom 'hvard., äfv. skämts. l. ngt ålderdoml.'. Vad det finl. språkbruket vidkommer, stämma dessa uppgifter icke i allo.

¹ Verbet *klubba, -ade* (slå ihjäl med klubba) saknas i Dalins o. Sundéns ordböcker, men upptages av SAOL, Lyttkens-Wulff o. Lundell; den sistnämnde har det ur finl. källa.

Användningen av best. formerna *bladet* och *bladen* utan bestämning, i bet. 'den tidning (l. de tidningar) den talande (resp. skrivande) håller', 'dagens tidning(ar)', l. 'tidningspressen' är för finl. främmande. Följande citat i Ordboken hava sålunda icke en idiomatisk klang för det finl. språkörat: '. . . titta i bladen; Han . . skref . . politiskt galimathias i bladen; I bladen låter allt ännu fredligt; I bladet har öfver dig man skrifvit / Den lömskaste smädeskrift i dag; Det stod i bladet i förgår; Den dag referatet stod i bladen'. Förekomma dylika fraser i finl. skrift — och det händer nog, den sistanförda är hämtad ur en tidningsuppsats av mig — så verka de avgjort efterhärming av sveriges-svenska; har härmingen skett på skämt, kunna de förstås hava en skämtsam klang. Det finl. örat fordrar i dessa fall: *tidningen, tidningarna*.

Där åter best. ff. *bladet, bladen* syfta på en l. flere bestämda, namngivna tidningar, eller själva äro för- enade med bestämning, äro de fullt kuranta uttryck i finl., men hava icke någon skämtsam eller ålderdomlig klang och tillhöra ej heller ensamt vardagsspråket, utan brukas mycket väl i närmast högre stilarter, speciellt i den s. k. normalprosan, som ju står mitt emellan det ålderdomliga och det vardagliga. Detsamma gäller obest. formen *blad* m. attribut. En tidning kallar sig själv 'detta blad', sin kollega 'bladet' eller, i polemik, 'det värda bladet'; en insändare anholder om att få det eller det infört i 'Edert ärade blad'; 'de liberala bladen' uttala sig i den ena, 'de konservativa bladen' i den andra riktningen; en händelse omtalas 'i tyska blad'; tidningspojkarne ropa ut 'sina blad'; Veckobladet är 'ett blad för folket', osv. I dessa o. dylika normalprosefraser är *blad* i finl. fullt ut lika kurant som *tidning*, i vissa av dem till och med vanligare.

Blancmangé.

Ordet är enl. Ordboken till sitt genus reale l. mask., även neutr. I finl. torde realgenus vara det enda brukliga.

C. Se A.

Censor.

Bet. 4) *a*), person som blivit förordnad att vara närvarande vid vissa examina, hänför sig ej till finländska förhållanden.

Censur. [Censurbok].

Jämte det i Ordboken upptagna, numera dock föga brukliga finl. *censursedel* = betyg, förekommer i Finland ett icke anført *censurbok*. Vid de flesta allmänna läroverk i landet erhåller varje elev en sådan bok, även kallad 'vitsordsbok', vari (en gång under loppet av höstterminen och två gånger under vårterminen) hans betygssiffror för uppförande, flit o. uppmärksamhet (eller 'ordning') samt de olika läroämnena antecknas. Ordet *censurbok* förkortas stundom i tal till *censur*, vilket också brukas i bet. betygsgivning: 'Vad fick du i matematik i sista censuren?'

Cess. Se A.

Cigarrett.

I den yngre generationens i Finland språk håller ordet *cigarrett* numera på att uttränga det tidigare allmänt brukade *papyross*. Jfr citatet från R. Nordenstreng i Ordb.

Ciss. Se A.

Citat.

Ordboken anger genus neutrum, med tillägget: 'numera sällan r. (l. m.)'; i finl. torde *citat* ss. reale icke förekomma.

D. Se A.

Dabb. Dabberi. Dabst.

Dessa tre ord upptagas i Ordboken med bet. 'fumlighet, drumlighet, dumhet, bock, misshugg'; *dabb* även i

bet. 'person som dabbar l. dabbat sig'. De uppgivas förekomma i Finland, *dabb* också i vissa trakter av Sverige, särskilt sydöstra Sv.

Av de tre likbetydande orden är, så vitt jag har mig bekant och genom förfrågningar lyckats utröna, *dabst* det enda som är något allmännare brukligt i Finland; det är också det enda som godkänts av Helsingfors landsmålsförening — där väl olika former diskuterats — och intagits i Freudenthals 'Skiljaktigheter'; likaså det enda, för vilket Ordb. lyckats finna belägg. *Dabb* (i bet. *dabst*) och *dabberi* äro för mitt och omkr. tio av mig tillfrågade personers språkbruk främmande; å andra sidan äro de ju så naturliga bildningar till vb *dabba* (*sig*), att de ej stöta om de tillfälligtvis höras i tal.

Dabb om person torde ej heller vara allmännare utbrett i finl.; vanligen användas 'drummel', 'tölp' o. d.

Formen *dabs* (cit. under *Dabst*) är mig och alla av mig tillfrågade personer absolut främmande.

Dag.

En del av de under detta ord anförda i Sverige brukliga talesätten äro, så vitt jag lyckats utröna, mer l. mindre främmande för finl.; så

I 1) *a) a)* (sp. 15) uttr. *hela dagen* = helt och hållet, alltigenom; ofta ersättande ett attribut: förträfflig, 'som duger'. Ex.: 'han är en karl hela dagen' = han är en karl som duger, en karlakar;

I 3) *a) a)* o. *β¹) γ¹)* (sp. 22): *åtta dagar* = en vecka, *hvar åttonde dag* = en gång i veckan; de anförda (kursiverade) uttrycken brukas i finl. blott i sin egentliga betydelse, icke, såsom i hsv., för att beteckna sju dagar, resp. var sjunde dag, vilket i finl. vanl. uttryckes med 'en vecka', 'en gång i veckan'; — *fjorton dagar* = två veckor kan naturligtvis sägas i finl., vanligare är dock: '(ett) par veckor'; — *i går åtta (fjorton) dagar, i dag åtta (fjorton) dagar sedan* = finl. 'i går vecka sedan' eller, mera vårdat, 'i går för en vecka (två veckor) sedan', '(i dag) för en vecka (två veckor) sedan', även '(i dag) för

fjorton dagar sedan'; — *i dag* (l. *i morgon* osv.) *åtta dagar (till)* = finl. 'i dag (i morgon) vecka (till)' eller 'i dag (i morgon) efter (l. om) en vecka'; *i dag (i morgon) fjorton dar (till)* = finl. 'i dag (i morgon) två veckor till' l. '... efter två veckor'; jfr R. Nordenstreng i Förh. o. Upps. 16, s. 67; det finl. uttr. *i dag vecka till* nämnes i Ordb., I 6) b) (sp. 46);

I 3) g) δ) (sp. 34) det 'stundom' brukade *dag på dag* = dag efter dag;

I 5) a) α) ε¹) (sp. 38) *gå l. befinna sig* (ngnstädes) *på sina sista dagar* (ang. ss. föga brukligt);

I 5) c) η) α¹) (sp. 42): *i mina lefvande dar* = i all min (levnads) dar;

I 6) g) (sp. 47) uttrycken *den dag i dag*, *i (den) dag som i dag är*, *i dag som dag är* lyda i finl. så gott som alltid: 'i (den) dag som är';

II 1) g) γ) Anm. (sp. 53): *dagande sanning, dagaste sanning*;

II 7) (sp. 58): *ligga (lägga, komma) för en dag* (ang. ss. numera föga brukl.).

Ssgn *dagsregn* (sp. 92) = 'regn som varar hela dagen' torde icke brukas i finl.

Dam.

Det i Sverige, särsk. södra Sv., förekommande bruket av best. *damen* såsom tilltalsord till en obekant bildad kvinna är väl i finl. så gott som okänt; det heter där vanligen *fruntimret*; plur. *damerna* är däremot i finl., liksom i hsv., det vanliga tilltalsordet; jfr Ordb., Anm., sp. 221, samt mom. I 2) c) γ) β¹) (sp. 224).

Damm, sbst. 2.

Ordet är enl. Ordboken sällan reale l. mask.; i finl. torde *damm* (= fint, torrt stoft) aldrig förekomma med annat genus än neutr.

Ssgn *dammtorka* (vb) i bet. 1), torka damm (av ngt), är i finl. obruklig, endast den upplösta formen begagnas.

Dann.

Detta adj. förekommer i finl. blott i sin ursprungliga anv., såsom ssgs-led i *hurudan, likadan, sådan*. Obrukliga äro alltså sådana vardagliga svsv. uttryck som: 'du kan inte tro hur dant (dvs. hur förskräckligt) där såg ut'; 'vargarna tjöto så dant'; 'det är för dant' (= det är för galet); 'jag har aldrig i hela mitt liv blivit så dan(n)' (så häpen); 'jag var så dan(n) (så betagen) i jäntan som jag kunde bli'; 'det var så dant med honom' (= det var ett fasligt bestyr med honom).

Dans.

Plur. lyder enl. Ordboken *dansar* l. *danser*. Men medan *dansar* tyckes vara den vanligaste formen i hsv. (redaktionsexemplen upptaga endast den, likaså Lundells o. Lyttkens-Wulffs ordlistor samt Sundéns ordbok), är däremot *danser* den enda idiomatiska formen i finl., och helt säkert den enda som där höres i dagligt tal.

Dansk, adj. 1. Danska.

Ssgn *dansktalande* (sp. 360 o. 361) lyder i finl. alltid (idiomatiskt) *danskatalande*, en form som Ordboken alls icke upptager¹.

Dass, sbst. 2.

Detta svsv. vardagsuttryck, brukat eufemistiskt om 'avträdet', är fullkomligt okänt i finl., där det närmast motsvaras av *tupp(en)*; svsv. *gå på dass, dassnyckel, dasspapper* = finl. *gå på tuppen, tuppnyckel, tuppapper*.

Datt, sbst. 1.

Ordet, som brukas om en allmänt bekant springlek, saknas i finl., där *leka datten* motsvaras av *leka nata, ha datten* av *vara nata, få datten* av *bli(va) nata*; jfr Freudenthal i Förh. o. Upps. 15, s. 62, sp. 1. I st. f. ssgn

¹ Jfr mina 'Etthundra provinsialismer', nr 26, samt min uppsats 'Vårt språk' II i Hufvudstadsbladet 1911, nr 82, s. 7, sp. 1.

nattdatt begagnas i finl. de jämväl i hsv. förekommande *natthugg*, *nattklapp*. Ordet *nata* torde vara okänt i Sverige.

Datum.

Den latinska dativ-ablativ-formen *dato*, som numera i hsv. förekommer ss. ett från *datum* skilt substantiv med självständig böjning (se Ordb., Anm. 1:o, sp. 396), brukas i finl. fortfarande endast efter prep. i uttrycken *a dato*, *från dato*, *till(s) dato*. Främmande för det finl. örat äro följaktligen nedannämnda i Ordboken anförda nusv. *dato*-belägg: 'jag såg på daton att det [brefvet] var skrivet under den mellantid, som jag icke kände' (Geijerstam); 'hvar gång tolfskottet gick, strök jag ut en dato'; 'den [byggnaden] är af ett ganska modernt dato'.

Decennium.

Om ordets genus uppges: 'n. ((†) r. J. L. Runeberg (1827) hos Söderhjelm *Runeberg* 1: 136); best. -iet (ss. r. -ien J. L. Runeberg (1827) hos Söderhjelm *Runeberg* 1: 136)'.

Det tyckes mig otänkbart att Runeberg, sedermera lektor i de klassiska språken, ens för ett ögonblick fattat formen *decennium* ss. realgenus. Snarare får man väl tänka sig att i följd av association med ordpar sådana som (ett) *premium* — (en) *premie*, (ett) *studium* — (en) *studie*, en form **decennie*, r., föresvävade honom då han nedskrev de av Söderhjelm citerade raderna i 'Midsommarfesten'. Jfr även ssgs-ledet *decennie*- (t. ex. i det i Ordboken upptagna *decennie-fest*).

Decima.

Jämte huvudformen *decima*, -an, -or, förekommer, enl. Ordboken, 'i bet. 1 stundom *decim* . .; best. -en; pl. -er'.

I finl. användes, så vitt jag känner och genom förfrågningar bland finländska musiker lyckats utröna, endast den senare formen, *decim*, bildad efter det franska (även i tyskan brukade) *decime*. Denna form tyckes, att döma bl. a. av beläggen i Ordb., i äldre tid ha varit vanligare

i Sverige än nu. Frånsett ssgn *decim-passage* i tidn. Upsala för 1900 och ett finl. *decim*, ur Wegelius' Musiklära I (1888), anför Ordb. blott ett *decime*, från 1821; de hsv. citaten från 1864 o. 1897 ha *decima*, *decimor*. Härtill kan läggas, att nyare ordböcker och ordlistor som upptaga ordet (Dalín, Lundell, Sundén) ha blott *decima*, -or l. utan pl., medan t. ex. Weste (1807) anger sing. *decima*, men pl. *decimer*.

Del.

Ang. uttryck av typen *de nio delarna av vad han säger* (I 5) a) β), sp. 566) se Den s. 48.

Uttr. *för den delen* = för den sakens skull (III 1) b), särsk. β), sp. 577) torde näppeligen brukas i finl.

Vida oftare än *en god del*, *en hel del* (II 3) b), sp. 574) användes vardagligt i finl. framför komparativ det för hsv. främmande *hela hopen*: 'han fick hela hopen mera'; 'han är hela hopen större'. Jfr Freudenthal i Förh. o. Upps. 15, s. 88, sp. 1.

Dela, v. 1.

Det under 11) b) (sp. 613) anförda uttr. *dela på (ngt)* (att dela på sitt umgänge och bjuda de förnämre för sig; att dela på kalven och taga hälften var) torde icke brukas i finl.

Demolera.

Part.-pf.-formen *demolert*, som i Ordboken citeras blott från S. Löfving, angives ss. fordom bruklig i Finland, men numera utdöd (†). I betraktande därav, att böjningen -erte, -ert av verb på -era är tämligen vanlig ännu i våra dagars finländska talspråk — se t. ex. R. F. v. Willebrand i Finsk Tidskrift 1899, II, s. 209 — hade beteckningen 'knappast bruklig'¹ måhända varit riktigare.

¹ Så i fråga om supinum *depensert*, D sp. 938.

Den.

Ordboken beaktar, som bekant, icke uttalsförhållandena i den finländska svenskan. Det är därför en avvikelse från regeln, då om formen *det* säges, att den 'sällan (i Finl. dock alltid)' uttalas *dät*⁴ — dvs. *dätt* — (sp. 728). Då sålunda ett undantag gjorts, hade man gärna sett att det fått åtföljas av ett annat: bland de på sp. 729 uppräknade uttalsformerna av ack. pl. saknar man det finl. *döm*, påpekat redan 1894 av F. Gustafsson i Finl. bidrag t. svensk språk- o. folklifsforskning, s. 57. Formen tillhör visserligen icke det vårdade talspråket och är kanske ej heller allmänt utbredd; men den har sitt intresse med hänsyn därtill, att det äldre nsv. *thöm*, *töm*, *döm* är belagt huvudsakligen just i finl. källor, 1521—1560 (se sp. 737).

Om bruket av genitiverna *dens* o. *dess* (ss. realgenus) yttrar Ordboken, sp. 730, bl. a.: 'Numera bildas i demonstr. anv. gen. ytterst sällan i fråga om person o. aldrig i fråga om sak'; och längre fram: 'Ss. personl. pron. . . (är *dess* i fråga om person) . . åtm. sedan midten af 1700-t. den enda brukliga formen; i fråga om sak kan *dess* sägas vara nästan ensamt rådande ända från äldsta tid'.

Dessa regler, särskilt den sist anförda, kunna väl sägas stämma även i fråga om den finl. svenskan vad skriftspråket vidkommer; men det finl. talspråket företer helt säkert stundom avvikelser från desamma. Omskrivning av gen. av *den* torde visserligen också i finl. vardagstal vara det vanligaste, men icke sällan höres *dens* (aldrig *dess*) ss. demonstr. o. personl. pron. Ex.: 'Titta på den där båten! Ä' den inte väl riggad? — Jo visst; men se på den där, som kommer där; dens rigg ä' då allt annat än vacker'. — 'Taxen ä' inte något vackert djur: dens kropp ä' för lång, å dens ben ä' för korta'. — 'Jag tycker inte om den där byggnaden; dens fasad ä' inte vacker'. I hsv. skulle i de nu anförda meningarna genitiven *dens* alltid undvikas: i fråga om de livlösa tingen (båten och byggnaden) genom omskrivning, i fråga om den levande varelsen (taxen) antingen så eller genom ut-

byte av *dens* mot *hans*¹. Att det finl. talspråket ej sällan tillåter sig anv. av *dens* — om ock, såsom nyss påpekades, omskrivning låter ledigare och är vanligare — torde bero på tvenne omständigheter. Dels har, såsom redan Tegnér i det i noten här nedan anf. arbetet s. 417 f. (särtr. s. 207 f.) anmärkt, pron. *den* i finl. i vida högre grad undanträngt *han* och *hon* än vad fallet är i hsv.; sålunda brukas i finl. *han* och *hon* i tal nästan uteslutande om människor, om djur och livlösa ting däremot *den*², såframt ej fråga är om namngiven djurindivid, då *han*, *hon* kan begagnas alternativt med *den* (ex.: 'Diana, hon ligger i hundkojan med sina valpar'). Dels åter är den possessiva genitiven av ord som beteckna livlösa ting fortfarande fullt användbar i ledigt vardagstal i finl.: bårens rigg, huse's fasad, villans tak (jfr Tegnér, a. a. 256, särtr. 46).

Även av neutr. *det* kan en gen. *de's* (dvs. *dets*, icke skriftspråkets *dess*) någon gång förekomma i finl. vardagstal: 'Se på *de*' där huse', va' *de*' har för en härli' fasad! Ja visst; men titta på *de*' där där borta; *de's* fasad ä' då allt annat än vacker'. Ordbokens anm., att den av vissa grammatiker från 1800-talet (Boivie, Almqvist m. fl.) upptagna formen *dets* i demonstr. l. determ. anv. saknar stöd i de verkliga förhållandena, påkallar sålunda en liten reservation för finl:s vidkommande.

De enklitiska formerna *-et*, *-t* av nom.-ack. sg. neutr. (*jag har redan fått'et*, *jag ämnar göra't*, *det är inte något ont i't*), som brukas i ledigt vardagstal i Sverige (se sp. 730 f.), äro icke idiomatiska i finl.

Den under II 1) *h*) (sp. 747) anförda elliptiska frasen *vara med på den* (där *den* står i st. f. *den saken*) brukas icke i finl. Enl. J. E. Hylén (Spr. o. St. 1913, s. 167) är uttr. danism.

¹ Se ang. hithörande förhållanden Tegnér's intressanta framställning i hans skrift 'Om genus i svenskan', i Sv. Akad:s Handl. fr. 1886, del VI, s. 256 ff. (särtr. s. 46 ff.).

² Ett belysande ex. finnes i Reijonens Noveller (Borgå 1885) s. 5.

Uttr. *i dess ställe* = i stället (därför), betecknas (mom. II 2) *f) a) γ¹*), sp. 759 f.) ss. 'numera mindre br.'. I finl. är frasen emellertid fullt bruklig, lika vanlig som 'i stället'¹; den framkallar också ofta anmärkningar i Sverige. Finl. belägg äro bl. a.: 'Den gamle husbonden . . brydde sig . . ganska litet om egentligt jordbruk, men var i dess ställe en verklig buse för alla unga björkar, hvilka han . . högg ned till sveder'. R. Hertzbergs övers. av Reijonen, Noveller, s. 95. 'Mellan Miina och Wille tycktes i dess ställe något vara på tok'. Ibid. 103. 'Lars försummade . . sport, . . och höll sig i dess ställe mest till systrarnas sällskap'. Aspelin, Stenbäck 8. 'Var Bovikarnhet och häftig, var i dess ställe Blacken lugn och allvarlig'. Allardt, Nya byberättelser 11. Jfr fin. *sen sijaan*.

De under IV 1) *e)* (sp. 798) upptagna uttrycken *aldrig den, aldrig det* (ex.: 'om ni gäve mig aldrig det; om det vore aldrig den; inte för aldrig det') äro icke idiomatiska i finl.; det oftast förekommande motsvarande finl. vardagsuttrycket är den stötande fennicismen *fast vad* (fin. *vaikka mitä*): *int' fast va' sku' vara* (fin. *ei vaikka mikä olisi*) = inte för aldrig det.

Den under V 1) *e) a)* (sp. 803 f.) anförda anv. av *deras* o. *dess* ss. reflexivpronomina = *sin, sitt, sina*², är i synnerhet karakteristisk för en nyare finl. författare, nämligen Topelius; tre av beläggen i Ordb. äro även från T:s skrifter.

I Anm. på sp. 808 f. framhålles att *han* o. *hon* fortfarande brukas om djur (i sht högre), subst. på -a efter 1 dekl. samt vissa enskilda ord, ss. *själ, sol, måne, akademi, regering, styrelse, överhet*. Detta gäller icke den finl. svenskan; jfr ovan s. 46.

I följd av inflytande från finskan utelämnas i finl. stundom personl. pron. *den, det* o. a. i objektsställning, där hsv. fordrar utsättande av pron. Exx.: 'Skola vi inte

¹ Den under II 1) *c) β)* (sp. 745) upptagna likbetydande, företrädesvis sydsvenska frasen *i det stället* förekommer däremot icke i finl.

² Jfr även mom. *f)*, sp. 805 f.

gå att spatsera litet? Inte bryr jag mig om'. Söderhjelm, övers. av Aho, Präst. hustru 280 [hsv.: jag bryr mig inte om det]. 'Helt belåten omtalade hon sedan saken i stugan, så att också jag hörde'. Hertzberg, övers. av Reijonen, Noveller, 26. 'Jag visar honom allt det silfver, jag tagit från Tuulivaara, ja, det visar jag — nej, stopp! jag visar inte. Kuismin . . kunde få nys om saken, om jag skulle visa åt Feodor'. Ibid. 142. 'Hvarifrån har du fått det? Var det Petu, som gaf?'. Hertzberg, övers. av Canth, Lifsbilder, I 7 [i hsv. tillägges: dig det]. 'Hon vågade inte göra det så att Holpainen såg'. Ibid. 39. 'Får jag lemna dörren öppen, mamma? . . . Lemna bara'. Ibid. II 3 [i hsv.: gör det bara]. 'Du ser [på mig] i smyg, tror du jag inte märker'. Ibid. 5. 'Ja, om pappa bara kunde låta bli att dricka . . . Kanske skulle han ändå kunna, när doktorn förbjöd'. Ibid. 21. 'Ja, det var sant, jag glömde'. Ibid. 124.

Främmande för finl. är bruket av best. artikeln i fraser som: *han är nära de sjuttio [åren]* (XIII 1) c) γ), sp. 857); . . *att han* [G. Wallenius] *af sin språkläras 120 sidor däråt* [dvs. åt genusfrågan] *egnar de 92* (Tegnér, Om genus, 6; i Sv. Ak. Handl. 216); *de nio delarna af hvad han säger kan man . . betrakta som rena fantasier* (Ordb., D, sp. 566, art. Del). I finl. heter det sålunda: *han är nära sjuttio [år]*; *av språklärans 120 sidor eggar han däråt 92*; *nio delar av vad han säger . .* De bägge sist anförda frastyperna omnämnas ej i Ordb. under Den.

Den där. Den här.

På sp. 869 f. resp. 875 uppräknas ett antal vardagligt, i synnerhet i bygdemålsfärgat språk, förekommande utvidgade former, ss. *den dära*, *den därna*, *den häringa* osv. För tvenne av dem, *de däran* och *de härana*, anføres som beläggställe endast finländaren Ahrenbergs Människor som jag känt, 2, s. 262.

En icke-finländsk läsare av Ordboken föreställer sig helt säkert, att Ahrenbergs *de däran*, *de härana* ha samma demonstrativ-pronominella betydelse som de från sveriges-

svenska författare citerade utvidgade formerna och själva grundformen. Så är emellertid ej fallet. *De' därän, de' härän*, de enda utvidgningar av nu ifrågavarande pron. som förekomma i finl.¹, brukas där utan någon egentlig betydelse, blott för att utfylla den paus som uppstår i tal, då den talande antingen av distraktion råkat för ögonblicket glömma vad han ämnat säga eller behöver ett ögonblicks betänketid för att fundera ut hur han skall lägga sina ord. Den förra eventualiteten framkallar uttryck som: '— — de därän — — vad var det jag tänkte säga — — jo —' (och så följer meddelandet); den senare åter exemplifieras just av den i Ordb. åsyftade — men icke citerade — passus hos Ahrenberg, Männ. 2: 262, vilken lyder: 'Det gafs vid hans [dvs. F. W. Scholanders] föreläsningar inga „dehärän“ och „dedärän“, inga återupprepningar och rättelser, en skådespelare hade icke kunnat bättre recitera sin roll än hvad Scholander gjorde med sitt föredrag'.

I samma — icke pronominala, utan man kunde säga 'prosententiella' — betydelse som *de' därän, de' härän* brukas stundom även grundformerna *de' där, de' här*.

Den nu berörda användningen av *de där(an), de här(an)* omtalas alls icke i Ordboken och är väl sålunda att anse som finlandism? Som hsv. motsvarighet får man kanske betrakta de harklingar o. a. oartikulerade ljud, som i skrift pläga återges med *hm, ha — hm!*

Denne.

Av Anmm. 1:o och 2:o på sp. 888 framgår för en uppmärksam finländsk läsare en omständighet som icke direkt nämnes i Ordboken (en omständighet som han för övrigt, därest han besökt Sverige, säkerligen redan iakttagit): pron. *denna* brukas — i motsats till vad fallet är i finl. — rätt ofta även i vardagstal i Sverige, och regelbundet med slutartikeln vidfogad det följande sub-

¹ Däremot höras, i mindre vårdat tal, av *sådan där, sådan här* biformerna *så'ndärn, så'nhärn*, neutr. *så'n(t)därnt, så'n(t)härnt*, pl. *så'n(a)därna, så'n(a)härna*.

stantivet. *Ja' bor ve' denna gatan, i detta huset; denna klockan går för fort*, osv. äro fraser som aldrig förekomma (idiomatiskt) i finl., men som man ej sällan hör på andra sidan Bottenhavet, allt oftare ju längre man kommer åt söder. I finl. har pron. *denna* i vida högre grad än i svsv. utträngts av *den här, den där, den*, i dagligt tal; och subst. med slutartikel efter *denna* förekommer i finl. talspr. blott i frasen *på denna sidan* (ss. motsats till *på andra sidan*): 'på denna sidan Alperna'; 'han lär inte hinna hem på denna sidan jul' (I, 2) a) η), sp. 893). Idiomatiska finl. talspråksuttryck med *denna* äro väl för övrigt endast följande: (*den 10:de*) *i denna månad*; (*i slutet på*) *detta år, denna vecka*; (*ännu*) *i denna dag, denna natt; i dessa dagar*, där även i svsv. slutartikeln saknas (jfr I 2) a) ζ), sp. 892 f., med Anm. 2:o, sp. 888); vidare *livet efter detta; (långt) före detta; för detta (officer)*; se I 2) b) β), sp. 893; c) δ), sp. 894.

För att ytterligare öka emfasen i det emfatiska *ännu i denna dag* o. dyl. uttr. brukas i finl. ngn gång en superlativ *dennaste*. Rub. Berg har antecknat frasen 'ännu i dennaste dag' (Språk o. Stil 1903, s. 127) ss. ett enstaka fall; i Språk o. Stil 1905, s. 99, tillägger han, på grund av meddelanden från Finland¹: '*dennaste* lär icke vara ovanligt i tal'; ett påstående som jag för min del så mycket hellre underskriver, som jag själv brukar uttr. i fråga. I Ordboken omnämnes superl. *dennaste* icke, så vitt jag kunnat finna.

Densamme.

Uttr. *det är detsamma, detsamma kan det vara* (I 2) d), sp. 916) får i vardagligt språk i finl. ofta lydelsen: *samma är det*. Belägg: 'men „samma är det“, tänkte han'. Jungell, Färder o. irrfärder 90. 'Ja, samma är det'. Hertzberg, övers. av Canth, Lifsbilder II 8. Jfr fin. *sama se*.

¹ Antagligen av K. J. Hagfors. Måhända förekommer *dennaste* huvudsakligen i Österbotten?

Uttr. *med detsamma* (II 2) *c) β*), sp. 918) betyder ju företrädesvis 'i samma ögonblick'. Bet. 'på samma gång, tillika' anges i Ordboken ss. 'numera mindre bruklig'. Fraser sådana som de i Ordb. anförda: 'Tacka min . . far . ., och tack du . . med detsamma' (Geijer), 'Hvarje sinne, som lär att känna honom, måste äfven med detsamma lära att älska honom' (Tegnér), förefalla mig emellertid att vara fullt kuranta i finl., åtminstone vardagligt.

Dess, sbst. n. Se **A**.

Dess, adv.

Den under 5) *c)* (sp. 1045) anförda förbindelsen *dess mindre* efter ett föreg. *icke ens* (ex.: 'Den sigtande . . skulle inte kunnat träffa ens boden, *dess mindre* mannen', cit. ur en övers. fr. finskan, av R. Hertzberg) betecknas i Ordboken som 'föga bruklig utom i Finland'. Det motsvarande hsv. uttrycket: *än mindre*, användes emellertid, enligt de rön jag gjort, i regeln av bildade finländare som hava svenskan till modersmål. Orden 'utom i Finl.' giva därför enligt min mening icke en fullt riktig föreställning om det finl.-svenska språkbruket i detta fall.

I Anm. 1:o, sp. 1040, säges bl. a.: 'I den anv. som anföres under *desto* 5) har bl. detta ord anträffats'. Ett par dithörande belägg med *dess* äro följande: 'Hvarför hade han ej gjort honnör för kaptenen? . . Huru skulle man kunna släppa en sådan på permission, som ej *dess* mer iakttog sina skyldigheter?' Ingman, Från reservkasärnen 24. 'Ja, nå! men en mor skall veta sörja för att hennes dotter icke är stursk mot sin egen far! . . . Det är då märkvärdigt att en mor icke *dess* bättre . . .' Aho, Prästens dotter 18.

Destillat — **Destillerbar**.

För vart och ett av orden *destillat*, *destillation*, *destillator*, *destillatör*, *destillera*, *destillerare*, *destillerbar* anföres i Ordboken en biform med begynnande *di-* (*distillat*. osv.), om vars bruklighet det heter: 'numera utom i Finl. nästan

bl. hvard.', Så vitt jag har mig bekant, brukas formerna med *di-* också i finl. (nästan) blott vardagligt, vilket jag även på tillfrågan meddelat Ordboksredaktionen. Är formuleringen i Ordb. beroende på mitt meddelande, så har detta missuppfattats.

Diftong.

Under *b) γ)* (sp. 1269) anföras uttrycken *egentlig diftong* och *oegentlig diftong* i den bet. vari de brukas 'om förh. i finska språket'. *Egentlig diftong* (uo, yö, ie) definieras därvid såsom 'stigande diftong', *oegentlig diftong* ss. 'fallande diftong'. Så vitt med 'stigande diftong' förstås 'diftong som har den senare vokalen starkast betonad (t. ex. *oi* i fr. *roi*)', med 'fallande diftong' åter 'diftong som har första vokalen starkast betonad (t. ex. *au* i *paus*)' — se mom. *a*), sp. 1268 —, är den i Ordb. givna definitionen icke riktig. Alla diftonger i finskan (även *uo*, *yö*, *ie*) ha första vokalen starkast betonad. Fin. *egentlig diftong* (uo, yö, ie) hade sålunda bort definieras ss. 'oäkta (fallande) diftong', dvs. diftong där den sonoraste komponenten är svagast betonad, fin. *oegentlig diftong* ss. 'äkta (fallande) diftong', dvs. diftong där den sonoraste komponenten också är starkast betonad (sp. 1268).

Om några underarter av ljóðahátt.

Bidrag till den fornnorsk-fornisländska versläran och till
textkritiken av Eddasångerna, tillika en studie över
Háttatals strof 101.

Av *L. Fr. Löffler*.

(Forts.)

III.

Ljóðahátt-kortverspar liknande versraderna 4—5 i
Háttatals strof 101 och förekommande i halvstrofer, som
ha med kortversparet ej formellt sammanhörande — ej
anaforisk — långvers.

Jag erinrar först om

- 1) Hátt. 101: 4—5: *þá's ek reist,*
þá's ek renna gat.

Jag har här med Finnur Jónsson I infört bragarmål, där handskrifterna ha *þá er* (Möbius läser *þá'r*). Finnur Jónsson II (Reykjavíksutgåvan) har kvar *þá er*. Det är kanske bättre och ger en rytmiskt och melodiskt vackrare vers att här ej använda bragarmål. Jämför, hur mycket vackrare i svensk översättning det låter att läsa

*Då när jag klöv,
då när jag krusade*¹

¹ Något fritt översatt för bokstavsrimmets skull.

mot

*Då jag klöv,
då jag krusade.*

Man kan ock bibehålla *r* i partikeln (*er*), eftersom Snorre i str. 82 låter verbalformen *er* rimma med *ver*. (Jfr ock Noreen, Altisl. Gram.³, § 463, a. 1).

Så uppfattade få verserna rytmiceras som F- och D*-verser med upplösning av första sänkningen. Jfr fall II, 20 (särsk. s. 36—7).

Liknande fall äro nu följande.

2) Grmn. 46: 1—2: *Hétumk Grímr,*
hétumk Gangleri.

Handskrifter av Snorra-Edda ha i andra versraden *ok* i st. f. *hétumk*, vilket förhållande är av intresse som stöd för mina emendationer i fallen II: 15) och 17). Jfr fall 8) nedan.

3) Skirn. 33: 1—2: *Reiðr es þér Óðinn,*
reiðr es þér Ásabragr.

Vreiðr bör sannolikt här läsas. Jfr fall 8) nedan. — Nyare textutgivare läsa med bragarmål i första foten. Däröf och om dessa versraders rytmicering se i det följande.

4) Skirn. 34: 5—6: *hvé ek fyrbýð,*
hvé ek fyrbanna.

Sievers, Wortstell. in d. Eddalied., 23, d), rytmicerar dessa verser så, att *ek* får första huvudtonen och *hvé* således blir ingångssänkning och ej deltagar i alliterationen. Detta stämmer ju inte med de lagar, som här i det föregående visats gälla för anaforiska parallellverser i ljóðaháttir, då alltid det första anaforiska ordet bär huvudton och allittererar. Det synes därför ej kunna vara riktigt. Gering, Ljóðah. § 55, a. 2 och Hild. Edd.³, har här med enklitisering av *ek* (liksom Finnur Jónsson) — enligt min mening en avgjord försämring —

*hvé fyrbýþk,
hvé fyrbannak,*

då *hvé* får uppbära huvudton och två allitterationssystem antagas, alldeles som av mig.

Efter min uppfattning blir de parallella versernas rytmicering denna parallella:

$\text{— —} \times | \text{—} \text{ (E-vers)}$
 $\text{— —} \times | \text{—} \times \text{ (A*-vers).}$

Hvé uppbär huvudton och allittererar även i fallen II, 22) samt i det från He. Hj. å s. 78 anförda exemplet.

5) Lokas. 64: 1—2: *Kvað ek fyr ósum,
kvað ek fyr *ásynjum.*

Handskriften har i andra versraden *ása sunum*. Motivering till den av mig efter Bergmann gjorda emendationen finnes nedan vid redogörelsen för dessa parallellversers rytmiska parallellism.

6) Sigdr. 6: 4—5: *sumar á véttrimum,
sumar á valbostum.*

I Völs. Saga, där denna strof ock förekommer, läses endast, med störd parallellism,

*avettrunum
ok avalbystum.*

Jfr fallen 2) och 8).

7) Sigdr. 30: 4—5: *sumum at bana,
sumum at bqlstofum.*

Bugge föreslår (NF. Till. s. 400) följande läsning av

8) Lokas. 31: 4—5: *vreiðir'ro þér æsir,
vreiðar'ro þér ásynjur,*

medan R i andra versraden endast har *oc asýnior* (i första versraden: *reiþir ro*).

Niedner har livligt förordat detta (Zfda. 36: 289) under påvisande av att författaren av Lokasenna på ej så

få ställen efterbildat Skirn. (där ett liknande ställe finnes; se ovan!). Sijmons har i Einl. (s. CCVIII) med ? anfört denna anafor, medan han förut i noter till Eddatexten yttrat, att 'die in den Skirn. bei der beschwörung wirk-same anaphora ist aber an unserer stelle unnötig'. Här i Lokas. föreligger dock om icke en 'beschwörung', så en 'verwünschung' och i den passar anaforen utmärkt. Dessutom är att märka, att den ju väsentligen förbättrar versbyggnaden, då den dels förlänger den jämna versraden, som nu är betydligt kortare än den udda, dels gör alliterationen riktigare, då det först stående nominet enligt regeln får allitterera.

Gering, som i sin Eddaöversättning har med anafor (liksom flere andra tolkare: Gödecke, Möller m. fl.), verkningsfullt som man hör,

dir ziirnen die Asen, dir ziirnen die Asinnen,

upptog ej denna emendation i Hild. Edda², men i tredje upplagan har han:

vreipir'u þér ásir, vreipar ásynjur.

Han har sålunda i jämförelse med Bugges emendation lättat den jämna versraden genom att utesluta *r'u þér*, tydligen för att här få en vanlig D*1-vers. Som emellertid D*1-verser med upplösning av mellansänkningen finnas — sådana jämna kortverser finnas i fall II 5), 10), 17) här förut och i fallen 6), 7) straxt ovan —, så kan den jämna versraden väl ha lytt — såsom för parallellismens skull är att föredraga —:

vreiðar'u ásynjur.

Ja, även *þér* torde kunna medtagas, då parallellismen blir fullständig även med hänsyn till mellansänkningen — vilket emellertid icke är nödvändigt; jfr fallen I: 3), 6), 10) m. fl. Visserligen avlägsnar Gering genom strykningen av ett ord fallen av D*-verser med treledad mellansänkning. Men då han i alla fall måste erkänna tillvaron av en kortvers av D*-typen med 'zweisilbige nicht

verschleifbare binnensenkung' (a. a. § 44, a. 2), så kunde väl en vers som

vreiðar'u þér ásynjur

också ha funnits, enär en sänkning som $\smile \times \times$ ju ej är metriskt tyngre än en av formen $-\times$. Jämföras må, att föregående versrad

vreiðir'u þér æsir

av Gering (a. a. § 5, a. 2) uppfattas som en A-vers med 'eine binnensenkung von drei silben, von denen jedoch zwei verschleifbar sind', således schema $\pm \smile \times \times | \pm \times$. Då borde den senare analogice ock kunna uppfattas så som nu nämndes. Den vanliga A-versen och den utvidgade D-versen (D*) börja ju normalt på samma sätt: $\pm \times | \smile \dots$. Då bör mellansänkningen kunna behandlas på samma sätt. Vi skola straxt finna två D*-verser (fall 3) och 5) till, som kunna uppfattas på likartat sätt.

Hit höra ock följande utom Eddan förekommande ställen:

- 9) Getspeki 2: 1—2: *Heiman ek fór,*
heiman ek fór görða.

Jfr fall II, 22) och IV: I, s. 35.

- 10) Hákm. 21: 1—2: *Deyr fé,*
deyja frændr.

Ett par anaforisk-parallella kortverser äro ock

- [11] Sigdr. 18: 5—6: *þær'u með ósum,*
þær'u með olfum,

om Fr. Kauffmann (Balder, s. 192) har rätt i att stryka rad 7, som av mig här förut (SNF IV: I: 24) efter emendation uppfattats som med kortversparet bildande en anaforisk halvstrof, men bibehålla r. 8, som jag ansett böra strykas. Se vidare under avdeln. V. Likaså

- [12] Sigdr. 19: 1—2: *þat eru bókrúnar,*
þat eru bjargrúnar,

efter Boers uppfattning av halvstrofen (ZfDPh. 35: 320), enligt vilken den av mig här förut, SNF IV: I, avdeln. II: 17), s. 25 f., efter emendation som en anaforisk långvers ansedda versrad 3 antages vara interpolerad. Se härom utförligare under avdeln. V.

Dessa nu anförda kortverser äro anaforiska parallellverser av alldeles samma slag som de under föregående avdelning samlade kortverserna i den anaforiska halvstrofen. Rörande rytmens och innehållets parallellism gäller sålunda detsamma som om dem uppvisats.

Vad rytmens parallellism beträffar, så se vi, att identitet eger rum i fallen [11, 12,] 6, blott att i senare fallet penultima har olika kvantitet. Övriga fall ha att uppvisa jämna kortverser 1—2 led längre än de udda, men båda versernas tvåfotighet är bevarad här liksom i fallen under avdeln. II.

Gering antar emellertid i några fall 'dreihebigkeit' i jämna versrader. Så i fall 3), där han uppfattar den av honom så lästa versraden

vreiðr's þér ása bragr

(med bragarmál i första foten, liksom enligt honom och Sijmons i den udda versraden) enligt schemat: $\bar{\cdot} \times | \bar{\cdot} | \times \bar{\cdot}$ (AB-vers; a. a. § 114, a. 2). Sievers, Altg. Metr. I: § 198: 4, uppfattar likaså *ása bragr* som tvåfotad. Jag uppfattar hela versen som tvåfotad eller som en D*-vers — enligt det nyss under fallet 8) till sin antagna första fot diskuterade schemat $\bar{\cdot} - \times | \bar{\cdot} \times \bar{\cdot}$, då med underlåtet bragarmál (: *vreiðr es þér*). Det förefaller mig att den svåra konsonanthopningen vid bragarmál här (: -ðrsþ-) skulle göra versen tung och ful. Jag läser *ásabragr* som ett ord med R, Bugge, Finnur Jónsson (mot Sijmons, Gering m. fl.). Om detta ord (rytmiskt = $\bar{\cdot} \times \bar{\cdot}$) se straxt i det följande s. 8, n.

Finnur Jónsson I läser:

*Reiðr es þér Óþenn,
reiðr's þér Ásabragr*

med bragarmål således blott i andra versraden. Detta är näppeligen riktigt, då det i onödan förstör parallellismen i första foten. Också har han i II infört bragarmål där i båda versraderna.

I fall 5) läser Gering (med Bugge och andra textutgivare följande handskriftens läsart i slutet av andra versraden: *ása sonom*):

kvæþk fyr ása sunum.

vari Gering (a. a. § 114, a. 5) ser en trefotad vers efter schemat: $\text{—} \times | \text{—} | \times \text{—} \times$ (AB-vers). Här skulle med denna läsart ett obestridligt fall av 3-fotad parallell-kortvers föreligga.

Emellertid har redan Bergmann i sina arbeten *Poèmes Islandais*, Paris 1838, och *Allweises Sprüche...* Lokis Wettstreit, Strassb. 1878, infört emendationen *Ásyniom*, som Bugge i sin utgåva omnämner med tillägg, att ändringen är 'unødvendig', och som Gering ej funnit värd att omnämnas i *Hild. Edda*². Jag är emellertid övertygad om att B:s emendation är alldeles riktig, såväl materiellt som formellt grundad som den är. Vad innehållet beträffar, så anmärker Bergmann (sist a. a. s. 252) med rätta, att 'die spottreden Lokis sowohl die Ansinen als Ansen angegriffen haben'¹. Jag tillägger, att när Loki, efter att ha inkommit till gudarna, samlade till dryckeslag hos Gymir, fått drycken iskänkt av Vidarr, '*kvaddi han ósuna*':

¹ Då Bergmann, a. st. kallar *Ása sonum* för en 'sonderbare wiederholung' och i *Poém. Isl.* p. 357 om nämnda uttryck säger, att det 'ne serait qu'une répétition oiseuse de Asum', så är däremot att anmärka, att de anaforiska parallellverserna, såsom vi redan i det föregående (avdeln. II) sett och som här ytterligare straxt i det följande skall visas, kunna innehålla till betydelsen identiska meningar med mot slutet endast till formen växlande uttryck. Så mycket kan dock sägas ligga i detta Bergmanns klander av nämnda uttryck, att det är troligare, att diktaren låtit Loki här uttrycka sig på ett det verkliga förhållandet tydligt angivande sätt än begagna sig av en mera oklar poetisk formel.

Heilir æsir!
Heilar ásynjor . . .

Det är då rimligt, att han slutar med samma uttryck. Då i alla fall här en parallellvers föreligger, är det ju högst sannolikt, att den haft den mest adekvata formen. I str. 31 säger ju ock Freyja till Loke:

vreiðir'u þér æsir!
**vreiðar'u þér ásynjur!* (se fall 8).

Ett *ásynium* i handskriften har lätt nog kunnat oriktigt avläsas som *ása sunum* i synnerhet i betraktande därav, att detta uttryck också förekommer i dikten flere gånger, men visserligen då ensamt, icke i förbindelse med *ósum* (str. 27, 53, 56).

Med denna emendation blir även i detta fall den jämna versraden tvåfotad, enär *ásynjum* naturligtvis bör uppfattas som tvåfotad här liksom i fall 8); se om versen (med läsningen *kvað ek fyr . . .*) under fallet 8).

Fallet 9) uppfattar jag på samma sätt som fallet II: 22); se sid. 35.

Fallet 1) uppfattar jag som fallen II: 20) och 23); se s. 36—37.

I fallen 2), 6), 7), där ena eller båda verserna kunde uppfattas som trefotade, ser Gering liksom jag tvåfotade verser.

Med hänsyn till innehållets parallellism är följande att märka. I fallen 4) och 9) råder full identitet. I de övriga, alldeles som i många av fallen under avdelning II, olika grad av motsvarighet. I 1) är det skeppets rörelse framåt på havet, som båda uttrycken avse att återgiva, men som de dock beskriva på något olika sätt (plöjandet av vågorna — flytandet fram, egentl. 'rinnandet'); i 2) träffas två binamn på guden Oden, betecknande olika sidor av hans väsen; i 3) nämnas två av de högsta gudarna vid sidan av varandra: Oden och Tor¹;

¹ *Ásabragr* är ju enligt Snorre-Eddan I: 553 (Finnur Jónsson's utg. s. 198) Tor. Detta är ju ock den allmänna meningen

i 3) och 8) gudaväsen av manligt och kvinnligt kön; i 6) angivas olika delar av svärds klingan; i 7) sammanställas död och olyckor; om 10) är nämnt under avd. II; [11]) och [12]) äro ju tydligt parallella: två slags mytiska väsen, två slags runor.

Här, som i fallen under avd. II, täcka rytmen och innehållets identitet ej varandra.

Vad i fråga om parallellismens olika grader med hänsyn till såväl form som innehåll nu och i avdeln. II iakttagits kommer att varda till gagn vid den följande undersökningen (i avdelningen IV).

Motsvarigheter till nu granskade anaforisk-parallella verspar finnas även i fornyrðislag; se exempel därpå hos R. M. Meyer, a. a. s. 331 f. och Sijmons, Eddautg. Einl. s. CCVIII, på vilka båda ställen även de flesta ovan anförda Eddaställena i ljóðaháttir finnas anförda, men sammanblandade med andra av annan natur.

De anaforiska parallellverser, som i denna avdelning granskats, äro så pass fåtaliga i Eddan och ha därigenom en så liten betydelse för ljóðahátt-diktarten, att det är föga antagligt, att de skulle ha givit anledning till att den strof, som innehållit ett par sådana kortverser, skulle ha fått ett eget namn: galdralag.

Till denna och föregående avdelning gemensamt är att anmärka, att en gång ett par anaforiska och parallella kortverser och en anaforisk halvstrof äro förenade i samma strof, nämligen:

Getspeki 2: 1—6: *Heiman ek fór,
heiman ek fór görða,
sá ek á veg vega.*

bland mytologer och lexikografer, utom Gering, som i Vollst. Wb. förklarar det som *Óþenn*. Jag känner ej G:s skäl och förstår ej vad han stöder sig på. 'Parallelismus membrorum' här medgiver, som vi sett, båda tolkningarna, men nämnandet av *Freyr* i den nästföljande versraden synes med nödvändighet fordra, att en tredje gud avses i mellersta versraden.

*Vegr vas undir,
vegr *vas yfir,
vegr *vas á *víða vega.*

(Om emendationen **víða* för *alla* se SNF IV: 1: 114.)

Vi skola framdeles se, att detta förhållande är av betydelse med hänsyn till tillkomsten av Håttatals str. 101.

IV.

Dubbla anaforiska parallella långverser liknande versraderna 6—7 i Háttatals strof 101.

A. *Galdralag.*

Ordet liknande tages här i vidsträckt betydelse. Därmed menas en överensstämmelse med hänsyn till det mest karakteristiska i versernas byggnad: att de skola vara anaforiska parallellverser och sålunda vara förbundna medelst begynnande allitteration.

Förutom långverser av detta slag förekomma även i Eddan andra slags dubbla eller tredubbla långverser av sinsemellan olika art. Dessa behandlas i avdelning V.

De i båda de föregående avdelningarna (II och III) avhandlade anaforiska parallellverserna, den anaforiska halvstrofens och det anaforiska kortversparet, ingå ju som en integrerande beståndsdel i ljóðaháttschemat. De ha visserligen att uppvisa egendomligheter, som icke eller endast tillfälligtvis och delvis återfinnas i de vanliga formerna av ljóðaháttr, men dessa egendomligheter rubba dock icke ljóðaháttsstrofens allmänna grundschema. Annorlunda förhåller det sig med de dubbla anaforiska parallella långverser, som här skola avhandlas. De ändra väsentligt grundschema, i det att här den 'opariga versen', 'långversen' ju får en like och tillsamman med den bildar ett par, så att strofen kommer att bestå av sju versrader i st. f. sex.

Det må därför icke förundra, att tidigt tvivel uppstått om äktheten av dessa långverspars ena beståndsdel, tillägget till det normala schemat. Spörsmålet härom kan först avhandlas definitivt i ett sammanhang efter det att vart särskilt fall av detta slags dubbla långverser blivit granskat.

Jag utgår alltså i den närmast följande undersökningen från de i handskrift faktiskt förekommande lång-

versparen och söker att, under förutsättning tills vidare av deras äkthet, studera deras byggnad med hänsyn så till innehåll som form.

De till denna avdelnings första huvuddel A hörande dubbla långverser behandlas här under följande trenne underavdelningar:

1. Typ I: **Skirnismál-typen** (kan även kallas **Háttatal-typen**).
2. Typ II: **Hávamál-typen A**.
3. Typ III: **Heimdallargaldr-typen** (kan även kallas **Hávamál-typen B**).

Allmän översikt över typernas karaktär.

För alla typer gemensamt är, att långversparets versrader äro rytmiskt lika, att de förbindas medelst begynnande allitteration, att de dessutom äro till formen anaforiska och parallella, delvis till innehåll och form identiska, för övrigt endast till innehållet parallella. Dessa verspar stå alltid, där en höjd stämning skolat uttryckas. De äro alltid trefotade.

Speciell karakteristik av de särskilda typerna.

Typ I. Versparet har endast ett allitterationssystem och detta om fyra ljudstavar, två i vardera versraden. Höjningsorden i två av vardera versradens fötter äro identiska till innehållet samt till formen, vart versfotpars för sig. (Allitterationen träffar sålunda endast två par av versradernas tre par huvudtoniga ord.)

Typ II. Versparet har två allitterationssystem, ett anaforiskt om var sin ljudstav, det andra om fyra lika ljudstavar. Höjningsorden i två par fötter, vart för sig, äro identiska till innehållet samt likaså till formen åtminstone vad den huvudtoniga stavelsen beträffar. (Allitterationen träffar sålunda här alla tre paren huvudtoniga ord.)

Typ III. Versparet har tre allitterationssystem, ett anaforiskt om två ljudstavar, två om två ljudstavar vart,

ställda två lika i den ena, två lika i den andra versraden, vilka sålunda delvis ha var sitt eget alliterationssystem. Av höjningsorden äro det första versfotparets till form och innehåll identiska, det sistas endast till innehållet identiska, det mellerstas sålunda endast till innehållet parallella. (Alliteration träffar alla höjningsorden.)

Då det här sagts, att det anaforisk-parallella långversparets versrader äro till rytmen lika, men till innehållet i dess helhet endast parallella, så erinras med hänsyn till ett sådant förhållande om vad som under avdeln. II och III uppvisats, att i de anaforisk-parallella kortversparen rytmens och innehållets parallellism ej behöver täcka varandra, så att identitet i ena fallet ej behöver medföra identitet i andra fallet (se SNF IV: 1: 40; V: 5: 6).

I det följande skall jag för vart särskilt fall söka uppvisa, att, såsom nu sagts, hela innehållets identitet ej eger rum. Emellertid skola vi finna, att en sådan dock för många av dessa fall kan antagas och också av flere forskare och översättare blivit antagen.

Jag skall i slutet av denna avdelning anföra de skäl, som föranleda mig att antaga det förra förhållandet gälla i alla här anförda fall.

1. **Typ I** eller **Skirnismál-typen** (även kallad **Háttataltypen**).

Allitterationsschema:

a)	a	x	a	eller	β)	a	a	x
	a	x	a			a	a	x.

a x a a a x.

Parallellismschema: $\alpha)$ if p if eller $\beta)$ if if p
 if p if if if p

if p if if p.

Med a, b eller c utmärkas här och i det följande allittererande höjningsstavelser (i det följande angivna med olika färger, där de förekomma tre par tillsamman), med x ej allittererande dylika. Med i utmärkas till innehållet identiska höjningsord, med tillagt f även till formen identiska; den feta typen anger andra ord än den van-

liga typen. Med p utmärkas parallella, men till form och innehåll ej identiska höjningsord.

Först upptages här långversparet:

[a; a]¹ 1) Hátt. 101: 6—7: *kaldan straum kili,*
kaldan sjá kili.

Enligt den vanligaste tolkningen äro *straum* och *sjá* här till betydelsen identiska ord: hav. Båda versraderna skulle därigenom bli till innehållet identiska. Men som jag har den övertygelsen, att detta icke är förhållandet med långversparen i ljóðaháttir — som i slutet av denna avdelning skall utförligare motiveras —, vill jag visa, att en annan uppfattning är möjlig, enligt vilken innehållet icke är identiskt, utan blott korresponderande, parallellt.

I Lex. poet. tolkas *kaldr straumr* här med *gelidus æstus*, vilken tolkning ju skulle medgiva en icke identisk uppfattning av orden *straumr* och *sjá*. Men omedelbart därefter heter det: = *kaldr sjár*. Nu är det ju så, att i Snorre-Eddans namnlista över poetiska namn *straumr* finnes upptaget bland dylika på *sær* (*sævar heiti*; så i analogi med uttrycken *sverða heiti* o. d. i dessa namnlistor). Emellertid torde icke något ställe kunna uppvisas, där *straumr* med säkerhet kan anses använt i denna betydelse. Det kan vara just detta ställe i Háttatal, som genom missförstånd så uppfattats. I de *kenningar*, vari *straumr* ingår, och däri det i Lex. poet. översattes med *mare*, kan det likaväl ha sin ursprungliga betydelse av ström. Så i uttrycket *mækis straumr*, enligt Lex. poet. *mare gladii, sanguis* med förklaring *pro effusione sanguinis, profluvio sanguinis*. Men just den ursprungliga betydelsen ström är här den mest målande betydelsen: den av svärdshuggen framkallade strömmen = det utströmmande blodet är ju en mycket mer åskådlig och träffande bild än *svärdets sjö*. Och kenningen *straums sól* = guld det behöver ingalunda, såsom i Lex. poet. sker,

¹ Den första bokstaven inom parentes avser allitterations-schema, den andra parallellismschema.

uppfattas som *sol (ignis) maris* — enligt myten i Skaldskaparmál k. 31 (33) —, utan kan väl tolkas *sol (rivi v.) fluminis* liksom *eldbekkr = bekks eldr* i Kórmaks saga och *rínar sól = aurum*, som tydligt visar varifrån bilden är hämtad.

Jag anser alltså, att *straumr* här betyder ström, havsström. Hade Snorre här velat ha två tydligt synonyma ord, så hade han ju kunnat taga t. ex. *mar* i första versraden.

Den havsström, som här avses, förmodar jag vara den stora, kalla polarström, som mellan två grenar av Golfströmmen går fram mellan Island och Norge. Denna havsström hör till dem, som på engelska kallas *drift currents = ytströmmar* (se Andrées Handatlas och jfr Nord. Fam, bok² art. *Haf*, 10: 989), och bör därför ha varit välbekant för sjöfarande mellan dessa länder. *Hafsstraumr* förekommer ock i det poetiska språket (Lex. poet.).

Parallellismen mellan *straumr* och *sjá* blir här bäst, om man ger *sjá* betydelsen *våg*, som det även har i fno., liksom ännu i nysv. Således:

*kalla strömmen med kölen,
kalla vågen med kölen.*

Troligen har Snorre under sina Norgesresor fått pröva på denna kalla polarström och all Ishavets köld och åt detta kusliga minne har han givit ett verkligt suggererande uttryck i de båda parallellverserna

*kaldan straum kili,
kaldan sjá kili,*

som verka på läsaren eller snarare åhöraren så mäktigt, att de nästan framkalla en köldkänsla och en ishavssyn hos honom.

Denna verkan bidrager just upprepningen att framkalla. Vi kunna därför säga, att detta anaforiska verspar 'innehåller något hemskt' (se SNF IV: 1: 124).

Fullständig överensstämmelse med detta långverspar erbjuder följande fall.

[a; a] 2) Skirn. 34: 7—8: *manna glaum mani,*
manna nyt mani.

Överensstämmelsen mellan dessa båda verspar är så stor, att t. o. m. ljudlikheten mellan första och tredje höjningsstavelsen återfinnes i båda, ehuru i olika grad.

I detta fall 2) böra, enligt vad här förut sagts, versraderna vara till huvudinnehållet parallella, men ej identiska.

Mellan den första och den andra versraden finnes alltså en begreppsvariation, förmedlad av orden *glaum* och *nyt*.

I Gödeckes översättning av halvstrofen återgives detta riktigt sålunda:

— — — —
huru jag förbjuder,
mön med man att glamma,
mön en man att famna!

i det att här dels det mera andliga, dels det sinnliga, könsliga umgänget med män angives — eller just vad jag menar *manna glaum*, *nyt* här avse, såsom straxt skall styrkas —, varigenom ju bägge versraderna bli fullt parallella, utan att vara identiska, och komplettera varandra.

Redan Finn Magnusen har en liknande tolkning:

— — — formener
Mands Selskab Möen!
Mands Nyden Möen!

Så i hans Eddaövers. (1822). I Runamo og Runerne (1841) har ordet *Nyden* utbytt mot *Elskov*.

En motsatt uppfattning har emellertid framställts, nämligen att båda versraderna verkligen äro till betydelsen identiska. Detta anser Finnur Jónsson 'evident' vara förhållandet (AfNF. 21: 10), utan att denna uppfattning närmare motiveras. Den grundar sig emellertid för-

modligen därpå, att *glaumr* och *nyt* kunna ha liknande betydelse: glädje. *Glaumr* betyder egentligen larm, så 'støiende Munterhed, Glæde' (Fritzner), 'noisy merriment' (Zoëga); jfr hos Hægstad och Torp: 'gny, staakande moro, styr; gaman, glæda'; *glaumr manna* 'joy (society of men)' i Oxf. Ordb., 'fröhl. verkehr mit menschen', Gering, V. W. *Nyt* åter 'nytta, gagn; ogsaa glæda' (Hægstad och Torp); 'use, enjoyment' (Oxf. Ordb.), 'pleasure, enjoyment' (Zoëga). Denna uppfattning synes återfinnas hos Sveinbjörn Egilsson, Lex. Poet., då *manna nyt* översattes: *consuetudo et conversatio cum viris*, där det första ordet (som ju även kan betyda könsumgänte) säkerligen i sammanställningen med *conversatio* har sin vanligaste betydelse av förtroligt umgänge i sällskaplig mening, samt i översättningen i Corp. Poët.

(I denay her)

all joy of men, all pleasure of men,

och hos flere andra översättare.

Nyligen har Brate tolkat detta ställe så, att versraderna även bli till innehåll identiska, ehuru med annan mening:

— — — hur med bann jag belägger,
för mön människors samkväm,
för mön att med människor umgås.

Jag tror emellertid inte, att denna uppfattning av verserna såsom till betydelsen identiska är riktig. Sammanhanget visar här tydligt, synes det mig, att här inte endast talas om ett platoniskt vänskapsförhållande eller ett trevligt sällskapligt uppgänge mellan Gerd och män, utan att det är ett verkligt, fysiskt kärleksförhållande till någon man, som skall genom trolldomsorden förnekas henne, om hon ej vill skänka Frøj sin kärlek. Jag tror därför, att den rätta uppfattningen av ordet *nyt* här är den, som, med tvekan, uttalas i Specimen Glossarii till arnamagneanska upplagan av Sæmundar Edda, där det heter under art. *nyt*: 'manna nyt, *fructus (voluptatis) ex hominum (viro-*

rum) præséntia l. consortio, fortasse speciátim de Re venerea accipiendum' (nu spärr.).

Ordet *nyt* hör ju tillsammans med *njóta*, som bl. a. har betydelsen: 'have en af det andet Kjøen til saadant Samliv i eller udenfor Ægteskab, at man under samme kan faa tilfredsstillet sin Kjønssdrift' (Fritzner). Det är ju då högst antagligt, att även *nyt* har haft en motsvarande betydelse. Att en dylik ej finnes kvar i det prosaiska språket, är ju intet bevis mot att den kunnat finnas i det gamla poetiska språket.

Att Gerd hotas med att bli given åt ett trehövdat jättevidunder strider ej mot det nu sagda.

Gering låter ordet *nyt*, som endast förekommer på detta ställe i Eddan, ha betydelsen 'genuss, nutzen', men översätter ej *nyt manna* i sin VW. I sin Eddaöversättning har han den svävande tolkningen

(mein Gebot verwehrt)
Verkehr mit Männern der Maid,
Freude an Männern der Maid.

Andra översättare ha liknande svävande uttryck.

Gjellerup har en tolkning, som förtjänar att diskuteras:

Møen Mand at glæde,
Møen Mand at nyde.

Den första versen är ju till sin mening dubbeltydig. Här i sammanhanget tyckes den böra uppfattas så, att den i förening med den andra avser, att flickan varken skulle kunna skänka åt män eller själv njuta (den fysiska) kärleken. Detta ger visserligen en mycket god parallellism och meningen skulle passa bra här. Men det är väl tvivelaktigt, om första versen kan så tolkas. Att *glaumr* har den då här erforderliga betydelsen *voluptas, amor*, som det eljest till betydelsen närstående ordet *gaman* ju bl. a. har, är eljest obekant; den står ju ock något fjärran ordets grundbetydelse.

Om Brays översättning:

how I ban and forbid
 man's love to the maiden, man's joy to the maid

är alldeles det samma att säga, fast verserna fått byta plats.

I Horns översättning

Møen Mandens Favntag,
 Kjærlighedens Lyst

är ju ock andra versraden tvetydig. Här synes dock närmast även vara meningen att i båda versraderna ett sexuellt kärleksförhållande skall avses, vilket jag ej tror är riktigt. Är meningen att i andra versraden den psykiska kärleken skall avses, så bleve ju parallellismen mellan den psykiska och den fysiska kärleken mycket god — versparen ha då i översättningen fått byta plats. Emellertid är det väl ovisst, om *glaumr* så kan uppfattas.

F. Niedner, Zfda. XXX, s. 143 (1885), säger: '*manna nyt*, conversatio cum viris[,] scheint eine verunglückte besserung für *manna glaumr* das fröhliche treiben der menschen'. Han anser, liksom Finnur Jónsson och flere den senare versen vara oäkta, varom se i slutet av denna avdelning.

[a; a] 3) Skirn. 35: 9—10: *mær af þínum munum,*
mær at mínum munum.

Detta fall har att uppvisa några avvikelser från de båda föregående. Vi finna nämligen, att här sänkningen av första foten ej ingår i anaforen utan utgöres av olika, med varandra korresponderande småord i var vers. Mellersta foten utgöres här av väl korresponderande — tydligt icke till innehållet identiska — ord, som assonera (t. o. m. rimma) med varandra, vilket får anses vara en tillfällighet.

Om *mínum* skall medräknas i allitterationssystemet och sålunda här en variant av långversparen med fem lika ljudstavar skall antagas blir föremål för prövning i slutet av framställningen om denna typ.

Niedner (a. st.) menar, att den senare långversen 'als eine besserung der vorangehende langzeile nach vv. 4, 6 und 26, 3 aufzufassen ist' (och sålunda är oäkta). Men båda verserna komplettera varandra här väl till innehållet och den sista passar så mycket bättre, som det är en olycksdiger önskan av talaren, som här utsäges. Meningen är: så skall det gå efter din önskan, då du själv (Gerd) vill så ha det genom din hårdnackenhets, så skall det gå enligt min önskan. (En betydelsemotsättning 'wider — nach' [Gering] kan ej här ges de obetonade af — at.)

Detta fall ingår liksom det föregående i Skirnirs besvärjelser, som innehålla kraftiga hotelser.

[β; β] 4) Skirn. 30: 6—7: *kranga kostalaus,*
kranga kostavon.

Om man tänker sig, att dessa versrader haft lydelsen:

kranga laus kost,
kranga von kost,

så skulle i formellt hänseende full motsvarighet till Hått. 101: 6—7 eller typ I, *a* finnas. Men nu har här med en lätt variation den icke allittererande foten, i st. f. att vara den mellersta blivit den sista, varigenom epiforen, som tillhör typ I, *a*, försvunnit och i stället, i likhet med förhållandet i typ II, *β* och typ III, verserna fått icke epiforiskt och icke allittererande versslut.

I överensstämmelse med vad vi i hittills behandlade fall av dubbla anaforisk-parallella långverser funnit, borde även här två av (de betonade) orden vara till betydelsen och formen identiska, och det tredje ordet, det till formen icke-identiska, korresponderande till betydelsen; verserna böra sålunda icke vara till betydelsen identiska.

Nu är det ju så, att såväl orden *laus* och *von* kunna vara dels till betydelsen identiska, dels ha olika betydelse. Dessutom kan ock ordet *kostr* ha flere väsentligen olika betydelser, av vilka en i den första versen, en annan i den andra skulle kunna tänkas avsedda (se i det följande).

Vad *lauss* och *vanr* beträffar, så tolkas de här ganska

allmänt som till betydelsen identiska, såsom vi nedan skola se. Jag förmodar emellertid, att *vanr* här har den mindre vanliga betydelsen behövande något, medan *lauss* blott avser 'udelukkelse fra besiddelsen af noget' (så i sammansättningar, Fritzner²), vilket ju också är den vanligaste betydelsen för *vanr*. I Gering's VWb. översättes *vanr* med 'bedürftig' i Sigdr. 36: 5.

För *kostr* angives hos Fritzner 16 olika betydelser, hos Zoëga 13, hos Gering, VWb. 8; däribland både av materiel och ideel art, t. ex. kost ('Underholdning med de fornødne Levnedsmidler'), speise och 'adgang til at vælge, valg', 'wahl', o. s. v.

Den förstnämnda materiella betydelsen återfinnes i Simrocks, Bergmanns och Gering's Eddaöversättningar:

Dich krümmen kostberaubt,
Dich krümmen kostverzweifelt.

Exténuée, manquant de nourriture,
Exténuée, cherchant de nourriture.

Kriechen ohne kost,
Kriechen bar der kost.

Den sista har, som vi se, full identitet mellan verserna.

För min del finner jag det också naturligast, att ordet *kostr* har samma betydelse i båda versraderna. Det bleve alltför osäkert, att meningen av läsaren skulle ha fattats, om diktaren ville ha inlagt olika betydelser i samma ord i två på varandra följande versrader.

Jag antar, att *kostr* har den nyss angivna betydelsen: kost, föda.

Jag översätter versparet närmast i överensstämmelse med (Simrock och) Bergmann sålunda:

släpa dig fram utan föda,
släpa dig fram i behov av föda,

eller

släpa dig fram fastande,
släpa dig fram hungrande.

Då det heter i en föregående strof

27: 5—7: *matr sé þér meirr leiðr,
enn manna hveim
inn fráni ormr með firum*

avses alltså i strof 30 den plågan, att känna hunger, men på samma gång hysa leda för mat.

Att *kostr* här har den nu angivna betydelsen mat synes mig göras sannolikt därav att i de enligt många textutgivares säkerligen berättigade mening (se noterna till Gering, Hild. Ed.³) närmast följande versraderna 35: 4—10 det är tal om (den onaturliga) dryck, Gerd skulle få för sin törst (som väl därav ej skulle stillas, utan ytterligare ökas).

Några andra uppfattningar av detta svårtydda ställe må anföras.

Arnamagnæanska upplagan och Sveinbjörn Egilsson översätta *kostalaus* och *kostavon* med resp. *commodis carens* (S. E. med tillägg: *omnis boni expers*) och *commodorum expers*, således med en mycket allmän betydelse för *kosta* och identisk betydelse för båda verserna.

Andra lexikografer, som Hægstad och Torp, Zoëga, tolka båda orden med *gledelaus*, *cheerless*, en betydelse, som återfinnes hos flere översättare, t. ex.

Holtzmann: *wanken freudenlos,
wanken freudenbar.*

Horn: *hver en Fryd berøvet,
aldrig Glæde faa.*

Wenzel: *Freudenlos wanken,
wannelos wanken.*

Jfr Afzelius: *vanka lottlös,
vanka, utan del i glädjen.*

Andra inlägga betydelsen vilja i *kosta*:

Gjessing: *vanke viljeløs,
vanke viljebrudt.*

Brate: du vanke viljesvag,
 du vanke viljelös!

Denna tolkning kommer närmast Gering's nya i VWb.:
unvermögend nach eigener Wahl zu handeln,
der freien selbstbestimmung beraubt.

Med mer fysisk betydelse

Thall: krypa kraftlös,
 krypa kraftbruten,

Jfr Gödecke: vanka värnlös,
 vanka vanför.

Erik Jónsson översätter *kostalauss* (= *kost-*, *kostar-*
lauss) med daarlig, ringe, som ikke bringer nogen
Fordeel, uden Herlighed (*Kostavanr* upptar han ej),
och Fritzner² översätter *kostalauss* (= *kostlauss*, *kostíllr*)
och *kostavanr*: af ringe Værd, ingen Nytte, vilken
betydelse, ehuru anförd även för ifrågavarande Eddaställe,
synes alldeles opassande där. Till E. J:s tolkning an-
sluter sig någorlunda tolkningen hos

Møller: du ynkelig krybe,
 du ussel kravle.

En tolkning som inlägger olika betydelse i ordet
kostr i båda verserna, återfinnes hos några.

Så Finn Magnusen:

vanke udtæret,
vanke Tryst berøvet.

Olive Bray:

creep helpless, creep hopeless of love.

F. Niedner menar, att '*kostalaus* sieht ganz aus
wie ein versuch zur erklärung des an und für sich zwei-
deutigen *kostavön* in zeile 7, das ja sprachlich sowohl
'cibo carens' als 'cibo adsueta' bedeuten kann'. Häremot
må anföras, dels att en inskjuten versrad, som skolat för-
klara *kostavön* rimligtvis bort följa efter den versrad, däri

detta ord står, ej sättas före, dels att sammanhanget nog visar, att ordet *vanr* här har sin negativa betydelse, dels slutligen att det ord, som här snarast behövt förklaras, är det mångtydiga *kostr* och att det därför, om en versrad här skolat till förklaring av någon interpolator tillsätts, hade varit rimligare, om en versrad med ett annat ord till förklaring av *kostr* insatts.

Dessa dubbla långverspar stå i samma besvärjelse-sång som fallen 2 och 3. De innehålla, som man finner, en höggradig hotelse.

[β ; β] 5) Háv. 156: 6—7 (Hela strofen insättes, då för fallets utredning sammanhanget behöver ses.)

1. *Þat kann ek it ellipta,
ef ek skal til orrostu
leiða langvini:
undir randir ek gel,
en þeir með ríki fara*
6. *heilir hildar til,
heilir hildi frá;
[koma þeir heilir hvaðan.]*

Verserna 6, 7 i detta fall äro med hänsyn till hela innehållets parallellism alldeles likartade med det förra fallets dubbla långverser, och i detta fall 5 är det ju alldeles påtagligt, att ej identitet, utan endast parallellism föreligger mellan verserna i deras helhet tagna. I formellt hänseende äro dessa verser också likartade med det föregående fallet, men de förete dock den olikheten att det andra allittererande ordet i ena versen här ej är till formen fullt identiskt med motsvarande i andra versen, utan står i olika kasus. Oaktat detta fall är det enda av sådant slag, som träffas i dessa dubbla anaforisk-parallella långverser, torde det dock böra anses som en tillåtlig variation av dem. Vi erinra oss nämligen från de anaforiska halvstroferna, att dessa kunna börja med samma ord i lika eller olika böjningsformer (se SNF IV: I: 11). Samma frihet bör då kunna ha förekommit i nu avhand-

lade slag av anaforiska parallellverser, ehuru här olikheten eger rum i ett eljest identiskt ord inuti versen (ej i dess början).

Det må ock erinras om vad förut sagts, att sänkingsstavelserna ej behöva vara identiska i den anaforiska foten (se SNF IV: I: 17.), samt att i fall 3) sänkingsstavelsen i första långversens mellersta fot ej är identisk, endast parallell med motsvarande i andra långverser. På samma sätt äro i detta fall sänkingsstavelserna, här utgörande böjningsändelserna *-ar* och *-i*, endast parallella, medan höjningsstavelserna *hild-* äro identiska.

Den 8:e versraden skall i avdeln. V visas vara ett oskickligt tillägg. Det dubbla långversparet står här i en strof, som innehåller en besvärjning — obs. *ek gel* —, och avser att skildra en trolsk verkan.

Innan vi lemna denna typ, torde allitterationsförhållandena förtjäna litet utförligare belysas. Det har i det föregående tagits för givet, att ett enda allitterationssystem om fyra lika ljudstavar här föreligger. Men det kunde ifrågasättas här, lika väl som i fråga om kortversparen med fyra lika ljudstavar (se under avdeln. II), om icke i stället två allitterationssystem med tillfälligtvis lika ljudstavar borde antagas, sålunda ett schema

$$\begin{array}{cc} a^1 & a^2 \\ a^1 & a^2, \end{array}$$

varför ju korrespondensen mellan de parvis identiska orden kunde tyckas tala. Detta senare antagande synes mig emellertid avgjort böra här tillbakavisas.

Dels visar nämligen i Skirn. 34 *manna* — *maní* på en ordlek, som förutsätter en närmare samhörighet mellan båda dessa ord och ett framträdande av deras ljudstoff på ett sätt, som måste medföra deras allittererande med varandra, såsom i andra dylika fall (jfr Sijmons, Einleit., s. CCXVII). Dels talar det förhållandet, att i dessa ana-

forisk-parallella versrader endast alliteration med fyra lika ljudstavar förekommer, d. v. s.

a a
a a,
men aldrig en typ som
a b
a b,

som ju vore teoretiskt väl tänkbar, avgjort för att ett och samma alliterationssystem här föreligger. Detta stödes ju ock av typen II:s schema

a — b — b
a — b — b,
(men aldrig
a — b — c
a — b — c).

Detta resultat är av ett visst intresse, emedan det visar oss, att ett fyrdubbelt alliterationssystem med lika ljudstavar icke var för den nordiska verstekniken motbjudande eller i den fno. versen verpönt, såsom det blivit sagt i fråga om kortversparen (SNF IV: 1: 62 f.).

I sammanhang härmed står ett spörsmål, som har intresse för den under nr 4) i avdeln. II behandlade anaforiska halvstrofen. Skall det i ett fall som nr 3) här (Skirn. 35) anses, att ett alliterationssystem om fem lika ljudstavar föreligger, d. v. s. ett schema:

a — x — a
a — a — a?

Den andra långversen har ju tre med *m* börjande höjningar. Då långversen kan ha och i icke få fall har tre lika ljudstavar, så tyckes det vara givet, att här med tillägg av de två ljudstavarna i den första versraden uppkommer ett alliterationssystem om fem lika ljudstavar, i vilket avseende alltså fall 3) bildar en variant av typ II, *a, a*. En motsvarighet finnes i nyss antydda fall 4) i avdeln. II eller den anaforiska halvstrofen

Vafþr. flst: *fjqlð ek fór,*
fjqlð ek freistaða,
fjqlð ek reynda regin

där ett alliterationssystem av fem lika ljudstavar skulle med nödvändighet uppstå, om där i kortverserna ett enda alliterationssystem om fyra lika ljudstavar antages — och icke två alliterationssystem med tillfälligtvis lika ljudstavar (jfr under avdeln. II, SNF. IV: I: 62 f.).

Av det nu sagda följer icke, att det är oriktigt, som yttrats här förut (SNF. IV: I: 104), att den omständigheten, att vid antagande av alliteration mellan *v* och vokal stundom fem ljudstavar i kortversparet uppkomme, är ett bevis mot nämnda antagandes riktighet. Ty i (icke parallella) kortverser av svällvers' natur — det är fråga om en sådan — kunna ju icke eljest tre ljudstavar uppvisas, såsom ock påpekats a. st. s. 104—5.

2. Typ II eller Hávamál-typen A.

Alliterationsschema: a) a b b
 a b b.

Parallellismschema: a) if p if eller β) if if p
 if p if. if if p.

[a; a] 6) Háv. 1: 3—4: *umb skoðask skyli,*
umb skygnask skyli.

Först må rörande det befogade i att anse *umb* (handskr. *um*) bilda första foten hänvisas till Gering, Ljóðah. § 181 (där dock alliterationen på *umb* ej utmärkts). Det heter där med rätta, att versraderna 'ohne zweifel dreihebig sind' och att 'der sinn verlangt, dass das *umb* stark betont wird'. Jag tillägger, att icke endast 'der sinn' utan ock versernas anaforiska byggnad, jämförd med andra likartades i ljóðaháttir, fordrar, att höjning och alliteration tillerkännas *umb*.

Vi skola nu närmare undersöka detta fall med hänsyn till versernas parallellism. Finnur Jónsson AfNF.

21: 7, f.) säger om dessa versrader: 'Bægge linjer, den 3. och 4., er jo ganske identiske med undtagelse af det andet ord, som dog i betydning er fuldstændig identisk. Det er umuligt at tænke sig her nogen betydningsnuance, der kunde have nogen dybere grund; der er ingen stigning i udtrykket, kort sagt, der er ingen synlig grund til, at stille disse to linjer således ved siden af hinanden. Den sandsynligste forklaring er, at der her foreligger en dublet . . .'

För min del har jag en alldeles motsatt uppfattning av detta fall mot Finnur Jónsson. Jag finner just här den 'stigning i udtrykket', som han anser icke finnas här, och jag finner sålunda orden *skoðask* och *skygnask* icke vara 'i betydning fuldstændig identisk'. En 'betydningsnuance' finnes här alldeles avgjort, menar jag. Den har visserligen icke 'nogen dybere grund', men dock tillräcklig för att motivera förekomsten av två versrader här.

Låt oss först se, hur lexikografer och översättare tolkat dessa rader:

Både hos Sveinbjörn Egilsson och Gering, Vollst. Wb. tolkas visserligen båda orden *skoðask* och *skygnask* på alldeles samma sätt: *circumspicere*, *sich nach etwas umschauen*. Man får dock hos den förre se adj. *skygn* översatt med *perspicax* (skarpsynt), *acri visu præditus* och använt om vargar, som kunna se i kvällsmörkret. Här se vi alltså en bibetydelse av skarp syn såsom tillkommande ett ord, som nära sammanhänger med verbet *skygna*. Hos Fritzner, Ordb.², översättes detta senare med 'se efter for om muligt at faa Øie paa noget'. För adjektivet *skygn* anföres dels 1) den allmänna betydelsen seende, dels 2) begavet med skarpt og klart Syn; likaså hos Zoëga. I nyisländskan betyder detta adjektiv *synsk*, d. v. s. framsynt, och *skygni* *synskhet* och *clairvoyance* (Jón Thorkelsson, Supplem. 3 till isl. ordb. II; jfr ock Zoëga), således angivande utomordentligt, ja övernaturligt skarp syn. I nynorska dialekter har verbet *skygna* bl. a. betydelsen *øine noget i det fjerne* (Aasen), *speide efter at*

faa (Ross); *skygn paa dæ* översättes hos Ross: *see vel* (nu kurs.) paa det! — I Oxford-ordboken översättes *skygna* med *to sky, pry*.

Jag tror på grund av det nu anförda, att *skygna* i forntiden kunde betyda *se noga, se skarpt på eller efter något*, och att det här har just denna betydelse av ett skarpt seende. Det närmar sig i betydelsen till det svenska *speja*; jfr Oxford-ordbokens översättningar.

Här skulle alltså just den 'stigning i uttrycket', den climax föreligga, som Finnur Jónsson saknat här.

Denna återgives också i flera översättningar, ehuru i några i orätt ordning. Så i AM. ed.: *circumspiciendum est et accurate perlustrandum*; Corp. poet.: *look to and espy*; v. Friesen (AfNF. 18: 74): *se dig omkring och speja*.

Så Horn: *Skal du skarpt omkring dig spejde,
se dig for i alle Kroge;*

K. Gjellerup: *speide man skal,
skue man skal.*

Likaså Ljungstedt: *man speja skall omkring sig,
man skåda skall omkring sig.*

Andra övers. framhålla ordens förmenta identitet; t. ex.

Finn Magnusen: *Skulle omskues,
Skulle betragtes.*

Gödecke: *förr'n du spejat och spanat,
förr'n du spejat och spårat.*

Gering: *sieh dich sorgsam um,
erkunde sie klug.*

Bray: *one should spy round,
one should pry round.*

Thall: *du vaksam vare,
du vaktsam vare.*

Brate: *skarpt skådas skola,
skarpt granskas skola.*

Vad versernas rytmiska parallellism beträffar, så för Gering dem till olika verstyper, nämligen

vers 3: DC2: $\acute{\text{—}} | \underline{\text{—}} | \acute{\text{—}} \times$ (§ 170 anm.; jfr under b).

vers 4: DB2: $\acute{\text{—}} | \acute{\text{—}} | \times \acute{\text{—}} \times$ (§ 153).

Detta kan ej vara riktigt, då den rytmiska parallellism, som här bör finnas, därigenom störes. Jag för båda versraderna till DB2-typen, åt vilken jag ger dubbelschemat $\acute{\text{—}} | \acute{\text{—}} | \times \acute{\text{—}} \times$. Det berättigade i denna uppfattning framgår därav, att även i ett annat fall av svällverser, vilkas senare del är en B-typ, andra foten (d. v. s. den enkla B-typens första) kan ha förkortad höjningsstavelse. Så i CB-typen, som kan ha en vers av formen: $\times \acute{\text{—}} | \underline{\text{—}} | \times \acute{\text{—}}$ (se Gering, Ljóðah. § 144 jämförd med §§ 147, 148, a. 3, 65, 3, a. 4). Denna förkortning är ju här särskilt motiverad genom omedelbart föregående betonad stavelse.

Båda versraderna bli sålunda rytmiskt lika på samma sätt som de i fall 8) i det följ.

Denna halvstrof citeras, som bekant, i Gylfaginning 2, men märkligt nog saknas där den första långversen i såväl de till en handskriftsgrupp hörande **r** och **W**, som ock i **U**, som bildar en handskriftstyp för sig, medan **T** som hör till samma handskriftsgrupp som **rW**, har båda långverserna. Som **U** har en annan recension av halvstrofen än **rW** — *skatnar allir / áðr né gangim framm*, som Mogk (Beitr. VII: 210) anser vara bättre, vilket dock det dåliga rimmet¹ ej gör sannolikt — är det onekligen högst beaktansvärt, att dessa till olika handskriftsgrupper hörande texter överensstämma i frånvaron av första långversen. Då nu dessutom W. van Eeden, De codex Trajectinus van de Snorra Edda, Leiden 1913, genom sina undersökningar av förhållandet mellan **T** och övriga handskrifter omöjliggjort antagandet, att **T**, som enligt honom är en med **r** likställd avskrift av en med **W** likställd

¹ Mogk försvarar med ett exempel, att *áðr* bär allitteration, men nämner intet om att det efterstående *allir* bär allitteration på bekostnad av det första nominet.

handskrift (y, liksom W utgående från en gemensam handskr. x), här bibehållit en ursprunglig läsart, som alla andra handskrifter förlorat, även U, som enligt v. E. utgår från en med x likställd handskr. (z, båda dessa utgående från en ursprunglig handskr. P), måste man väl antaga, att avskrivaren av T ur minnet av en annan recension av Háv. insatt den första långversen¹. Denna har väl troligen varit Cod. Reg. (R) av äldre Eddan, vadan läsarten i T. intet bevisar för ursprungligheten av denna första långvers.

Men inre grunder tala därför. Vi ha sett, att *sko-ðask* har en svagare betydelse än *skygnask*.

Det synes då icke vara rimligt, att versen med det förra uttrycket skulle vara senare inskjuten. Dessutom är det ju inte sannolikt, att en extra långvers inskjutits före den gamla; man väntade ju, att den skulle satts efter denna. Det är lättare att tänka sig, att denna till betydelsen svagare långvers uteslutits vid citatet i Snorra-Eddan, där man då ej medtagit av strofen mer än vad som för sammanhanget var nödigt, än att den skulle ha inskjutits.

För övrigt, om i den ursprungliga texten till Snorra-Eddan denna ena långvers felats, medan den står i R av äldre Eddan, så står ju text mot text, och det måste då bero på särskild prövning från såväl innehållets som formens synpunkt, vilkendera texten har det rätta. Det är en sådan prövning som här gjorts och längre fram ytterligare skall göras.

Dessa dubbla långverser förekomma i en strof, som, dels genom att vara inledningsstrof till en dikt, dels genom sitt innehåll: en allvarlig varning till en inkommande gäst, har en viss högtidlig stämning över sig, som

¹ Dr. v. Eeden behandlar ej detta ställe. En ingående jämförelse mellan handskrifterna gör han blott på grundval av 22 sidor i Wr (från Arnamagn. Ed. I: 143) och motsvarande ställen i de övriga handskrifterna, och i Hoofdstuk IV, som innehåller 'Bespreking von enkele andere plaats in de Gylfaginning . . .', förekommer ej detta fall.

särskilt vilar över just dubbelverserna och förträffligt uttryckes just genom dessas parallellism. Jag är säker om, att det hänt många läsare det samma som mig, att han känt sig högtidligt stämd just genom dessa båda långverser, stående straxt i inledningen till dikten.

[a; a] 7) Háv. 142: 3—4: *mjök stóra stafi,*
mjök stinna stafi.

Jag uppfattar *stóra* och *stinna* här så, att med det förra ordet avses runstavarnas yttre ansenlighet, med det senare deras inre kraft, således anser jag icke orden här vara till betydelsen identiska. *Stinnr* (*stípr*, Gering) skulle då här ha sin eljest välkända betydelse 'stærk, kræftig, hvormed der virkes, udrettes noget' (Fritzner; jfr Gering, VWb.), här i inre mening. Vid *stórr* ligger det nära att tänka på sådana i yttre mening ovanligt ansenliga 'stavar', som de med tre- eller fyrdubbla streck ristade runorna å Lindholm-amuletten och i all synnerhet Kragehul lansskftet, vilka båda ha magiska runor (se senast Magnus Olsen i Bergens Museums Aarbok 1911, n. 11, s. 27 f.) eller som de utomordentligt (ända till 60 cm!) höga runorna i den äldre inskriften på den västgötska Sparlösa-stenen (se om den Läffler i Västergötlands Fornm. Fören:s Tidskr. II, h. 6—7 med plansch; Läffler och Bugge, a. a. h. 8—9), där inskriften avser ett rättsligt stadgande (av de anförda författarne dock uppfattat på olika sätt). I sådana fall som dessa synes runornas storlek böra antagas ha haft en symbolisk betydelse, antydande innehållets vikt.

Finnur Jónsson yttrar sig icke om dessa dubbla långverser i AfNF. 21. Säkerligen uppfattar han emellertid även dem som 'traditionsdubbletter'.

Översättarne dela sig i synnerhet i två grupper. Den ena översätter så, att identitet mellan verserna uppstår, vilket ju följer av översättningen: *starka* — *kraftiga* eller *starka* — *mäktiga stavar*; se Simrock, Afzelius, Wenzel, Bray (*many symbols of might and power*).

Dit hör väl närmast Gering i sin översättning: Staben voll Stärke, Staben voll Heilkraft. Den andra gruppen översätter med betydelsenysning, såsom jag: stora — starka. Så Arnamagn. övers. (prægrandes — prævalidas), Finn Magnusen, Horn, Gödecke, Möller, Thall, Brate.

Angående Gerings mot alla andra textutgivares stridande uppfattning av dessa båda versrader som ett kortverspar (Hild. Edd.³) i st. f. ett långverspar skall talas under avdeln. V, där hela strofen blir föremål för behandling.

Långversparets förekomst här får sin förklaring av den högtidliga stämning som omtalandet av runornas uppkomst betingar.

Med hänsyn till innehållets parallellism av en varierande form är:

[α ; β] 8) Háv. 155 (Hela strofen måste för tolkningen av långverserna medtagas):

*þat kann ek it títunda,
ef ek sé túnriður
leika lopti á,
ek svá vinn'k,
at þeir villir fara
sinna heim hama,
sinna heim huga.*

Jag följer helt och hållet handskriftens text. Denna har av nyare forskare och kritiska textutgivare nästan allmänt blivit ändrad på icke mindre än tre ställen i senare halvstrofen, i det att *þeir villir* rättats till *þær villar*, *heim* i båda verserna sammanskrivits med följande ord till ett ord, *huga* rättats till *haga*. Jag skall i det följande visa, att alla dessa tre ändringar äro oberättigade.

Den senare halvstrofens tolkning är icke lätt. Den har också blivit på åtskilliga olika sätt förklarad. Jag

skall här framlägga en ny och, som jag hoppas, mer övertygande tolkning än alla hittills givna.

Min tolkning är följande: Jag gör så (eller: jag uträttar det), att dessa förvildade varelser — nämligen *túnriður, es leika lopti á* — fara hem till sina [mänskliga] hamnar, hem till sina [mänskliga] själar.

I denna strof säges, att Oden kan en tionde trollsång, genom vars användning han kan bota från förtrollning människor, som blivit förhåxade därhän, att de, lemnande sin mänskliga hamn eller kropp och sin mänskliga själ, fara bort från sitt hem och flyga i luften som troll och därvid förmodligen förehå onda anslag. Genom trollsången förmås dessa förvildade varelser att övergiva den skamliga tillvaron som troll och fara till sina hem för att återtaga mänsklig kropp och själ, om för alltid, eller för en tid kan ej avgöras.

Jämföras kunna sådana fall från kristen tid, som då man med religiösa besvärjelseformler sökte bortdriva 'Troid paa et Menneske', 'Troid i Folk' (Bang, No. Hexeform. s. 30, 19).

Denna min uppfattning, att det här är fråga om att medelst trollsången åstadkomma hjälp för dessa *túnriður*, kommer i strid med de allra flesta äldre tolkningar av detta ställe. Man uppfattar nämligen allmänt strofen så, att med trollsången skall åstadkommas fördärv för dessa samma *túnriður*, vilka dessutom av de flesta uppfattas på helt annat sätt än jag gjort, nämligen som 'verkliga', professionella troll eller häxor, fientliga mot människorna.

Gering översätter *túnriða* i VWb. med 'zauberwesen das sich zur nachtzeit auf die dächer eines gehöftes setzt (*'ríðr húsum'*) um dieselben zu zerstören (s. zur Eyrb. c. 34, 4), zauberin'. Å anført ställe i Eyrb. Saga berättas, hurusom en man, Þórólfr bægifótr, som i livstiden var en vanlig människa (ehuru elak), efter döden gick igen som *trollriða*, som 'red' och fördärvade människor, djur och byggnader. Av översättningen i VWb. ser det närmast ut som om Gering uppfattade *túnriður* här som professionella troll. Av jämförelser med stället

Eyrb. S. ser det närmast ut, som om han tänkte sig dessa som förhaxade människor, ehuru detta ställe är olikartat, då mannen först som död blir troll. Emellertid framgår det tydligt, av Gering's nedan anförda översättning av hela strofen, att han uppfattar *túnriður* här som förhaxade människor. Närmast hade väl då legat att hänvisa till ett annat ställe i Eyrb. S., nämligen kap. 15, då en gift kvinna, nyssnämnde Torolfs dotter beskylldes för att vid ett tillfälle ha som kvelðriða vållat en mans död — varför hon dock frikändes genom *tylftarkviður*.

Efter min övertygelse betyder *túnriður* här just förhaxade människor. Det finnes åtskilliga andra vittnesbörd i den gamla nordiska litteraturen därom, att man trodde att människor, man eller kvinna, kunde för tillfället antaga trolles 'hamn', vare sig att detta berodde på medfödd dubbelnatur eller att genom förhaxning sådant framkallats — i fallet Torolf ovan kom trollnaturen först efter döden. Hos Fritzner² finner man under *hamr*, följande: 'Naar Mennesker iførte sig anden *ham* end sin egen, da kunde det enten være Troldkvinder eller Troldkarle, der brugte dette som Middel til Udøvelse af sin Trolddom ligesom Odin, eller ogsaa en Plage eller Lidelse, som de vare underkastede ved *álög* eller *sköp*, *usköp* (se min Afhandling om Lapperne's Heden-skab og Trolddomskunst i (norsk) *Histor. Tidsskrift* IV 174 f.) . . ' Vid *álag* heter det hos Fritzner²: 'Hvad der ved et Slags Trolddom eller Forgjærelse er lagt paa en Person eller en Ting som en Egenskab, der følger samme, en Skjæbne, som den skal undergaa eller gaa imøde (jfr *sköp*)'.

Här kan, utom vad nyss anförts ur Eyrb. S., erinras om ett fall, som då i Fóstbrœðra Saga (s. 96 Gislason's utgåva) en hustru en natt ansåg sig ha farit på gander (*göndum rennt*), ett slags andeväsen, eller varit *hamhleypa* (se om detta fall Magnus Olsen a. a. s. 16 f.), samt hurusom i Norges gamla lagar på flere ställen omtalas, att både män och kvinnor troddes kunna uppträda som *trollriður*. Så heter det i Jóns Krist. ret 65: . . . *ef kar-*

*lum æða konom uærdr þat kænt at þau (se trol) æða for-
dædor eða ridi manne eða bufe oc verdr þat at sannu...*
(Fritzner² citerar blott de spärrade orden och har orik-
tigt 63). [I äEids. Kr. (I: 46; II: 35) talas endast om be-
skyllning mot kvinna för att *riða manne eða þionom
hans* (II: *eða kono hans eða hionom*; i en handskr. av II
har denna flock överskriften *Um trol ridu*, de övriga ..
kono). I det av Detter och Heinzl citerade lagstället
och däremot svarande, NGul. Kr. 3: .. *sa er kallar nokorn
mann trollridu...*, vilket säges höra till *villu ok hæidins
atrvnaddar*, kan *mann* betyda människa; jfr Hertzberg,
Ordb. art. *mann*].

Här bör ock erinras om det bekanta stället i äVGL.
RB. 5: 5: .. *ukvæþins orþ kono. Iak sa at þu reet a quig-
grindu lösharæþ ok i trols ham þa alt var iamrift nat ok
dagher.*

Vi se av det föregående, att en *trollriða* kunde vara
såväl man som kvinna. Den feminina formen betyder ju
härvidlag lika litet som t. ex. vid *fordæða*. Ordet över-
sattes också hos Fritzner²: 'Væsen der *riðr*...' och
hos Hertzberg: 'Væsen, der ifølge overtroen tænkes
at ride folk, mare; ogsaa om mennesker, der ansaaes at
være 'troid'. (Och troll voro ju av både manligt och
kvinligt kön.) Maran är ju visserligen numera i nordisk
folktro, så vitt jag vet, allmänt ett kvinligt väsen.

Vad som gäller om *trollriða*, att det var ett troll-
domsväsen, vartill både män och kvinnor kunde förvandlas
och som då säkerligen hade manlig eller kvinlig gestalt
ehuru i 'trols ham', d. v. s. med utseende av ett troll
(förutom anletsdragen, vilka måste ha bibehållits, då de
kunde igenkännas), gäller säkerligen också om *túnriða*,
kvelðriða och *myrkriða*. Det förstnämnda översattes hos
Fritzner²: 'en af de Aander som man antog till visse
Tider rede gennem Luften og besøgte Gaardene (*tún*) ved
Nattetid... ligesom Aaskerreien efter den norske Folke-
tro (jvf. Flóam. 22)'; enda cit. stället är Háv. Fritzner²
anger ordet sålunda ej som avseende endast ett kvinligt
väsen. Hos Gering, VWb., heter det, som ovan anförts,

först: 'zauberwesen das sich zur nachtzeit auf die dächer eines gehöftes setzt', varefter det tillägges: 'zauberin, hexe'. Översättningen troll bör föredragas framför häxa. — Då *kveldriða* åter hos Fritzner² översattes med 'kvindeligt (nu spärr.) Væsen, som man forestillede sig ridende (jvf. *gandreið*) omkring i Mørkret og tilføiende Mennesker Skade eller Døden = *myrkriða*', så beror detta säkerligen blott på, att i de fall där ordet förekommer händelsevis blott kvinliga väsen avses, liksom på det enda ställe, där *myrkriða* förekommer (Harb. 20: 2).

I fråga om män såsom troll av liknande slag kan erinras om, att Fritzner² under artikeln *gandr* yttrar följande: . . 'brugt om det Trolddomsmiddel som Troldkarlen (nu spärr.) eller Troldkvinden . . . dels iførte sig for i dets Ham eller Skikkelse selv at fare afsted, eller paa hvilket de rede (nu spärr.), naar de vilde etsteds hen'. (Jfr nu Magnus Olsen, nyss a. a. s. 16 och där anförd skrift av Finnur Jónsson.)

Jag skall nu nämna, huru denna halvstrof förklarats av ett antal olika uttolkare, då tillfälle blir att stödja min mening att det är fråga om hjälp åt dessa *túnriður*.

Det är väsentligen två skilda uppfattningar, som gjort sig gällande.

Den ena är den, som bl. a. återfinnes hos Gering, VWb.¹, som översätter *heim-hamr* med 'die eigentl. oder natürliche haut, im gegensatz zu der durch zauberkunst angenommenen' och *heim-hage* (så!) med 'heimstätte', och finner de tre sista raderna betyda, att trollkvinnorna, *túnriður*, 'die natürliche, ihnen angeborene hülle nicht wiederfinden (also die angenommene gestalt behalten müssen)' och 'nach ihrer heimstätte sich nicht zurückfinden'. Hela strofens mening skulle alltså bli den, att sångaren, som kan så många *ljóð* (här trollsånger) — enligt många Odin, enligt Müllenhoff 'ein pulr von gewerbe' — här säger sig känna en sång, medelst vilken

¹ I sin Edda-översättning har Gering en annan tolkning, liknande den eljest vanliga andra gruppens.

han kan göra så, att häxor fara fram och åter i luften 'utan att kunna återfå sin ursprungliga gestalt och kunna återvända till sitt hem' (det sista översatt efter Gering vid ordet *villr* i VWb.), det vill väl säga: ej kunna bli människor igen, sedan de en gång förhäxats.

Fastän jag sålunda, som jag tror, är ense med Gering om uppfattningen av *túnriða* på detta ställe, har jag en alldeles motsatt tanke om andemeningen här. Enligt Gering skulle trollsångens verkan vara den, att de förhäxade människorna skulle fortfara att vara häxor och inte kunna bli människor igen.

Man må väl fråga: vad skulle meningen vara med detta, till vad ändamål skulle en sådan verkan åstadkommas, varför skulle de stackars varelserna så skadas? Detta angifves ej tydligt hos Gering.

Med hänsyn till det sammanhang, hvari denna strof står, måste någon hjälp mot något och för någon här vara avsedd.

I sin Lit. Hist. I: 241 anger Finnur Jónsson, som säger denna strofs huvudinnehåll vara, att sången 'forvilder luftryttersken (trolldkvinder, som fare igjennem luften)', huvudinnehållet av de tretton första sånger, bland vilka denna står som den tionde.

Vi finna, att här omtalas en sång 'for læger, en som sløver fjenders våben, som bryder lænker, stanser spyd, vender ens besværgelser mod ham selv, rædder brændende huse, dæmper had, stiller bølger, [forvilder . . . se ovan:], skærmer kæmpende, vækker hængte til live igen, beskytter en ung mand, der bliver døbt'. Sålunda är det i alla dessa tolv fall fråga om hjälp, som bringas genom sången. Müllenhoff säger ock (DA, V: 272), att sångaren av Ljóðatal 'die wirkung seiner lieder prahlerisch in 'eins' zusammenfasst und die erste strophe gleichsam als titel oder ankündigung der übrigen vorausschickt'; denna första strof säger, att 'den första (sången) heter hjälp och den skall hjälpa Dig i tvister och sorger' (jfr under avdeln. V).

Vid jämförelse med vad under *túnriða* säges i VWb. (se här straxt förut s. 34) får det väl antagas, att Gering

menat, att genom trollsångens nyssnämnda verkan dessa *túnriður* skulle hindras från att förstöra gårdstaken, att hjälp däremot alltså lämnas gårdsegaren, ehuru det väl kunde tyckas, att denna hjälp kunde givas på ett enklare och mänskligare sätt, nämligen genom att låta dessa *túnriður* bli människor igen. Se vidare härom i det följande.

Sveinbjörn Egilsson Lex. Poet. har under art. **Heimhamr** et **Heimhugr** först översättningen *ut illi aberrant a propriis suis corporibus, a domesticis desideriis*, eller samma tolkning som finnes i Arnamagn. utgåvan och som hos Lüning förklaras så: 'dass sie verwildet aus ihrer eigenen gestalt, aus ihrem eigenen Sinne herausfahren, d. h. ihres beabsichtigten zaubers verfehlen'. (Efter det första 'eigenen' har Lüning inom parentes 'angenommenen', väl med hänsyn till det alternativ, att här vore tal om förhäxade människor). — Denna tanke, som väl också ligger till grund för t. ex. översättningen i Corp. Poet. Bor. (so that they go astray and cannot find their own skin and their own haunts) och som Magnus Olsen, som senast behandlat detta ställe (Bergens Museums Aarbok 1911, a. a. s. 32 f.), också varit inne på, varpå jag dock icke här närmare skall ingå, då Magnus Olsen nyligen, i brev till mig av d. 20 aug., bett mig nämna, att han, efter att ha (genom skriftligt meddelande från mig) fått kännedom om min tolkning, ansluter sig till denna, som 'giver udmerket mening og ikke kræver rettelse af en töddel i overleveringen!', synes utgå ifrån att här är fråga om så att säga riktiga, professionella troll, icke för tillfället så agerande människor. Den angiver tydligt, att här medlet, trollsången, som är fördärvlig för trollen, användes i syfte att bringa hjälp åt de personer eller ting som hotas av trollen, och ger sålunda strofen en i sammanhanget passande mening. Redan i Resenius utgåva av *Ethica Odini* . . . Haavamaal, Havn. 1665, tolkas detta ställe på ett sätt, som tydligen avser denna tanke: *ut errent à suo scopo, à suo proposito*. Men tankegången här synes mig dock underlig. Först kunde man

anmärka, att en trollkvinna väl ej borde tappa huvudet, om hon genom förtrollning tvangs att övergiva sin hamn för tillfället. Hon borde kunna sätta trolldom mot trolldom och ta sig en annan hamn. Man undrar just vad det skulle bli av en professionell trollkvinna, om hon förlorade sin hamn annat än just en trollkvinna i annan hamn, som då lika väl kunde göra skada. Man tycker ock att den tillfälliga förlusten av medvetandet av var hennes hem låg ej skulle för henne spela någon vidare rol. I det bekanta stället i Egils Saga kap. 57, där det skildras, hurusom Egill Skallagrímsson reste nidstång mot kung Erik Blodýx och hans drottning, heter det i Egils besvärjelseformel: *sný ek þessu níði á landvættir . . svá at allar fari þær villar vega, engi hendi né hitti sitt inni, fyrr en þær reka Eirík konung ok Gunnhildi ór landi*. På detta ställe (som man åberopat till stöd för sistanfödda tolkning av Háv. 155; jfr straxt nedan) anses det alltså inte vara något hinder för de trolska väsen, som kallas *landvættir*, att utöva sin trolldom, att de genom besvärjelse bli förda på villovägar och ej hitta hem, utan denna omständighet användes som påtryckning på dem att utöva sin trolldom ju förr dess hållre (det tog dock över ett halvår, innan k. Erik fördrevs). Detta ställe talar sålunda snarast mot nyssnämnda uppfattning av Hávamálstället.

Vidare kan anmärkas, att avsikten med trollkvinornas förvillande ej alls är angiven i texten. Det talas ej om att de föreha något anslag, utan blott att de *leika lopti á*, vilket ju låter rätt oskyldigt.

I Háv. 151, som man jämfört, där det verkligen talas om hjälp medelst trollsång mot onda anslag, står detta tydligt angivet, liksom det onda anslagets natur och anstiftarens straff.

Många översättare ha tolkningar liknande de senast anförda men hållna i så allmänna ordalag, att man ej kan se, om de tänkt sig, att eller varför 'trollkvinnan' eller 'häxan' skulle straffas.

Jag anför en del sådana översättningar för att visa hur oklar meningen i dem är och huruledes min tolkning

torde böra tillerkännas företräde framför dessa genom sitt tydliga innehåll.

Finn Magnusen har:

Om Trolldfolk jeg seer
I Luften lege;
Det jeg volder,
At de vilde fare
Fra egen Ham,
Fra egne Tanker.

Detta är, som vi se, Gerings tolkning i VW., dock att hos F. M. tydligen är tal om professionella troll (obs. 'Trolldfolk').

Hos Afzelius liknande ('trollen' — 'vilse fara').

Simrock har:

dass sie [Zaunreiterinnen] wirre zerstäuben
Und als Gespenster schwinden.

Holtzmann har:

dass sie fahren verirrt
ihrer Heimat und ihrer Gedanken.

Han tolkar *túnriður* som 'jedenfalls Gespenster, Nachtgeister' (men 'wörtlich „Zaunreiterinnen?“') med hänsyn till mask. *þeir villir*. — Vid översättningen Heimat(!) för *heimhamr* tillägger han i en not 'Körper'. Han anför också Egilssons av mig här (s. 41) omnämnda andra förslag, som han översätter: 'dass sie umzukehren gezwungen werden von ihren angenommenen Leibern und a suis desideriiis'.

Jordan har försökt finna mening i denna strof genom följande omdiktning:

— — — Wann hoch über Zäune
Und Zinnen hinweg auf luftigen Zeltern
Reiter jagen, dann zwingt mein Ruf sie,
Zu vergessen ihr Heimweh nach Hof und Behausung
Und die Stätte zu fliehn, an welcher bestattet
Die Leiber liegen, in denen sie lebten.

Gjellerup har:

at de [Trolde-Tøi] forvildes
ud af Hexehamme,
ud af Hexehu.

Ljungstedt:

att vilse de [häxor] fara,
förvillade från sina hamnar,
förvillade från sina sinnen.

Liknande Thall (som blott har första versen).

Brate har: att de [trollkvinnor] vilse fara
om skepnaden, de själva äga,
om själen, de själva ha.

Hansen har: ..fare de [Tunryttersker]
vildsomt om —
ingen Ham kan hjælpe dem hjem.

(Blott första versraden medtagen.)

I v. Friesens något fria översättning angives ganska tydligt avsikten med trollkvinnornas bestraffande, men den är i alla fall otillfredsställande, såsom framgår av såväl det föregående som det följande. Hela strofen tolkas av v. F. sålunda:

En tionde jag brukar mot troll som gården rida,
då de mot huset hasta:
Jag dem det vet vålla, att de vilsna löpa
ur sina höljande hamnar,
om sina hägnande hem.

Jag tror, att hela denna uppfattning av detta ställe bör övergivas.

I Lex. Poet. finnes till nyss därur anförda tolkning en alternativ dylik, som i huvudsak stämmer med min uppfattning, att här är fråga om att hjälpa túnriður från deras förhåxning. Det heter nemligen där efter anförandet av förstanförda översättning: 'Forsitan constructio sit: at

þeir fara heim, villir sinna hama, villir sinna huga ut domum redeant (redire cogantur), aberrantes a suis formis (adscititiis), a suis desideriiis' (övers.: att de återvända hem gående ifrån sina antagna hamnar, från sina [onda] begär)¹.

Och hos B. Wenzel (Die ältere Edda², 1882) finnes följande (något fria) översättning, som synes ha samma andemening:

'Ich bring' es dahin,
Dass sie verlieren
Ihre Truggestalten
Und trüglichen Sinn'.

Några andra översättare uppfatta *heim* som jag, men i annat och oklart sammanhang.

Så Winkel Horn:

Huen dem [Hexe] svigter, Hammen de tabe,
vidløse søge de atter til Hjemmet.

Gjessing: de [troldkvinder] vende da
hamstjaalne hjem,
hugstjaalne hjem.

Bray:

Such spells I weave that they (the witches) wander home
out of skins and wits bewildered.

Bergmann:

dass wild sie [zaunhexen] wegfahren,
heim in ihre hütten,
heim in ihre hügel.

Bergmann har, som man ser, den riktiga tanken, att det är fråga om att fara hem. Han anmärker (s. 88): *fara eitt* (bei etwas anfahren) heisst fahrend erreichen. —

¹ Under art. *villr* sammanblandas på ett besynnerligt sätt två olika uppfattningar. Det heter: *þeir fara villir hama, huga aberrant a corporibus et animis, quibus nec forma adscita (obs.!) nec propria (obs.!) indoles constat.*'

Han anser tydligen det här vara fråga om verkliga troll. Han har dessutom haft den olyckliga idén, att ändra textens *huga* till *hauga*, en ändring som ju i viss mån erinrar om Vigfússons ändring *haga*. Han utlägger detta så (s. 179): 'Ein bis jetzt unbekannter mythus erzählte, wie, bei einer gelegenheit, Odin diese Zaunhexen durch seinen zaubersang vertrieb, so dass sie wild aus einander fuhren, in ihre abgelegten heimischen hüllen (hamir) wieder hineinschlüpften, und in ihre heimischen grabhügel wieder zurückkehrten'.(!)

Jag skall närmare motivera min tolkning. Att den till sitt allmänna syfte är att föredraga framför hittills gjorda förklaringsförsök hoppas jag redan framgår av det sagda. Att den tolkar den text, som föreligger i handskriften, och icke en flerfaldigt ändrad text, torde få anses vara ett avgjort företräde.

Av dessa textändringar skola vi först fästa oss vid den från *huga* till *haga*. Den har framställts av G. Vigfusson¹ i Corp. Poet. bor. (1883) och säges där (I: 468) vara 'a needfull and evident emendation', för vilken försäkran en hänvisning till det nyss avhandlade stället i Egla anföres som stöd. Nyare textkritiker ha låtit sig härav imponeras och antagit emendationen (ej Mogk, Finnur Jónsson). Jag har emellertid ovan visat, att stället i Egla rätt besett talar mot denna emendation. Och det torde nu utan vidare inses, huru förträfflig parallellismen mellan textens *hama* — *huga* kropp och själ är och hur denna parallellism just i dessa långverser krävdes. — Detter och Heinzel ha ej infört emendationen, betvivlande dess riktighet, ehuru ej motbevisande den.

Vad vidare textens av mig bibehållna *þeir villir* och emendationen därav: *þær villar* beträffar, så är följande att märka. I den arnamagn. utgåvan anmärktes det, att den med hänsyn till det feminina *riður* påfallande masku-

¹ Denna emendation har i själva verket antytts redan i Lex. Myt. till arnamagn. utgåvan av äldre Eddan, i det att där under art. *Túnrida* med hänvisning till Hávamál-stället säges . . . *aberrarent a propriis corporibus & domiciliis (verbotenus: domesticis desideriis)*.

lina formen av orden *þeir villir* vore att förklara därav, att här *cum re constructio fit, non cum verbo, uti interdum alias*. *Túnriða* översattes i utgåvans Lex. Myt. med *eques sublimis*, varmed meningen tycks vara, att här vore fråga om endast manliga ryttare (jfr Bugges not till stället), ehuru det omedelbart därefter heter *Vel etiam lamia, furia aut venefica, super oppida villa vel campos equitans*. Men i så fall är ju ej maskulinum i pron. och adj. förklarat. Luning föreslog 1869 emendationen av dessa till feminina former, dessa infördes av Pfeiffer 1860 i texten och Bugge insatte dem så i sin text med så gott som allmän efterföljd — Detter och Heinzel naturligtvis undantagna.

Dessa senare konservativa utgivare, vilkas textbehandling utan någon av de tre emendationerna här visar sig till sin fördel, söka försvara de maskulina formerna med den anmärkningen, att förf. därmed 'könnte andeuten, dass bei den *túnriðor* auch Männer gewesen wären, wie etwa im wilden Heer'. Vi ha av det föregående sett, att sådant väl kan antagas. Men detta skäl är ju ej bindande. Så vitt jag vet, finns inga analoga fall att uppvisa.

D. och H. hänvisa till Vql. 16: *fundu . . Ask ok Embla orloglausá*, men detta är ju ej analogt, då här två substantiv av olika genus finnas. Detta fall är dessutom ett egendomligt och väl ganska enastående undantag från den allmänna regeln, att adjektivet här skulle stå i neutrum. Jfr nedan.

Övriga fall som D. och H. anföra stödja varken säkert detta fall i Vql. eller det i Háv. 155 med hittills gängse uppfattning av detta sistnämnda ställe. Ett Helr. 13: *konur ok karlar / kvikvir (kvikir) fæðas* — med *-ir* i alla handskr. — kan bero på attraktion till närmast stående maskulina ord, såsom förhållandet tydligen är med det av D. och H. ur Snorra-Eddan (I: 50; Gylfag. k. 7) anförda exemplet (som av dem kommaterats oriktigt: *slur ok gneista, þá er lausir fóru*, i st. f. . . *þá, er . .*, såsom i utgåvorna). Möjligen kunna dessa båda ställen förklaras analogt med följande fall.

D. och H. anföra vidare

Háv. 98: 4—6: *alt eru ósköp,
nema einir viti
slikan lóst saman.*

Att förklara *einir* här — av Finnur Jónsson I, II emenderat till *ein* (*vitim*), dock utan efterföljd av andra textutgivare — synes mycket svårt för att ej säga omöjligt. De syntaktiska regler, som av Nygaard, Norr. Synt. § 53, a, b anföras rörande ett ensamt stående, substantiviskt använt adjektivs förekomst i mask., passa ej in här. Den första regeln, som handlar om 'mængdes adjektiver i almindelighed', passar ju ej här, där det är fråga om ett bestämt antal *einir*, nämligen två. Den andra, som handlar om adjektiver 'såsom artsbetegnelse om mennesker af en vis art eller klasse' (såsom *ljúfr verður leiður* o. d., passar ju ej heller, då *einir* ju ej kan anses för en 'artsbetegnelse'. Man måste då utvidga regeln att gälla t. ex. om människor i en viss, tillfällig ställning. Här skulle man då få denna mening: om icke två ensamma (*einir* måste fattas dualt) personer d. v. s. två personer ensamt veta av o. s. v. För ett ögonblick måste tanken då bortse från att det är två personer av olika kön (man och kvinna) och blott fästa sig vid att det är fråga om två personer, som ha en hemlighet samman, och att det icke går an, att det blir tre eller flere därom (jfr Háv. 63: 4—6!).

Ett annat fall, som D. och H. åberopa, är Sigkv. sk. 50: 1—4. Jag tror, att här med Sijmons det första *allir* bör bibehållas (även män voro närvarande) — det hör under Nygaard § 53, a — och det andra *allir* emenderas till *allar*. Det stöder då ej Hávamál-stället. (I str. 49 emenderas allmänt *þeir* — i handsk. *þ̄r* — till *þær*, och med rätta.)

Efter Gislason, Udvalg s. 177, erinra D. och H. slutligen om ett ställe hos Sigvat, där en hednisk fru om sig och sin man säger *erum heiðin vér*¹, men varest ett

¹ Jfr Finnur Jónsson, Den no. isl. Skjaldedigtn. I, A, s. 221, B, s. 234.

par handskrifter ha *heiðnir*. Detta fall förklarar jag enligt Nygaard, § 53, b): *heiðin* uppfattas i senare fallet som substantiviskt = sve. hedningar och är därför riktigt mask.¹

Närmast jämförligt med detta sista fall är efter min mening *þeir villir* i Háv. 118, ehuru det står i en än friare ställning än *heiðnir*, såsom varande subjekt i satsen och blott syftande på ett ord av feminint kön i föregående halvstrof och i en annan sats. *Villr* har jag här översatt med förvildad varelse. Detta passar ju bra här.

Vad slutligen vidkommer mitt utdömande av den redan i den arnamagn. utgåvan 'necessario fere' införda sammanskrivningen *heimhama* och *heimhuga* (andra *heimhaga*) i st. f. handskriftens *heim hama*, *heim huga*, så må följande tjäna till försvar därför.

Av min översättning fara hem till sina hamnar, hem till sina själar framgår genast mitt skäl att behålla de handskriftliga formerna. Men denna översättning behöver språkligt motiveras.

Uttycken *fara heim sinna hama*, (*fara*) *heim sinna huga* synas kunna förklaras på två olika sätt. Antingen styres genitiven av ordet *heim*, som då här ännu skulle ha kvar sin nominala natur och vara styrt i ackusativ såsom angivande platsen, vartill en rörelse sker (se Nygaard, Norrøn Syntax § 95), av verbet *fara*. På detta sätt är ju adverbet *heim* uppkommet. Jfr Eddaställen som Atlam. 10: *sæing fóru sína*, Vafþr. 43: *níu kom ek heima*. Meningen bleve då: fara till sina kroppars, sina själar hem, fara hem där deras (rätta) kroppar och själar dväljas.

Eller också styras genitiverna *hama*, *huga* av verbet *fara* (tillsamman med det adverbiala *heim*) på samma sätt som det här till betydelsen identiska verbet *vitja*, som styr genitiv i betydelsen 'fare hen til et Sted, hvor noget er, eller for denne Tings Skyld, som man vil se, have

¹ Gislason, a. st., gissar på en äldre, med latinets överensstämmande konstruktion.

Tilsyn med, komme i Besiddelse af' (Fritzner²; jfr Nygaard, Norr. Synt., § 131: c); jfr särskilt ex. som *vitja fjár síns, vitja fœðurleifðar*. Detta skulle här vara en ur-gammal konstruktion, som bibehållit sig i Háv. Jfr att *fara* även styr gen. i fall som *fara ferðar sinnar*.

Vad inskottet av *heim* mellan de samhöriga orden *sinna* och *hama* beträffar, kan jämföras

H. Hj. 20: *brettir sinn Hrímgæðr hala*

och andra ställen, varom se Detter och Heinzel II: 148.

Vi ha nu sett, att detta långverspar fullständigt passar in i schemat såtillvida, att ett ord i vardera verserna är endast till innehållet korresponderande, icke identiskt med den andra versradens på motsvarande plats stående ord, de övriga identiska.

Finnur Jónssons mening, att 'traditionsdubletter' här skulle föreligga, kan efter det nu utvecklade ej anses vara riktig.

I detta fall är det ju ock uppenbart, att de båda versraderna ej kunna vara till betydelsen identiska, alldenstund *hamr* och *hugr* här måste beteckna olika begrepp. Om båda orden verkligen kunna vara till betydelsen identiska, ändras icke förhållandet här. Fritzner², sätter *hugr* i Atlam. 20 = *hamr*, Atl. 19; han för den förra formen under *hugr* 3: 'Menneskets Sjæl saadan som man tænker sig den virkende udenfor Legemet, tildels efter at have iført sig anden Skikkelse (jfr *hamr, hamingja, fylgja*)'. Gerings VWb., art *hugr* 1, ger emellertid *hugr* å nämnda ställe den vanliga betydelsen av ordet (övers.: 'getreu ist Atles Herz') och så allmänt översättarne. I två exempel hos Fritzner² säges om vargar, att de äro 'manna hugir', varvid väl tänkes på det grymma sinnelaget, varmed då *hamr* i Atl. 19 (det enda exemplet hos Fritzner² på *hamr* 2) får jämföras, så framt därmed skall angivas, att örnen återspeglar Atles stridslynne. Men *hamr* behöver naturligtvis ej syfta på annat än det kroppsliga höljet (= den ursprungliga betydelsen), vilket ju är det naturliga, då det, som i detta fall 8, står tillsammans med *hugr*, som då är det själsliga innehållet.

3. Typ III eller Heimdallargaldr-typen (kan även kallas Hávamál-typen B).

Alliterationsschema: a — b — b

a — c — c.

Parallellismschema: if p i
if p i

I Snorra Edda lära vi känna denna tredje typ av detta huvudslag långverser, i detta fall ej i ett av Snorre sammansatt exempel, utan i ett verkligt fornfragment. Det heter nämligen i Gylfaginning kap. 26:

Ok enn segir hann sjálfr [= Heimdallr] í Heimdallargaldri:

9) *n íu em'k m eyja m qgr,*
n íu em'k S ystra S onr.

Varianter se hos Sijmons och Gering. Jag har med dessa utgivare upptagit läsarten *meyja* efter U (*meygja*), i st. f. *mæðra* i WrT, som Finnur Jónsson I, II upptagit, och jag vill till stöd därför åberopa dels vad Sijmons, Edda s. 215, framhåller, nämligen att *meyja* överensstämmer med Hyndl. 35 och att 'die änderung vom *meyja* zu *móþra* weit eher zu erklären ist als umgekehrt', dels att prosatexten till ifrågavarande versstycke ju i handskrifterna utan variant har: *hann báru at syni meýjar níu ok allar systir*, varav ju framgår, att *mæðra* endast kan vara ett skrivfel i den för WrT gemensamma handskriften, uppkommet vid tanken på att här är tal om Heimdalls mödrar, möjligen under påverkan av uttrycket i Skaldsk. k. 8 (U k. 44) om Heimdall: *kalla hann son níu mæðra*, dels slutligen att *meyja* och *systra* blir riktig parallellism: mödrar som voro möar, mödrar som voro syst-rar, medan mödrar och syst-rar här skulle bilda en dålig parallellism. — Se vidare längre fram.

Sijmons yttrar a. st. (jfr Einleit. s. CCXI) om dessa två versrader: 'Es sind offenbar die beiden schlusszeilen einer strophe in galdralag'. Denna uppfattnings riktighet kan ju ej gärna på allvar betvivlas. Visserligen

har hittills ingen motsvarighet till sådana dubbla slutverser i ljóðaháttr uppvisats, men jag skall straxt visa, att andra sådana där finnas.

Med hänsyn till allitteration och parallellism överensstämmer detta verspar visserligen med de två verspar, som synas föreligga i det av mig (SNF. IV: 57) anförda ljóðaháttstrofliknande stycket ur ÄVGL, varav det första paret lydde så:

*Pæn a h æræ ær h ændir,
þæn a r æf ær r æsir,*

och vilka verspar stå på ställen motsvarande kortverserna i ljóðaháttstrofen. Men att på västnordiskt område så byggda ljóðaháttstrofer funnits, det kan icke med sannolikhet antagas. Man måste därför stanna vid att förstnämnda ur en förlorad dikt Heimdallargaldr hämtade strof verkligen varit ett långverspar.

Detta långverspar finnes icke upptaget i Gering's arbete Die rhythmik des ljóðaháttr. Säkerligen beror detta blott på ett förbiseende. — Versparet tillhör en (trefotad) typ av ljóðaháttlångversen, som behandlas hos Gering § 169, där dock endast fall med två ljudstavar finnas anförda.

10) Háv. 105: 6—7 (halvstrofen anføres för sammanhangets skull):

4. *ill iðgjöld
lét k hana eptir hafa
Síns ins heila hugar,
Síns ins Svára Sefa.*

Allitterationen i detta långverspar har hittills ej varit rätt uppfattad. Sålunda säger Sievers, Altg. metr. I, § 57, 3, b, att den andra långversen har 'dreifache alliteration' på samma sätt som Háv. 42: 3 (*ok gjalda gjöf við gjöf*); jfr Sievers, Altg. Metr. II², § 42: 2, där *síns* i sista långversen är utmärkt som allittererande, men ej

síns i den föregående långversen, och Gering, *Ljóðah.* § 130 s. (2 st.), likaså.

Emellertid är det vid jämförelse med *Heimdallar-galdr-versparet* tydligt, att allitterationen är sådan som här genom färgtrycket angivits.

Här föreligger nämligen alldeles samma förhållande som i de under avdelning II (SNF. IV: 1) avhandlade fallen

20) *Lengi ek Svaf,*
lengi ek Sofnuð vas,
lqng eru lýða læ.

och 22) *Hvaðan þú fórt?*
Hvaðan þú fór gærðir?
Hvé þik létu jú?

dit jag även med emendationer av olika slag fört fallen

13) *Heill sá's kvað!*
Heill sá's kann!
Heilir þeir's lýddu ér!

och 19) *Vegr vas undir,*
*Vegr *vas yfir,*
*Vegr *vas á iðja ega,*

vilka alla fall jag belyst under åberopande av sådana företeelser, som dels:

Lítilla Sanda,
lítilla Sæva,
lítill eru eð uma,

där den anaforiska halvstrofen, som normalt, har tre allitterationssystem, dels:

Fagrt skal mæla
ok fé bjóða
sá's vill fljóðs óst fá,

där i en halvstrof två uppenbarligen skilda allitterations-system dock — tillfälligtvis — ha samma ljudstavar. Se SNF. IV: 1: 49 f.

Parallellismen i de båda versraderna i detta fall 10 överensstämmer efter min uppfattning alldeles med den i Heimdallargaldr. Jag fattar nämligen *hugar* och *sefa* som till betydelsen identiska ord (liksom *mogr* och *sonr*): håg, sinne, hjärta i överförd mening (Gering, VW. har för båda orden: *gemüth*, *sinn* el. *gesinnung*, *herz*). *Heila* och *svára* åter äro de två ord som skola svara mot varandra utan att vara identiska (jfr *meyja* — *systra*). Jag tolkar dem med sina substantiv så, att Oden säger, att Gunnlod skänkt honom sin hela trogna och mäktiga, starka, lidelsefulla kärlek. Jag tror icke det är rätt, när Gering (VW.) här översätter *svárr* med bekümmert (han har eljest för ordet betydelsen mächtig, gewaltig) eller Fritzner det med tung, besværende, besværet. Redan John Olafsen, Nord. gamle Digtek., s. 52, har 'for sin store Kierlighed', medan föregående raden översattes: for sin Oprigtighed. Sv. Egilsson har också riktigt vehemens amor; oxfordordboken återger ock förträffligt sista raden med for her strong affection, Holtzmann med: ihre heftige Liebe, Simrock: ihrer glühenden Gunst. Riktigt synes mig Gering, VW., här (liksom i Atlm. 20: 5) återgiva *heill* med ohne falsch, treu, hold, vilken betydelse utgår ur denna: 'ganz, ohne bruch'.

Rätt gott återgives denna nu analyserade parallelism i översättningar som

Finn Magnusens: *for trofast Elskov,*
for brændende Kjærlighed.

Möllers: *for hendes hulde Hu,*
for hender heftige Elskov.

Gödeckes: *för hennes hulda hug,*
för hennes lågande lust.

Brates: *för hennes ärliga ömhet,
 för hennes lidelses längtan.*

Andra översättningar, som synas mindre lyckade, återgiva mer eller mindre bra parallellismen, men ha aldrig identitet i fråga om innehållet.

Resenius: *fausti animi et modestæ mentis.*

Gerings: *für den selbstlosen Sinn,
 für ihres Herzens Harm. (Jfr dock
 nu hans Vollst. Wb.)*

Gjellerups: *for hendes fuldtro Villie,
 [for hendes svare Savn.]*

Olive Brays: *for her true and troubled heart; m. fl.*

De dubbla versraderna tjäna här att angiva, att Oden känt sig djupt gripen, då han utropar dessa ord: 'dålig lön lät jag henne (Gunnlod) få för hennes trogna, mäktiga kärlek'. Upprepningen

*síns ins heila hugar,
síns ins svára sefa*

verkar på ett egendomligt sätt stämningsfullt och suggererande ännu på en nutida läsare. Man tycker, att Odens sjölskamp och bittra ånger ligger nedlagd i dessa rader. Stället är efter min mening, i sin handskriftliga form, ett av de skönaste i Eddan.

Müllenhoff, D.A. 5: 265, anser denna strof vara interpolerad ('nur zur erweiterung des beispiels hinzugetan'), däri dock ej följd av någon. — Mogk flyttar blott strofen till efter str. 107 (ZfDA. 17: 374).

Finnur Jónsson anser att dessa dubbla långverser 'forklares udmærket som dubletter' och tillägger: 'snarest er den siste uoprindelig, den første passer bedst til sammenhængen'. Han anser dem sålunda icke till betydelsen identiska. Varför den andra versraden skulle passa sämre i sammanhanget än den första, förstår jag ej.

Genom en lätt emendation skulle kunna hit föras ett andra fall i samma dikt, nämligen

11) Háv. 149: 6—7.! Jag återger för sammanhangets skull hela strofen, med av mig gjord emendation i sista versraden:

*Þat kann'k it fjórða,
ef mér fyrðar bera
bǫnd at boglimum:
svá ek gel,
at ek ganga má,
sprettr mér af fótum fjoturr,
*sprettr *mér af hǫndum hapt.*

Jag har i sista versraden insatt *sprettr mér* i st. f. handskriftens *en*. Jag antar nämligen, att vid muntliga föredraget eller vid avskrivningen för bekvämlighets skull sista versradens början sålunda förkortats och i stället för de uteslutna anaforiska orden den därvid nödvändiga partikeln *en* insatts. Jfr under avdelning II fallen 15, 17, 19, där *ok* eller *eða* i en eller flere handskrifter inträngt i st. f. anaforiska ord, samt avd. III, fall 2, 8.

Från innehållets synpunkt motiveras nu gjorda emendation därav, att sista versraden för meningens skull ej gärna kan uteslutas, såsom Finnur Jónsson, I och II, vill — medan andra textutgivare, Falk, Sijmons, Mogk, Gering, behålla den — enär *boglimir* måste betyda både de övre och nedre extremiteterna, egentligen böjliga lemmar (Sveinb. Egilsson: *membra curvā, flexibilia, crura et brachia*; likaså andra: Fritzner², Hægstad og Torp m. fl.) och fötternas fjättrande nästan med nödvändighet förutsätter även händernas och de förras lösande från fjättrarna rimligtvis bör beledsagas av även de senares lösande. Nu är det visserligen sannt, att i närmast föregående kortverser det endast nämnes, att trollsången verkar *svá . . at ek ganga má*, d. v. s. fötternas lösande, men detta framhålles här först såsom det viktigaste, sedan omtalas såsom man väntar sig, både fötter-

nas och händernas lösande, eftersom det förut sagts, att *boglímír* ej endast *fætr*, blivit fjättrade.

Då det sålunda synes sannolikt, att den andra långversen är ursprunglig, har det varit nödvändigt att emendera den så som skett, enär, såsom under avdeln. V skall visas, dubbla långverser av det utseende texten visar, ej kunna antagas av gammalt.

Av Gróg. 10: *Þann gel'k þér enn fimta,
ef þér fjqturr verðr
borinn at boglimum:
leysigaldr læt'k þér
fyr legg of kveðinn,
ok stækkr þá láss of limum
en af fótum fjqturr*

synes med all sannolikhet den sista versraden, den andra långversen, kunna antagas (jfr vidare om denna strof avdeln. V) vara inkommen från nu avhandlade, till innehållet liknande ställe i Háv. Men som den i Gróg. är sista versraden i strofen synes sannolikt, att så även varit förhållandet i den version av Háv., som varit känd av diktaren av Gróg. och som då får antagas ha haft strofslutet med de dubbla långverserna — ty två dylika bör även här antagas, då just den andra långversen i Gróg. får antagas ha tillkommit under efterbildning av Hávamålsstrofens två dylika —

*sprettr mér af hqndum hapt,
en af fótum fjqturr.*

Men en sådan variant vid sidan av den handskriftliga

*sprettr mér af fótum fjqturr
en af hqndum hapt*

synes just hänvisa på en ursprunglig lydelse:

*sprettr mér af fótum fjqturr,
sprettr mér af hqndum hapt.*

Till sin byggnad bli dessa två versrader i Háv. — med nu gjorda emendation av den i texten sista — fullt regelbundna efter typ II. *Hapt* och *fjóturr* äro synonyma liksom *mogr* och *sunr*, *hugar* och *sefa*, och *fótum* — *hondum* äro väl korresponderande, men ej identiska ord, liksom *meyja* — *systra*, *heila* — *svára*. — *Hapt* och *fjóturr* äro, ehuru olikstaviga, rytmiskt likvärdiga. Jfr under avdelningarna II och III om anaforiska parallellversers rytmik.

I Karl Gjellerups översättning:

sparker af Fødderne Fjedre,
sprænger Hændernes Stok

återger rätt bra versernas parallellism (ännu bättre hade varit, om *sprænger* använts i båda versraderna).

Båda versraderna utsäga vad som blir verkan av en trollsång (. . *gel'k* . .); denna trolska verkan målas förträffligt genom de dubbla slutverserna.

12) Ett fall, som genom en tämligen lätt emendation kan föras hit, må nu avhandlas.

Enligt handskriften lyda

Lokas. 13: 4—6 så: *asa oc alfa*
er her inni ero
þu ert við víg varastr
oc sciarrastr við scot.

Redan E. Jessen har föreslagit (dansk Histor. Tidsskr. 1867—69, 3:e Række, 6: 267, n.) att genom en lätt emendation — av delvis samma slag som den av mig i flere fall förut gjorda (se föreg. fall) — göra dessa versrader till fullständiga parallellverser i formellt avseende. Han vill läsa dem så:

þú ert við víg varastr,
þú ert við skot skjarrastr¹,

¹ Sijmons åter vill dra ihop båda versraderna till en genom att taga *þú ert* från första raden och lägga den till *skjarrastr* o. s. v. i den andra och får så:

d. v. s. har han i senare versraden insatt *pú ert* i st. *ok* samt omflyttat ordföljden därefter med hänsyn till parallellismen med föregående versrad. Emellertid är efter Bugges lag *skjarrastr* omöjligt som långversslut. Man skulle då kunna tänka på att jämte insättande av *pú est* bibehålla den handskriftliga ordföljden *skjarrastr við skot* samt att i stället i överensstämmelse därmed ändra ordföljden i föregående versrad till *varastr við víg*, sålunda genom emendation få ett verspar:

pú est varastr við víg
pú est skjarrastr við skot,

varigenom formell parallellism och, som det tyckes kunna antagas, även innehållets parallellism inträdde.

Jfr parallellverserna i Gering's översättning:

fliehst du am liebsten Gefecht,
scheust du am meisten den Schuss.

Även Finnur Jónsson antar (AfNF. 21: 10), att sista versraden ursprungligen lytt:

pú'st skjarrastr við skot

samt att den föregående långversen och denna senare äro 'doubletter', vid vilkas kombinerande med varandra i den senare versraden *pú'st* måst ändras till *ok*.

Efter min i det föregående framlagda uppfattning skulle här, om verserna voro parallella på angivet sätt, ett långverspar av typen II förefinnas. Jag anmärker,

pú'st skjarrastr við skot.

Häremot anmärker Hirschfeld, Untersuchungen z. Lokasenna (Berlin 1889, s. 35): 'Es ist wenig denkbar, dass der Ergänzter zwischen *pú est* — und — *skjarrastr við skot* die Worte *við víg varastr ok* eingeschoben haben sollte, statt einfach einen Vers hinzufügen'.

att den metriska olikheten *varastr* — *skjarrastr* inte skulle störa den rytmiska parallellismen. Denna kan naturligtvis sägas ega rum mellan de båda varianterna i ett schema AE: $\text{—} \times | \text{—} \times \times | \text{—}$, dit versraderna skulle föras. (Jfr Gering, Lh. §§ 173, a, 2, 173.) Jfr fallen 6, 11.

Vad betydelsens parallellism vidkommer, så borde enligt typ II första versfotens båda stavelser vara formellt och innehållsligt identiska. Så är ju förhållandet här med *pú est*.

Andra fotens ord borde vara formellt olika men innehållsligt parallella, ej identiska.

Vad nu *varastr* och *skjarrastr* beträffar, så uppfattas de ofta som till betydelsen identiska. Sålunda översätter Gering, VWb., det förra ordet på detta ställe, liksom det senare, med *furchtsam*, och före honom Sv. Egilsson med *timidus*. Hos Hægstad och Torp översattes *varr* med *varsam*, *rædd*, den senare betydelsen gemensam med *skjarr*. Emellertid ha åtskilliga så väl äldre som nyare isländska lexikografer icke betydelsen *rædd* för *var(r)*, utan den något mildare betydelsen *försiktig*. Redan Gudmundus Andreæ har *cautus*, *circumspectus*; Björn Haldorsson: *cautus*, *prudens*, *varsom*, *forsiktig*; Erik Jonsson: *varsom*, *forsiktig*, som *vaager over sin Sikkerhed*; Zoëga för *fisl*: *wary*, *cautious* (*varr med við*, såsom här: *on ones guard against*), för *nyisl*: *aware*: (*gætinn*) *cautious*, *wary*. Fritzner² har ej håller betydelsen *rædd*, utan *försiktig*: *varr við e-t*, *forsiktig til at vogte sig for*, *afholde sig fra noget*, och för till denna betydelse här ifrågavarande Edda-ställe. Sv. Egilsson och Gering ha för flere andra Edda-ställen denna sistnämnda betydelse, vilken ju utvecklats ur den ursprungliga: *uppmärksam på något*.

Ordet kan således här väl uppfattas som till betydelsen parallellt, ej identiskt med *skjarrastr*. Det kanske ock kan fattas i de två andra Eddafall, som Gering för till betydelsen *rædd* — Sv. Eg:n har blott ett av dem — som havande betydelsen *försiktig*.

För det ena av dessa eller

Lokas. 54: 3: *vqr ok grqm at veri*

passar onekligen en översättning såsom Fritznerns försiktig i att taga sig till vara för (män) mycket bra och bättre än rädd. Flere tolkare återge ordet med det till den förra meningen väl svarande *kysk*¹. Å det andra stället i Eddan

Am. 40: 3: *varr at vættugi*

synes nog rädd passa bra. Men även här kunde den nyssnämnda betydelsen passa: försiktig med hänsyn till intet (jfr Háv. 65: 3: *varr at vintrausti*), aldrig iakttagande någon försiktighet.

Jag översätter då detta ställe i Lokasenna så: du är en som mest tager dig till vara att inlåta dig i strid, du är den mest rädda i strid.

Ty tredje fotens ord borde till betydelsen vara identiska (men formellt olika). I detta fall kunde *víg* och *skot* så vara, om *skot* finge uppfattas som ett poetiskt namn på strid: skjutande = strid. Att ordet ej finnes upptaget bland *orrostu heiti* i Snorre-Eddan bör ej utgöra något hinder härför.

På detta sätt skulle detta ställe, emenderat såsom nu föreslagits, stå i full överensstämmelse med reglerna för typ III.

Emellertid torde det hända, att min uppfattning av *skot* anses mindre sannolik. I så fall finge man antaga, att *varastr* och *skjarrastr* här verkligen använts som identiska begrepp — begreppsutvecklingen försiktig > rädd är ju naturlig —, då tolkningen av verserna bleve:

Du är räddast för strid,
du är skyggast för skott.

¹ Holtzmann har *vorsichtig*, i not: *keusch*, och Bergmann har lyckligt: *si réservée à l'égard des hommes*. Flere tolkare ha alldeles missuppfattat detta ställe.

Man finge i så fall ett parallellismschema

$$\beta) \begin{array}{cc} \text{if} & \text{i} & \text{p} \\ & \text{if} & \text{i} & \text{p}, \end{array}$$

som bleve en med typerna I:s och II:s parallellismschema β analog variant.

Att i handskriften omkastad ordning av de båda nomina i nästsista versraden eger rum kan bero därpå, att det var metriskt likgiltigt om versen slutade med *víg* eller *varastr* — medan *skot* och *skjarrastr* ju av metriska skäl ej kunde byta plats — och att sedan *ok* insatts i st. f. *pú est* i senare långversen, såsom ovan antagits, känslan av parallellism försvagades och därigenom chiasmisk ordställning lätt kunde inträda:

. . við víg varastr
skjarrastr við skot

i st. f. parallellism. Se om den förra ordställningen i Eddasångerna Sijmons, Einleit. s. CCVIII och SNF. IV: 1: 67. Medverkat till omkastningen har kanske även långversen

Háv. 13: 1: 7: *Ves þú við ql varastr,*

som nog levde i mångas minne, om den ock ej efterlevdes.

Jag har vid denna undersökning av dubbla, anaforisk-parallella långverser i ljóðaháttr utgått från det fall, som förekommer i Snorres Háttatal, i ett mönsterexempel för en underart av nämnda diktart. Jag har sökt uppvisa, att ett antal i äldre Eddan förekommande dubbla långverser utgöra anaforisk-parallella verspar, som antingen äro till sin byggnad alldeles identiska med Háttatáls långverspar eller ock följa bildningsschemata, som ega det för sådana i mönsterexemplet i Háttatal mest karaktäristiska och kunna tillsamman med detta anses utgöra en huvudgrupp av långverspar med den allmänna karaktäristik, som ligger i orden anaforisk-parallella verser.

Det är första gången, som ett sådant försök göres att uppvisa den strängt regelbundna bildningen av ett antal dubbla långverser i ljóðaháttir och att skilja dessa från mängden av andra mer eller mindre oregelbundet bildade dubbla eller tredubbla långverser, vilka bli föremål för undersökning i avdeln. V.

Det kunde nu tyckas vara all anledning att antaga, att dessa i några av den poetiska Eddans sånger och i det mytologiska diktfragmentet Heimdallargaldr förekommande fall av dubbla långverser, som visats till sin allmänna byggnad överensstämma med Hátt. 101: 6—7, jämte detta tillhört en särskild underart av ljóðaháttir, som av gammalt funnits.

Emellertid finnes det forskare, som påstå, att i alla de fall, då dubbla långverser förekomma i Eddatexterna, den ena av dessa är oäkta, antingen senare avsiktligt interpolerad eller på annat sätt med orätt inkommen. Andra forskare åter anse väl, att de här behandlade fallen i regeln äro gamla, äkta, fastän de utdöma en mängd andra av de dubbla långverserna. Några allmänna skäl varför just dessa fall skulle godkännas, men de övriga utdömas, ha dock icke givits. Och stundom finner man även av dessa senare forskare även något enstaka av här behandlade fall utdömt. Sålunda godkänner Sijmons alla här behandlade fall utom Háv. 105(!) och Lokas. 13, medan Gering, Hild. Edd.³, godkänner alla.

Jag går nu att pröva Finnur Jónssons absolut negerande ståndpunkt.

Hans i Stutt íslenzk bragfræði och i Den oldno. og oldisl. litteraturs historie framlagda åsikt i ämnet har här förut (SNF. IV: 1: 9 f.) anförts. Han anser, att upprepning av sista versraden i en strof med någon ändring av gammalt endast förekommer i 'genganger- og drömmever'. Följden av denna åsikt blir, att alla dubbla långverser i den äldre Eddan förkastas som oäkta. Så sker också i denna förf:s båda Eddautgåvor (med undantag för Háv. 164: 7—8 i Reykjavíksutgåvan; jfr SNF. IV: 1: 21).

En närmare motivering av en del av dessa stryk-

ningar ger han i en uppsats i AfNF. b. 21, om vilken skall talas i det följande.

Snorres fall av upprepad, 'något ändrad' långvers anföres av F. J., nyss a. a., i sammanhang med dessa spök- och drömvers och med det för båda, enligt honom, gemensamma namnet *galdralag*. F. J. säger, att här i Hátt. 'er síðasta vísuorð tvítekit ok i síðara skiptið dálítið vikið við', liksom i spök- och drömverserna. Snorres exempel i Hátt. skulle sålunda enligt F. J. vara bildat efter de sistnämnda, vilkas äkthet ju icke betvivlas, men däremot ej ha något att göra med Eddasångernas dubbla långverser, som ju enligt F. J. äro oäkta — om Heimdallargaldr yttrar han sig ej.

Såsom synes av redogörelsen i avdeln. I, a. st., ha redan John Olafsen och Rask sammanställt Hátt. 101: 6—7 med sådana fall i spök- och dröm-poesin, där sista versen upprepas.

Ifrågavarande spørsmål är ju av avgörande betydelse för frågan om vad med *galdralag* skall förstås och även av vikt för frågan om äktheten av de sistnämnda verserna, varför här en närmare undersökning rörande nämnda företeelser i spök- och dröm-poesin måste företagas.

Båda de sistnämnda förf:ne erinra om dróttkvættvisan i Njála, kap. 78 (79), där sista versraden

valfreyju stafr deyja

upprepas (av en högbo). (Om *ok*, som i handskrifter av yngre klass börjar den upprepade, 9:e versraden, se Gislason i hans utgåva av Njála II; 471.)

Rask hänvisar också till Njála k. 125, där i en fornyrðislag-strof, framsagd av ett spöke, de två sista versraderna upprepas oförändrade (så att strofen får 10 versrader). Detta senare ställe bildar ju, strängt taget, ett särskilt fall.

Övriga i litteraturen förekommande fall av dylika upprepningar av slutverser i dikter av ifrågavarande natur böra här granskas.

Hos Möbius, Háttatal, II: 129, anföres följande fall.

Svarfðœla Saga, k. 23, strof i fornyrðislag av en dödning med upprepad sista (8:e) vers:

alls of dulðir.

Det hänvisas för jämförelse till följande fall. I samma kap. kväder samma dödning en visa i fornyrðislag. Efter den 8:e versraden (*Ljótólf góða*) följer i sista utgåvan (Ísl. fornsögur, III, Kaupmhn 1883, s. 77) raderna

*í urð
ok í urð.*

Detta kan ju dock icke gärna uppfattas som två versrader och är ju ej heller en upprepning av visans sista 'orð', utan skulle då vara ett tillägg. Uttrycket ser ut att böra uppfattas som en versrad, som rimmar för sig själv:

í urð ok í urð (B-vers).

Jfr samma dödnings två verspar i fornyrðislag i samma kap.:

*Suðr es ok suðr es
ok svá skulum stefna,
samt Hér es ok hér es,
hví skulum lengra.*

I kap. 26 kväder samma dödning en visa i dróttkvætt, av vars åttonde rad endast de tre sista orden:

ok ríð framsi

upprepas. Straxt därpå följer av honom en halvstrof i dróttkvætt, vars hela 4:e rad upprepas.

I Harald Hárdrådes Saga (Heimskr. k. 81, ed. Finnur Jónsson) drömmer en man, att en trollkvinna sjunger en dróttkvætt-vísa, vars sista rad upprepas, föregången av ett *ok*.

I Morkinskinna s. 101 och flst., senast Finnur Jónsson, Den no.-isl. Skjaldedigtn. II: 359, anföres en dröm av den isländske skalden Sneglu-Halli, vari det-

samma händer en gengångare, dock att sista versen upprepas utan något *ok*.

I Bergbúa þáttir (Draumavitranir I i Nord. Oldskrifter 27) förekommer en 'XII vísna flokkur' i dróttkvætt, som en bonde en natt tyckte sig höra en jätte, som han trodde sig se i en håla, sjunga med fullständigt upprepande av niðrlagit (sista versen) i var vísu, tre gånger under samma natt. (Jätten och hålan befunnos sedan aldrig existera.)

I Draumr Þorsteins Síðu-Hallssonar (Draumavitr. IV) förekomma tre under dröm hörda, av kvinnor (diser) fram-sagda dróttkvættstrofer med sista versen upprepade oförändrad.

I Sturlunga Saga (Ísl. Saga kap. 21) drömmer en man, att Egill Skallagrímsson kommer till honom och kväder en halv dróttkvættstrof, vars sista versrad upprepas:

skarpr brandr fekk mér landa.

En handskrift, B, har första gången *þar* i st. f. *mér*. Olikheten i båda versraderna drabbar i så fall ett obetonat ord.

I Sturl. S. (Ísl. S. k. 141) förekommer ett antal drömers. Det är dels dróttkvættstrofer, två hela och en halv, vilkas sista vers oförändrad upprepas i två fall, men i ett fall med den olikhet att, då det första gången står:

7. [. . . *fór ek . .*]
Heljar ask at velja

heter det vid upprepningen

Heljar ask ferr ek velja.

Även här drabbar alltså olikheten ord i sänkning.

Dels är det fornyrðislagstrofer, tre halva och en hel, vilkas sista vers en gång oförändrad upprepas, men två gånger med dessa olikheter:

- 1) *þar er snarir berjask,*
sem þeir berjask.
- 2) *sverð at rjóða,*
sem þat munum rjóða,

och en gång tillsammans med nästsista (3:e) versen något förändrad, sålunda:

*Þeir vilja Gizur
geirum sveipa.
Munut þeir Gizur
geirum sveipa.*

I Sturl. S. (Isl. S.) förekommer efter kap. 292 i handskr. B några drömvers. Det är en halvstrof i fornyrðislag, vars sista vers oförändrad upprepas, och en 6-radig strof i fyrledad runhenda, vars fjärde versrad (således första halvstrofens sista) upprepas oförändrad.

Till dessa av Möbius anförda fall är att lägga följande:

I Hemingsþáttir, k. 19 (Hauksbók, Kbhn 1892—96, s. 337—8) förekommer, såsom prof. Finnur Jónsson benäget erinrat mig om, tre visor i dróttkvætt med sista versen oförändrad upprepad. De sjungas om natten av en trollkvinna, som män, vaknande vid sången, tyckte sig se och höra i luften.

I Finn Magnusens Runamo, s. 607, n., meddelas en isländsk sång i dróttkvætt mot trolldom av alla slag, i vars sista strof slutversen upprepas oförändrad. Här är varken gengångar- eller drömvers, men en senare efterbildning av det, som hos dem ansågs särskilt verka trolskt: upprepningen av sista versen.

Som vi se av denna nu anförda, förmodligen fullständiga samling fall av gengångar- och drömverser med upprepning, hel eller delvis, av en sista versrad föreligger här något väsentligen olika mot det fall av upprepad långvers 'med någon ändring', som finnes i Hátt. 101. De förra upprepas ju i regeln alldeles oförändrade, någon gång med tillägg av ett börjande småord, ett par gånger med utbyte av obetonade småord — två av dessa fall endast i några handskrifter —, eljest några gånger med små förändringar, som ha en alldeles tillfällig och så att säga oregelbunden karakter, den upprepade versens förkortning eller utbyte i denna av ett substantiv eller ad-

jektiv med ett dem åsyftande pronomen. Intet motsvarande finnes till den upprepade versen i Hátt., där ett huvudtonigt substantiv i föregående långvers utbyttts mot ett annat dylikt med parallell betydelse i andra långversen. Detta senare ha vi däremot sett ha sin fulla motsvarighet i Eddasångernas dubbla långverser, särskilt i dem av typ I. Då härtill kommer, att upprepningen av sista versraden i spök- och drömpoesin endast förekommer i fornyrðislag och dróttkvætt, medan den i Hátt. träffas i ljóðahátt, och det vore högst egendomligt, att Snorre, om han velat efterbilda spök- och drömpoesin, ej gjort detta i något av de båda versslag, däri denna diktning har versupprepning, utan i ett helt annat, så synes det vara klart, att Snorres dubbla långvers i Hátt. ej har att göra med spök- och dröm-poesin — varmed ju ej heller strofens innehåll har något att göra — utan att det är Eddasångernas dubbla långverser, han har efterbildat. Att dessa äro av en helt annan karaktär än spök- och drömpoesins dubbelvers torde tillräckligt framgå av den granskning av de förra såväl som av de senare, som här gjorts.

Det kan här förtjäna anmärkas, att S. Bugge (Norr. Fornkv. s. 43, n.) vid Háv. 1: 3—4 sammanställer 'den her forekommende metriske Eiendomlighed' med 'et af de karakteristiske Mærker ved en af Snorre i hans Hátta-tal . . . anvendt særegen Art af ljóðahátt, der . . . kaldes galdralag, at der efter den 6te Linje i Verset følger en 7de, som er metrisk fuldkommen ligeartet med den 6te og kun ubetydelig afændret i Ordene' ¹.

¹ Bugge säger emellertid här, att denna egendomlighet 'er i forskjellige Afændringer ganske almindelig i Digte, som er forfattet i ljóðahátt, findes saaledes meget ofte i Háv., ogsaa i Grímn., Harbarðslj., Lokas., Alvíssm., Skírn., Helg. Hjörv., Fáfn., Sigrdrífum., Gróg'. Han sammanför sålunda under galdralag en mängd olika fall, som visserligen icke alla ha den sjunde versraden 'metriskt fullkomligt lika' med den sjätte. Jfr under avdeln. I, i SNF. IV: 1: 5 f., där detta citat efter Bugge var avsett att införas bland de olika uppfattningarna av galdralag, men kommit att utfalla. Se vidare under avdeln. V.

Av det nyss sagda följer, att namnet *galdralag* ej kan, såsom Finnur Jónsson vill, tilldelas spök- och drömpoesins dubbelvers. Den enda hemul, som finnes, för att nämnda namn skulle kunna avse detta slags verser är ju namnets förekomst vid Håttatalstrofen 101 med antagande av dennas sammanhang med dröm- och spökpoesin. Men då, såsom nu visats, detta antagande är oriktigt, förfaller ock tillämpningen av namnet *galdralag* på detta slags vers. För övrigt finnes ingenstades i litteraturen något som helst stöd för att ge detta namn åt dessa verser. Finnur Jónssons motsatta uppfattning av *galdralag* har, så vitt jag vet, ej håller vunnit bifall av andra, nyare metriska forskare.

Då Finnur Jónsson säger, att i Håttatals *galdralag* har strofen '6 vísuórð eins ok i ljóðahætti' och sålunda ej vill tillerkänna den andra långversen i Hått. 101 någon för strofens byggnad konstitutiv karaktär lika litet som däremot svarande upprepningsverser i spök- och drömpoesin, så kan det förra ej vara riktigt. Det är ju klart, att Snorre ansett denna sjunde versrad höra till strofbyggnaden, då han upptagit en sådan sjuradig strof i sin mönsterdikt. Av det föregående torde ock det berättigade i att för detta fall anta en sjuradig ljóðaháttstrof framgå. Vad spök- och drömpoesin åter vidkommer, så torde nog den uppfattningen ha sitt berättigande, att upprepningsverserna ej konstituera en ny strofform, då här föreligger något liknande ett eko eller något i samma väg som då vid sång i våra dagar slutversen ofta sjunges om, t. ex. 'Du gamla, du fria' (där ju denna upprepning av slutversen ej inverkar på uppfattningen av strofens metriska byggnad som fyrradig), och den upprepade versraden sålunda bör uppfattas som ett mera tillfälligt och lösligt påhäng eller tillägg till den normala dróttkvætt- eller fornyrðislag-strofen, från vars versbyggnad den ju också i flere fall avviker, t. ex. fallet i Svarfd. k. 26 (s. 63 här förut).

Då så är förhållandet, är det ju icke antagligt, att sådana strofer fått ett namn, som anger en egen versart:

galdralag, och osannolikt är ju ock, att de så olikartade fallen haft ett sådant gemensamt namn. Det är alldeles nog, att den upprepade versraden i metriken fått sitt egna namn: *drag*.

Galdralag är uppenbarligen ett namn, som enligt vad prosatillägget till Hått. 101 angiver, bör förbehållas åt någon form av *ljóðaháttir*, som förekommer i nämnda strof samt i Eddasångerna. Därom mera i det följande.

Jag skall nu närmare granska Finnur Jónssons skäl att förklara Eddasångernas dubbla långverser till sin ena vers ursprungliga.

I sin större Litteraturhistoria I: 110 säger F. J.: 'Overskydende linjer kan, når det ikke viser sig, at de er levninger af tabte, til digtet hørende vers, udskydes, eftersom intet oldnordisk vers kunde hade flere end 6 eller 8 linjer (undtagen genganger- og drømmever, som her ikke kan komme i betragtning)'. Mot detta påstående är nu att sätta det motbevis, Snorre lämnar i Hått. 101, där en strof med 7 versrader upptages som en särskild diktart. Jag har i det föregående visat, att detta fall icke kan föras till spök- och drömpoesin. Det måste alltså här 'komme i betragtning'. Detta bevis kan endast frångommas genom det antagandet, att inskotten av den andra långversen i Snorres mönster, Eddadikterna, insatts så långt före Snorres tid, att man allmänt glömt, att de voro oäkta, och att Snorre därför förletts att anse dem som äkta och att efter dem bilda sitt exempel i Hått. Ett sådant antagande synes nu icke vidare sannolikt. I det följande skall jag också styrka dessa långversers äkthet med så pass goda skäl — jag hoppas det skall medgivas —, att nämnda antagande blir omöjligt. I alla händelser skulle det ju, om det vore riktigt, visa, att Snorre ej ansåg det vara orimligt, att en fornnordisk strof innehöll 7 versrader.

Finnur Jónsson säger vidare, a. st.: 'Det vil også som oftest vise sig, at disse overtallige linjer indeholder mindre heldige, ja ret enfoldige bemærkninger, som enten er aldeles unødvendige udvidelser af tanken i

det foranstående vers, eller, og navnlig, en forklaring deraf, og da af en sådan art, at det må antages, at de ikke kan skyldes den oprindelige forfatter, og som læseren eller tilhøreren aldeles ikke trænger til, da forståelsen er klar nok i forvejen (f. ex. linjer som . . . *síns ens svára seva* Háv. 105.7 . . .). Det anførda exemplet är det enda hithörande.

I en uppsats 'Om overleveringsdubletter' (AfNF. 21: 1 f.) har Finnur Jónsson utförligare från en särskild synpunkt motiverat, varför enligt honom ett antal av de av mig undersökta 10 fallen i äldre Eddan måste anses oäkta. Jag skall här pröva Finnur Jónssons behandling av vart särskilt fall, efter att först ha redogjort för hans utgångspunkt. Han uppvisar först några ofrånkomliga fall i skaldedikter (i dróttkvætt), där en versrad är dublett av en annan, 'd. v. s. den oprindelige form for linjen glemtes, og så blev der lavet en ny i steden for den; derved fik verset en dobbelt version; en brugte den ene, den anden en anden form'. Men 'istedenfor at vælge den ene eller den anden' kunde man 'slå dem bægge sammen' och så få en till verstalet abnorm strof.

Detta senare förhållande anser han ega rum på följande Eddaställen.

Háv. 1: 3—4 (fall 6 här). Att F. J:s uppfattning av detta fall, såsom i båda versraderna havande 'fuldstændig identisk betydning' icke kan vara riktig, har jag i det föregående visat. Av detta skäl kan det därför icke uppfattas som en 'traditionsdublet'. Jfr emellertid följande fall.

Háv. 105: 6—7 (fall 10 här): 'de to linjer forklares udmærket som dubletter; snarest er den siste uoprindelig, den første passer bedst til sammenhængen'. Här anser sålunda F. J. icke, att identitet till betydelsen föreligger, men då han ändock här ser dubletter är det väl därför att båda versraderna icke äro nödvändiga, då den ena endast obetydligt skiljer sig till innehållet från den andra.

Háv. 155: 6—7 (fall 8 här) förklaras utan vidare på samma sätt, d. v. s. som dubbelvers.

Skirn. 30: 6—9 och 34: 7—8 (fall 4, 2 här); om dessa fall säges, att 'forholdet er temlig evident', d. v. s. dubletter föreligga här.

Lokas. 13: 6—7 (mitt fall 12): 'Sandsynligst en dublet'.

Övriga 4 Eddafall omtalas icke här. De få väl då anses av F. J. bedömas enligt de grunder, som nyss anförts från litteraturhistorien. (Heimdallargaldr behandlas ej av F. J., som nyss nämnts.)

Här kan till jämförelse erinras om, att Felix Niedner rörande de tre av dessa fall, som han behandlat — de tre ställena i Skirnismál — uttalat sig så som följer: 'die . . . langzeilen könnten an sich eine besondere kunstform im runenliede repräsentieren, ähnlich wieder v. 164 der Hávamál, sodass durch zweimalige wiederholung einem ausdruck besonders nachdruck verliehen wurde, indes liegt es noch nahe', säger han, att uppfatta endera av dessa dubbla långverser som en 'besserung' eller 'erklärung' av den andra (se här förut närmare vid vart särskilt fall).

Nämnas kan här ock, att Müllenhoff (D. A. V: 267, not) anser de dubbla långverserna Háv. 1 som 'gleichbedeutende fassungen desselben gedankes, für den gebrauch zur beliebigen wahl neben einander gestellt' — således analogt med Finnur Jónssons uppfattning — och att 'die verdoppelung ist schwerlich mit dem galdralag zu rechtfertigen', vadan en vers måste vara oäkta.

Vidare kan här erinras om, att redan Dietrich (Haupts Zeitschr. 3: 108) fattar flere av dessa ställen (såsom Háv. 1: 105; 156) som 'früh mit vielem singen durch unfertige sänger eingedrungene dacapo's'.

Vad nu denna åsikt vidkommer, att av dessa dubbla långverser den ena måste vara oäkta, emedan den antingen är till innehållet identisk med den andra eller till innehållet så obetydligt varierande, att den inte innehåller något egentligt nytt, så måste det framhållas, att detta icke är orsak att förklara en vers för oäkta.

Redan Heinzel, Über den Stil der altgerm. Poesie

Quell. u. Forsch. X) s. 9 f., anför exempel på efter varandra följande versrader, i vilka 'ein aus mehreren Worten bestehender Ausdruck wird variirt, dasselbe noch einmal gesagt (nu spärr.), gewöhnlich durch dieselben Satzglieder und in einer gewissen parallelen Form', från både fhty., ags. och fno.

Ex. Hildebr. 53—54 *suertu hauwan,*
bretôn mit sînu billiu,

(övers.: nedhugga med (sitt) svärd, krossa med sitt vapen.)

Beowulf 49—50: *him wæs geômor sefa,*
murnende môd,

(övers.: dystert var deras sinne, sorgset hjärtat.)

Som man finner äro dessa exempel, liksom alla de av Heinzel anförda, utom det ena nordiska, versifikatoriskt helt olika mot här behandlade fno. fall, i det att det är i ej sammanhöriga verser, som de lika uttrycken träffas. Den ena fno. exemplet hos Heinzel är Guðrkv. 4: 9—10, och det andra Þrymsk. 4: 1—4, intetdera så särdeles slående, det senare dessutom versifikatoriskt mycket olika, då det där är fråga om två verspar. Ett bättre ex. lemnar

Oddr. 7: 5—6: *ríkt gól Oddrún,*
ramt gól Oddrún.

Formellt mera närstående ex. äro några fall, som vi här under avdelningarna II och III funnit, av anaforiska parallellverser, som antingen äro till innehållet tydligt identiska eller ock uppvisa en ytterst obetydlig begreppsvariation. Jag erinrar om fall som

Heiman ek fôr,
heiman ek fôr gôrða,

och

Lqng es fqr,
langir'u farvegar.

Se SNF. IV: I: 39 och här straxt förut s. 5.

Dessa fall kunde, om de fno. ock äro tämligen sällsynta, vara tillräckliga för att visa, att äktheten av ett poetiskt och versifikatoriskt uttryckssätt sådant som de här i långverserna föreliggande, ej bör betvivlas.

Emellertid skall det visa sig vara av ganska stort intresse för hela spørsmålet om de dubbla anaforisk-parallella ljóðahátt-långversernas äkthet att kasta blickarna utöver det forngermanska litteraturområdet, i det att vi därvid skola finna, att just denna företeelse, en versbildning bestående av två efter varandra följande anaforiska parallella versrader med antingen helt identiskt innehåll med någon formvariation eller ock med endast till en del identisk, till en del obetydligt varierande innehåll liksom form, har överraskande motsvarigheter på flere andra vitt skilda litteratur- och språk-områden, likheter vilka måste starkt tala för äktheten och ursprungligheten av de motsvarande, här till undersökning förevarande nordiska bildningarna.

'Verswiederholung mit Variation der Schlagworte', säger R. M. Meyer, die Altgerm. Poesie s. 327, f., 'ergiebt die wichtige Figur der Parallelverse. Sie ist uralt und überall verbreitet. In der Urpoesie der culturlosen Völker z. B. bei Finnen und Indianern¹ spielt sie eine nicht minder bedeutende Rolle als in der ältesten Dichtung der ehrwürdigsten Culturvölker, in der hebräischen Poesie wie in der chinesischen'. Meyer ingår icke närmare på frågan av vad slag denna 'variation' är (liksom han i sina exempel på parallellverser från germanska språk sammanför fall, som äro av mycket olika natur). I det följande skola vi emellertid framdraga fall med variation av sådan oss här särskilt intresserande, såväl innehållslig som formell natur, som nyss nämnts.

I hebreiskan finna vi sålunda anaforiska parallellverser med identisk² eller nästan identisk betydelse som i dessa fall:

¹ Jfr dock därom s. 79, n. 1.

² K. Budde, Geschichte d. althebräischen Litteratur, Leipzig 1906, s. 27, säger, att i den hebr. diktningen 'völlig entsprechender

Psalt. 150: 5: הללוהו בצלצלי-שמע
הללוהו בצלצלי תרועה:

(Övers. Loven honom [Gud] med cymbaler ljudande,
Loven honom med cymbaler klingande.
Enl. den reviderade provöversättningen av 1903, men med
ordföljd efter urtexten.)

Vi se här — allitterationen frånsedd — överensstämmelse
med vår typ I och särskilt dess parallellismschema β),
ävenså typ II, β), blott att i nu anförda exempel sista
ordparet till sitt innehåll ju är identiskt, ej endast pa-
rallellt. — [Möjligen föreligger här även ett i de fno.
fallen ej förekommande (se s. 26) allitterationschema a b
a b,

vilket enligt J. Ley, Die metrischen Formen der he-
bräischen Poesie, Leipzig 1866, s. 81, är en 'sehr gewöhn-
liche Form' av allitteration mellan två parallellverser i
hebreiskan.]

Vill man se en riktig motsvarighet (allitterationen
frånsedd?) till typ I, parallellismschema β (såsom i fall 8),
således med någon begreppsvariation (i sista ordparet), så
kan hänvisas till

Ps. 142: 2: קולי אל-יהוה אזעק
קולי אל-יהוה אתחנן

(Ordagrann övers. benäget meddelad av prof. Es. Tegnér:

Min-röst till-Herren jag-ropar,
Min-röst till-Herren jag-beder)¹.

Sinne in verschiedenem Ausdruck sich oft genug aufzeigen lässt', och
hänvisar som ex. till 'das Brunnenliedchen' i Num. 21: 18. Se ock
Nylander, Inledn. till Psaltaren, Ups. 1894, s. 26 om 'den s. k.
identiska parallellismen', där dock det enda anförda exemplet,
som är fullt analogt med mina ovan anförda exempel, är oriktigt
(se här s. 80, n. 1).

¹ Min-röst står enligt en hebreisk idiotism som apposition
till jag. Den rev. provöversättningen har här måst återge texten
något fritt: Jag höjer min röst och ropar till Herren.

Den finska runodiktningen har att uppvisa talrika fall av parallellverser av detta slag. Några exempel må anföras på båda betydelseskiftningarna.

Ur Suomen kansan vanhat runot I. Vienan läänin runot. I, II. Kalevalan-aineiset kertovaiset runot. Toisinnot . . . Julkaissut A. R. Niemi. Helsinki 1908 (Finska folkets gamla sånger. Archangelska guvernementets sånger. Till Kalevala-sångerna hörande berättande sånger. Varianter . . . Utg. av . . . Detta arbete angives i det följande med SKVR.) kunna framdragas fall som följande.

SKVR. nr 702: 155—156: *Kumman om miekka mieluhumbi,*
Kumman kalba kaunehambi?

„ „ 161—162: *Päivön om miekka mieluhumbi,*
Päivön kalba kaunehambi,

(Övers.: Vilkenderas svärd är vackrare?
 Vilkenderas svärd (glaven) är skönare?
 Päivös svärd är vackrare,
 Päivös svärd är skönare.)

Denna och följande översättningar till de av mig ur SKVR. tagna exempel ha benäget meddelats mig av prof. K. B. Wiklund.)

Vi se här en överraskande överensstämmelse med vår typ III och dess parallellismschema, blott att mellersta fotens parallellism här är utbytt mot identitet i betydelsen. T. o. m. allitterationsschemat a b b synes här återfinnas ¹
 a c c

¹ I det första av ovan anförda verspar föreligger ju samma variant av typ III som i fall 10) här förut eller ett schema som a¹ b b Även en däremot svarande variant a¹ a² a² kan uppvisas, t. ex. a¹ a² a². a¹ b b

Kalev. 2: 219—20: *Pääsi päivät paistamahan,*
Pääsi kuut kumottamahan,

Jfr det analoga versparet med det normala schemat för typ III: a b b
 a c c:

Kalev. 1: 247—8: *Uuen päivän paistaessa,*
Uuen kuun kumottaessa

Det antages ju visserligen, att i finskan alliterationen endast uppträder i var vers för sig och ej sammanbinder verspar. Men att i fall sådana som ovanstående och straxt

[övers. efter Wiklund: Fick solen åter lysa,
 Fick månen åter skimra

 Då den nya solen strålar,
 Då den nya månen skimrar]

Till vad som sagts om verssammanbindande alliteration i finskan kan läggas påpekandet därav, att genom detta antagande många eljest allitterationslösa versrader skulle få del i alliteration, vilket väl ock är ett argument för nämnda uppfattnings riktighet, t. ex.

SKVR. n. 702: 183—4; *Pane säkkihi evästä,*
 Pane voida vakkaizehe.

(Övers.: Lagg matsäck i säcken
 Lagg smör i den lilla asken.)

Så i talrika fall (i Kalevala och Kanteletar). Även med båda versraderna eller flere, eljest utan alliteration för sig:

SKVR. n. 193: 63—4: *Piästi Joukahan hevosen,*
 Piästi koiran Joukahaisen.

(Övers.: Han släppte Joukahainens häst,
 Han släppte Joukahainens hund.)

Också med två par allittererande ord i eljest allitterationslösa verser, det anaforiska och ett närmast därefter följande:

SKVR. n. 145: 123—4: *Kunnego nämä ruskieset,*
 Kunnego nämä valgieset.

(Övers.: Var [skall jag placera] dessa röda
 Var dessa vita?)

Jag kan ej underlåta att här påpeka ännu ett märkligt fall av slående överensstämmelse i bildningen av finska anaforiska parallellverser och de fno., nämligen:

SKVR. n. 163 a): v. 53—4: *Juosten juomahan mänevi,*
 Juosten juomasta tulevi.

[Övers.: Springande $\frac{2}{\text{till att dricka}}$ $\frac{1}{\text{beger han sig,}}$
 Springande $\frac{2}{\text{från att dricka}}$ $\frac{1}{\text{kommer han.}}$

Anm. Med de översatta siffrorna angives den satsföljd, meningen fordrar.]

följande, där två versrader sammanbindas medelst anafor, även sammanbindning medelst alliteration bör kunna antagas synes vara rimligt. Detta antagande förutsätter, att i den finska runodiktningen en vers kan innehålla mer än ett alliterationssystem. Nu är verkligen förhållandet det, att hos A. E. Ahlqvist, *Suomalainen runous-oppi Kielelliseltä kannasta* (finsk metrik ur språklig synpunkt), Hels. 1863, s. 41, många exempel anföras på två alliterationssystem (dels a b a b, dels a b b a) i en och samma versrad. Vidare kan erinras om att finska verspar kunna sammanbindas medelst slutrim, varpå många exempel anföras hos Ahlqvist, a. a. s. 48 f.; då bör ju sammanbindning medelst alliteration ock kunna antagas. (Det kan anmärkas, att alliterationen kan åstadkommas genom ordupprepning i samma versrad, t. ex. *vejen tuatot, vejen muamot*). Slutligen kan erinras om att i fno., där i regeln långversen i ljóðaháttr allitererar för sig själv, liksom den finska runoversen, den förstnämnda likväl allitererar tillsammans med en annan anaforisk långvers — liksom nu antagits för finska runodiktningen.

Här ett exempel på någon, om ock obetydlig, begreppsvariation i sista versparet, sålunda Typ III (sedan dess parallellismschema if i p utbytts mot if p i, som ju är en helt naturlig variant; jfr fall 15, andra alternativet):

SKVR. nr 669, v. 94—97: *Mikä tunkexse tulesta,*
Mikä ahjosta ajakse?
Neiti tungekse tulesta,
Neiti ahjosta ajakse.

Se ock SKVR. n. 774: 251—252, m. fl. fall av samma slag.

Både alliterations- och parallellismschema äro här alldeles de samma som i Typ I, fall 5.

Jag anmärker, att hos F. Ohrt, *Kalevala som Folkedigtning og National-Epos*, Kbh. o. Krist: 1907, s. 220 är parallellismen i den finska runodiktningen, som man finner av det föregående, alldeles för trångt bestämd, då därmed skall förstås, att 'een og samme Tanke udtrykkes i to (under tiden endog flere) paa hinanden følgende Vers med forskellige Ord' (nu spärrat).

[Övers.: Vad tränger sig (= kommer) fram ur elden?
Vad kör sig (= kommer) fram ur ässjan?
En flicka kommer fram ur elden,
En flicka kommer fram ur ässjan.]

Något större är begreppsvariationen i följ. ex.:

Ur trollsång från ryska Karelen (se Uno Holmberg, *Die Wassergottheiten der finnisch-ugrischen Völker*, H:fors 1913, s. 249):

5—6: *Vejen suuri sukukunta*
Vejen helië heimokunta

[Övers.: Vattnets stora släkt,
Vattnets höga släkt.]

Den överensstämmelse jag här uppvisat mellan nordiska och finska diktformer beror säkerligen icke på någon påverkan från de förra på de senare. Numera anses ju icke, att allitterationen i finskan är ett lån från fornnordisk verskonst, utan att den är ursprunglig inom det finsk-ugriska språkområdet. Den finns ju även hos ester, mordviner (se Ohrt, a. a. s. 222), samojeder, ostjaker och magyarer enl. Gábor Ignác, *A magyar ösi ritmus* [Den ursprungliga rytmen i ungerskan ¹], Budapest 1908, s. 69 f., 81 f., 85 f., på vilket sistnämnda ställe allitterationen uppvisas vara fullt utbildad redan i det äldsta ungerska diktverket *Königsbergi Töredék* [K. fragmentet] från 1300-talet med kortverser som Eddans förbundna medelst två eller tre ljudstavar; jfr ock inledningen till Gábor Ignác *Edda-dalok* [Edda-sånger], Budapest 1911, en Edda-översättning, upptagande ett antal av hjältesångerna i allittererande ungerska verser). Själva ordet *runo*, äldre *runoi*, dikt, ursprungligen skald, anses ju numera ej vara lånat av fno. *rún*, utan sannolikt vara ursprungligt (Ohrt,

¹ Detta arbete har jag kunnat begagna mig av i följd därav, att dess förf. med utmärkt välvilja lemnat mig en utförlig skriftlig redogörelse på tyska för dess huvudsakliga innehåll, varförutom ju exemplen äro allmänt tillgängliga med hänsyn till det formella (och lexikon något hjälpt mig).

a. a. s. 218, n.; K. Krohn, Finn.-ugr. Forsch. IV: 79). Det finnes då ingen anledning antaga, att nu avhandlade finska diktformer äro lån.

Vi ha ju sett, att liknande bildningar finnas i den hebreiska poesien.

Ja även i sådana språks diktning, där anaforiska parallellverser eller parallellverser över huvud ej spela någon särskilt framträdande roll, finnas liknande fall. Så i den anakreontiska sångarens (om typ III erinrande)

δι' οὗ¹ ἀμπαύεται λύπη,
δι' οὗ εὐνάσεται ἀνία,²

[i Tranérs översättning:

Genom honom hvilar Sorgen,
Genom honom slumrar Våndan.]

med nära identiskt innehåll, eller med något större begreppsvariation (närmast motsvarande typ I, α)

(τί οὖν; δίδωσι κάλλος)
ἀντ' ἀσπίδων ἀπασῶν,
ἀντ' ἐγχείων ἀπάντων

[övers.: (Vad gavs då henne [kvinnan]? Skönhet,
Så god som sköldar alla,
Så god som lansar alla.³)

lika väl som i det Goetheska (om typ I, β, fall 4, erinrande)

Lottchen! wer kennt unsre Sinnen?
Lottchen! wer kennt unser Herz?

¹ = Βάχχον.

² För att visa, huru nära dessa två versrader stå till varandra med hänsyn till innehållet vill jag anföra följande översättningar av de båda verben och substantiven ur Papes Griechisches Handwörterbuch: λύπη: Leid, Betrübniß, Kränkung, Schmerz; ἀνία: Schmerz, Kummer, Betrübniß, Kränkung; ἀναπαύω: med. aufhören, sich ausruhen bes. vom Schlafe; εὐνάω: beruhigen, med. schlafen.

³ Tranérs översättning är här oriktig.

eller i det här straxt efteråt (s. 81) anförda exemplet från Goethe med ytterst obetydlig begreppsvariation. Jfr ock det under avdeln. II, SNF. IV: 1: 121 anförda fallet¹.

Allt detta visar ju, att en versbildning av detta slag: ett par anaforiska parallella versrader med delvis identisk, delvis endast parallell form och betydelse, ofta bestående av tre par ordgrupper, är något för olika tiders och länders diktning gemensamt, såväl för den mer folkliga, som den mer lärda, och att därvid särskilt lite varstans den form av betydelseparallellism återfinnes, då versernas innehåll är helt identiskt eller har att uppvisa

¹ De i Longfellow's Hiawatha talrikt förekommande anaforisk-parallella versparen äro efterbildningar efter den finska runodiktningens. (Se F. Freiligraths *Gesammelte Dichtungen*, 6:e Aufl., B. 6, företal till översättningen av Hiawatha.)

T. ex. sång XI: *Tell us now a tale of wonder,
Tell us of some strange adventure,
That the feast may be more joyous,
That the time may pass more gaily.*

Möjligt är väl, att Longfellow även haft motsvarande fno. versformer till mönster, då han ju kallar sin dikt 'this Indian Edda—if I may so call it'. — Då Freiligrath på tal om denna finska parallellism ('von Longfellow consequent in Anwendung gebracht') säger, att denna 'sich merkwürdigerweise auch in den indianischen Idiomen angedeutet findet' och för närmare upplysning därom hänvisar till Anm. 14 (a. a. s. 183) till ett ställe i slutet av 13:e sången, varav man finner, att det endast är tal om två, i tvänne efter varandra följande versrader förekommande, indianska personnamn med parallell betydelse, så synes detta vara en allt för lös grund, att däruppå, såsom R. M. Meyer gjort (jfr ovan s. 72, där det första stället hos Freiligrath citeras), bygga ett antagande om indianska parallellverser (nämnda anm. medföljer de engelska upplagorna av dikten och likaså den svenska översättningen [av A. G. Westberg]).

De i Runebergs diktcykel 'Ett litet öde' talrikt förekommande parallellverserna — ofta även med alliteration —, varav några äro anaforiska, t. ex.

*Hvilken sällhet skön att synas,
Hvilken fröjd att vara vacker!*

äro likaledes efterbildningar efter finskan.

mindre begreppsnyanseringar. (Naturligtvis förekomma också, liksom i fno., fall med mer betydande variationer av parallella ord, t. ex. för finskan fall som flere av de å sid. 75, n. 1 anförda, för hebreiskan fall som Es. 15: 1, 65: 13, och likaså många andra slags parallellverser, varpå här ej kan ingås.)

Härmed torde vara visat, att Finnur Jónssons uppfattning av många av de förut avhandlade nordiska dubbla långverserna som 'traditions-dubletter' ej här är på sin plats, då uppfattningen av dem som anaforiska parallellverser har så goda analogier.

Härmed vill jag icke ha sagt, att icke nämnda förklaringsprincip kan ha sin tillämpning¹ någon gång även i Eddasångerna. Jag skall under B i denna avdelning

¹ Från hebreiskan kan ett intressant exempel, som påminner om dessa 'traditionsdubletter', anföras. Psalmen 56, v. 11, lyder i den reviderade provöversättningen:

Med Guds makt skall jag få prisa ordet,
Med Herrens makt skall jag prisa ordet.

I urtexten:

באלהים אהלל דבר
ביהוה אהלל דבר

Här är det sålunda de lika betydande orden Guds — Herrens (Elohim — Jahves), som formellt skiljer verserna åt. (Jfr det här förut s. 73 anförda analoga fallet.)

Detta ser ju alldeles ut som anaforiska parallellverser med identisk betydelse och anföres också av K. U. Nylander, Inledn. till Psaltaren, s. 26, som exempel på «den s. k. identiska parallellismen». Men professor Esaias Tegnér har benäget upplyst mig om att dessa två versrader, som nu ingå i vår bibel, 'i själfva verket äro att betrakta som varierande läsarter. I andra boken av psalmerna (ps. 42—72) är namnet *Elohim* genomfördt (med några undantag, som delvis bero på förbiseende eller felaktig läsart, delvis böra på annat sätt förklaras). Vid omändringen af en ursprunglig *Jahve*-psalm kom här af misstag den ursprungliga formen med jämte den nya redaktionen'. — Jag tillägger, att v. 5 av samma psalm, som alldeles liknar v. 11 och den följande v. 12 med undantag just av den senare parallellversen i v. 11 (se ovan), klart visar, att det måste förhålla sig på detta sätt.

påpeka ett fall, där en sådan förklaring synes mig möjlig och sannolik.

Emellertid får man vara mycket försiktig med tillgripande av en sådan förklaringsgrund. Det bör endast få ske, när ingen annan förklaring kan med sannolikhet givas.

Följande moderna exempel kan vara lärorikt i detta hänseende.

I dikten 'Morgenklagen' låter Goethe en femradig strof sluta så:

*Immer hofft' ich deinen Schritt zu hören,
Immer glaubt' ich deinen Tritt zu hören.*

Vore denna dikt en 900 år äldre, skulle man lätt kunna komma på den tanken, att i detta verspar 'traditions-dubletter' föreläge, så mycket hällre som versraderna i hela dikten eljest äro opariga och orimmade. Men Goethe har här tydligen begagnat sig av detta det poetiska språkets hjälpmedel: användandet av anaforiska parallellverser med obetydlig skiftning i betydelsen för att medelst detta slags lätta varierande av huvudtanken ge ett uttryck av höjd stämning — i detta fall den ytterliga spänningen vid skaldens fruktlösa väntan på den älskades nattliga besök —, alldeles som de gamla Eddasångarna bortåt 1000 år förut visste göra. — Det kan vara av ett visst intresse att framhålla, att parallellismen här, alldeles som i vår typ III, har att uppvisa till form och innehåll identiska ord, till innehåll men ej till form identiska, slutligen endast parallella, men till betydelsen närstående ord.

Som läsaren erinrar sig av det föregående, var en huvudpunkt i min framställning, uppvisandet av att full innehållslig identitet icke bör antagas förekomma i dessa dubbla långverser i ljóðaháttr, utan att ett par huvudord alltid endast har att uppvisa parallellism. Nu har emellertid visats, att anaforisk-parallella verser med full innehållslig identitet förekomma ej blott på fno. botten utan ock lite varstans på andra språkfält, detta för att be-

möta den uppfattningen, att om en del av dessa ljóðaháttlångverser anses ha identisk betydelse, kunna de inte vara äkta.

De skäl, som föranlett mig att sålunda anse den innehållsliga identiteten, ehuru i och för sig tillåtlig i parallellvers, ej förekomma i dessa anaforisk-parallella ljóðaháttlångverspar äro, dels att det har visat sig, att det i alla fallen går för sig att finna en tolkning, som medger en, om ock stundom mindre betydlig, begreppsvariation och att stundom en sådan tolkning är uppenbart att föredraga framför en annan möjlig med innehållslig identitet, och att den förra tolkningen i alla händelser, naturligtvis, ger åt verserna ett rikare innehåll, dels att det synes vara lämpligt att kunna uppfatta alla dessa fall av dubbla långverser på ett i ifrågavarande hänseende enhetligt sätt, dels slutligen att, då det här är fråga om en versbildning i ljóðaháttr, som påfallande avviker från den normala ljóðaháttstrofens form, det synes sannolikt, att en sådan nybildning haft någon djupare grund, nämligen just en önskan att ge åt en viss tanke ett rikare innehåll, genom att framställa olika skiftningar därav vid sidan av varandra. Den ordens lätta lek, som fött de innehållsligt identiska parallellverserna, vilka visserligen också, som vi sett, ha en viss poetisk verkan, om ock av ett mera primitivt slag, synes icke riktigt vara på sin plats här, där en ny versform, som består av ett tillägg till den normala, gärna synes fordra tillägget av även något nytt tankeinnehåll, vilket naturligtvis har en större poetisk verkan än det identiska innehållet.

Det synes frestande att i denna begränsning av dessa anaforisk-parallella verser se verkan av en framstående skald och verskonstnär såsom uppfinnare av denna nya versform, medan, som vi sett, de anaforisk-parallella verserna över huvud kunna leda sina anor tillbaka till en mera ursprunglig, allmänfolklig diktning.

En skald har tagit upp dem och givit dem den enhetliga, konstnärligt avvägda byggnad de här ha, medelst lagen om två par huvudords innehållsliga identitet och

det tredje parets innehållsliga variation med bibehållen parallellism, medan de i formellt avseende fått åt sig medgivna de växlande tre typer, vilkas allitterationsschemata jag här uppvisat, vilka också uppvisa ett enhetligt drag: versradernas sammanbindning medelst begynnande alliteration, och han har så skapat en särskild underart av ljóðaháttir.

Till vad nu sagts om alla dessa dubbla långversers enhetliga förklaring såsom icke till innehållet helt identiska, skulle jag vilja göra en liten restriktion, nämligen rörande fallet 1) *straum* — *sjá*. Jag misstänker starkt, att en och annan läsare funnit min förklaring av dessa Snorres långverspar något tvivelaktig, ja kanske avgjort förkastlig. För deras räkning, vilka anse, att dessa ord böra uppfattas som identiska eller = *havet*, vill jag göra det medgivandet, att det väl är möjligt, att Snorre här avsett denna identiska betydelse. Men jag anser, att han i sådant fall missuppfattat en och annan av de Eddamönster han haft, t. ex. Skirnismálstället *laus* — *vqn*, som kan tolkas identiskt. Han har då här begått ett liknande fel, som då han vid bildandet av sin anaforiska halvstrof i Hátt. 101: 1—8 genom missförstånd av rytmen i några dylika i äldre Eddan bildat en trefotad i st. f. en tvåfotad andra kortvers. (Se härom under avdeln. II, s. 38, SNF IV:I). — Detta möjliga förhållande bör emellertid ej inverka på uppfattningen av Eddasångernas (och Heimdallargaldrs) dubbla långversers byggnad.

Förutom vad som nu anförts kan såsom stöd för dessa dubbla ljóðahátt-långversers äkthet här förtjäna framhållas deras ålderdomlighet.

Dessa långverspar förekomma, som vi i det föregående sett och här för åskådlighetens skull upprepa i sammanfattad form och i handskriftlig följd, på följande ställen:

Háv. I: i 1:a halvstrofen ett fall.

„ III: i 1:a halvstrofen ett fall.

„ V: i 1:a halvstrofen ett fall.

Háv. VI: i 2:a halvstrofen två fall enligt texten, ett fall efter emendation.

Skirn.: i 2:a halvstrofen två fall; i 3:e halvstr. ett fall.

Lokas.: i 2:a halvstrofen ett fall efter emendation.

Dessutom i Heimdallargaldr (ovisst i vilkendera halvstrofen) och i Hátt. (i 2:a halvstrofen).

Som man ser finnas dessa dubbla långverser förnämligast i två av de äldsta Eddadikterna Skirnismál och Hávamál — från Lokasenna fränser jag tills vidare. Skirn. anser ju Finnur Jónsson, Lit. Hist. I: 66, vara den äldsta ljóðahátt-dikt näst Háv. IV (Loddfáfnismál) och den fjärde i ordningen bland Eddadikterna över huvud, och man är ju ganska enig om dess höga ålder. Háv. I, III, V och VI sättas av F. J. i klassen näst efter Skirn., dit av ljóðahátt-dikter också av honom föras Vafþ. och Grímn. (förutom det så oregelbundet byggda, men delvis ljóðaháttartade Harb.).

Först är härvid att anmärka, att Háv. IV, som av F. J. anses som den äldsta Edda-sång (från 875—900), saknar detta anaforisk-parallella långverspar. Skälen här till kunna vara flere. Dels finner man icke i denna dikts strofer, 'die frucht nüchterner lebenserfahrung' (Sijmons, Einl. s. CLXVII), den höga stämning, som i de särskilda fallen eljest framkallat detta slags versbildning, efter vad förut framhållits (se ock s. 89 i det följ.). Dels är detta stycke (om man fränser de oupphörligt återkommande fyra versraderna *Ráðumk þér . . .*) icke mycket längre än Háv. II, där också dessa dubbla långverser saknas, vilket kan bero på en tillfällighet.

Vidare är det anmärkningsvärt, att Vafþ. och Grímn. alldeles sakna detta slags versbildning. Vad den förra dikten beträffar, kan ju detta icke bero på obenägenhet mot anaforisk-parallella verser över huvud, då halvstrofen *fjólð ek fór* o. s. v. där spelar en sådan roll och ännu ett fall av anaforiska halvstrofer där finnas. Av intresse med hänsyn till detta spörsmål är nu, att flere forskare ha en helt annan uppfattning av Vafþ:s och Grímn:s ålder än

Finnur Jónsson. Sálunda anser Sijmons, Einl. s. CCCXV f., att alla Hávamál-sångerna och Skirn. tillhöra en äldre norsk grupp sånger, medan Vafþ. och Grímn. tillhöra en yngre isländsk grupp. Därigenom skulle saknaden i dessa båda sista dikter av detta slags långverspar få en naturlig förklaring: denna ålderdomliga versbildning hade dött ut, när dessa senare dikter uppstodo. Av samma skäl saknas den i ljóðaháttdikter som Alvíssm., Gríp., Hríngerðamál i Helg. Hj.; i Sól., Hugsv. m. fl.

Vad Lokasenna beträffar, så räknar Sijmons denna dikt till den yngre isländska gruppen. Jag är för min del benägen att på de skäl, Finnur Jónsson anför i sin Lit. Hist., ansluta mig till denne forskares uppskattning av diktens ålder såsom hörande i klass närmast efter de yngre Hávamál-dikterna eller till tiden 935—940. Detta skulle kunna förklara förekomsten av ett fall av detta slags dubbla långverser. Men dessa långverspar saknas också i Reg., Fafn., Sigrdr., vilka Sijmons räknar till den äldre, norska gruppen, och i Gróg., Fjolsv., vilka han anser möjligen höra dit. Finnur Jónsson anser dock alla dessa vara yngre. I alla händelser äro ock dessa dikter säkerligen yngre än Háv. och Skirn., och detta är nog till förklaring.

Man finner alltså, att dessa långverspar förekomma i det säkert ålderdomliga *Heimdallargaldr* och i några av de äldsta ljóðaháttdikter i Eddan, men sedan försvinna ur dikterna av denna art.

Detta förhållande stämmer väl med förekomsten av dessa verspar än i första, än i andra (eller tredje) halvstrofen. Detta synes nämligen peka på deras uppkomst i en tid, då halvstrofen ännu var en självständig bildning. Att detta senare ursprungligen varit förhållandet har ju Neckel, Beitr. z. Eddaforschung, visat. Jämför R. Meyers åsikt (Altg. Poesie s. 514), att de anaforiska halvstrofernas figur 'es höchst wahrscheinlich, wenn nicht gewiss, macht, dass die halbe Ljóðaháttstrophe einmal für sich allein ein selbstständiges Ganze bildete'. Dessa utgöra såväl första halvstrofen [15 gånger] som andra [8 gånger; upprepade fall ej medräknade, ett fall ovisst].

Om detta är riktigt, så bleve det ju håller intet påfallande uti, att en sådan halvstrof var fyrradig. Tvärt om, halvstrofen bleve därigenom just normal eller överensstämmande med vad i den fornnorsk-fornisländska diktningen eljest överallt utom i det vanliga ljóðaháttr är förhållandet. Det är ju i stället den vanliga treradiga halvstrofen som är abnorm.

När senare två halvstrofer sammanslogos till en helstrof och denna i vanligaste fall i ljóðaháttr blev sexradig, bibehölls dock till en början stundom den fyrradiga halvstrofen som en relikform för att snart nog dö alldeles bort.

Helt annorlunda är förhållandet med de anaforiska halvstroforna, som foga sig i det allmänna ljóðahatt-schemat. De fortleva ännu i en så pass ung dikt som Gróg., såsom vi förut sett.

Nu kunde någon säga: Låt vara, att det från innehållets synpunkt är möjligt, att dessa verser äro äkta, men det vore dock önskvärt, att just från innehållet skäl kunde hämtas av den natur, att de kunde positivt bevisa äktheten av dubbla långverser, vilket ju vore förhållandet, om i några fall innehållet kunde visas vara sådant, att båda verserna äro för sammanhanget nödvändiga.

Det är klart, att ett sådant bevis skulle vara mycket välkommet, då det gäller att motväga det för äktheten enligt Finnur Jónsson så ogynnsamma förhållandet, att det normala versantalet överskrides av den andra långversen.

Låt oss nu tillse, om ett sådant bevis kan presteras.

Det är ju tydligt, att innehållsparallellismens här uppvisade karaktär ofta måste medföra, att endast endera av versraderna kan anses nödvändig för sammanhanget, nämligen i sådana fall, då det endast är fråga om en finare skiftning i tanken. Sådana variationer som *skoðask* — *skygnask* (fall 6), *heila* — *svára* (fall 10), *laus* — *vqn* (4), *varastr* — *skjarrastr* (12), kunna ju inte sägas vara nödvändiga för halvstrofens innehåll. Det bleve visserligen något fattigare, något mindre uttrycksfullt, om den

ena versraden borttages, men meningen stördes ej därav i någon väsentlig mån.

I andra fall, där ett inre och ett yttre begrepp (resp. yttre och inre) är ställt vid sidan av versraderna såsom *glaum* — *nyt* (2), *stóra* — *stinna* (7), *hama* — *huga* (8), kunde det ena till nöd tänkas göra till fyllest, såsom i fallet 8) *hama*, då *huga* kunde anses följa med underförstått, i fall 7) *stinna* såsom det viktigaste, i fall 2) *nyt* likaså. Men naturligtvis bleve härigenom innehållet fatigare.

I några fall av motsatser såsom *þínum* — *mínum* (3), *tíl* — *frá* (5) kunde det tyckas ligga nära att finna bevisande fall. Men att ett avgörande sådant ej kan hämtas från det första fallet ha vi vid behandlingen därav sett. Vad fallet 5) beträffar, så är ju förhållandet det, att strängt taget blott den senare versen är nödvändig för sammanhanget. Det är fråga om skydd medelst trollsång för männen, som draga i strid, och det kunde då synas mindre nödigt tala om skydd för dem, under det de bege sig till striden. Grundtanken är ju, att de skola komma ut ur striden oskadda.

I fråga om fallet *fótum* — *hondum* (11) är det nog sannt, att båda orden äro väl på sin plats till utfyllande av meningen, och även synes krävas av det föregående *boglimum*, men eftersom det heter: *svá ek gel, at ek ganga má*, så kunde det förra ensamt tyckas vara nog.

Från Heimdallargaldr åter med sitt *meyja* — *systra* (9) synes snarast ett bevis av det önskade slaget kunna hämtas. Här synes det ligga nära att anse båda versradernas tillvaro av gammalt nödig. Det är ju tydligt, att båda väl komplettera varandra, och att båda behövas för att bringa till läsarens eller åhörarens kännedom den fullständiga och ursprungliga myten om Heimdalls födelse, som måste ha innehållit, att hans mödrar voro på en gång systrar och möar. Den mystiska bördens synes kräva, att dessa nio möar stått i ett så nära förhållande till varandra, att de själva utgått från ett och samma moderssköt och sålunda varit systrar, medan en gemensam födelse genom

nio för varandra främmande kvinnor synes mindre antaglig även för den mytiserande fantasin.

Det kan inte anses vara sannolikt, att versraden om de nio mödrarna som systrar är ett nytt tillägg. Det är visserligen sannt, att i Hyndl., där Heimdalls födelse omtalas, det icke nämnes, att hans mödrar varit systrar, blott att de voro nio *jötna meyjar* (str. 35). Men detta kan bero därpå, att denna dikts författare ansett det som en självklar sak, att de måste varit systrar, och därför ej uttryckligen nämnt det, medan det är naturligt, att det nämnes i en särskild åt Heimdall egnad dikt.

Emellertid kan det inte bestridas, att en skarpare kritik kan utdöma även detta bevis och förklara den ena versraden, den senare, icke håller i detta fall vara för sammanhanget nödvändig — då den saknas i Hyndl.

Det nu påpekade förhållandet får icke användas som bevis för oursprungligheten, oäktheten av den ena långversen i de här avhandlade fallen. Förutom vad som ligger i innehållsparallellismens karaktär här, är det klena resultatet att tillskriva tillfälligheter, ej någon i sakens natur liggande nödvändighet.

Det är, efter min mening, denna nu avhandlade, från det vanliga ljóðahátt-schemat avvikande konstform av diktarten, som i forntiden fick namnet *galdralag*. Detta namn har den väl fått dels på grund av den trolska verkan, den upprepade långversen utövade, dels väl ock av det skäl, att den ej sällan användes vid besvärjningar. Som vi sett förekommer det ock en gång i en sång, som bär namnet *-galdr*.

Härmed är svaret givet på det spørsmålet, som framkastades i slutet av avdelning II, men som där sades ej kunna besvaras förrän efter undersökningen av de mot Hátt. 101: 6—7 svarande Eddaverserna, nämligen om det vid nämnda Háttatalstrof stående namnet *galdralag* möjligen kunde avse de anaforiska halvstroferna i Eddan. Svaret blir då nej. Det är naturligt, att ett särskilt namn givits åt en så utpräglad, tekniskt utbildad underart av ljóðahátt, som det här i det föregående

undersökta, vilket följer ett schema, som är en utvidgning av grundschema, innehållande en versrad mer än detta. Däremot har ett eget namn varit mindre behövt för de visserligen egendomliga anaforiska halvstroforna, som hålla sig inom diktartens huvudschema.

I det exempel på galdralag, som finnes i Hátt. 101, utgöres den halvstrof, som slutar med det anaforisk-parallella långversparet, dessutom av ett anaforisk-parallellt kortverspar. En motsvarighet härtill finnes i

Skirn. 34: 5—8: *hvé ek fyrbýð,*
 hvé ek fyrbanna
 manna glaum mani,
 manna nyt mani.

Som det nu är just vid en sådan halvstrof, som namnet galdralag står skrivet i handskr. till Hátt. (se därom SNF. IV: 1: 2), och motsvarighet därtill finnes i Eddan, kunde någon säga, att det är så det rätta galdralag skall vara beskaffat. Detta förefaller emellertid alls icke sannolikt. Ett alldeles enstaka fall i Eddan kan ej ha ansetts representera en särskild strofform och givit upphov åt ett eget namn därför. Förekomsten här av båda slagen anaforisk-parallella verspar får anses bero på en tillfällighet, alldeles som det är en tillfällighet, att i Getsp. 2 ett kortverspar och en anaforisk halvstrof förekomma i samma helstrof (se avdeln. III, s. 9—10 här förut), och som någon ny strofart icke därav konstitueras.

Emellertid är nu nämnda motsvarighet mellan senare halvstrofen i Hátt. 101 och i Skirn. 34 av ett särskilt intresse, emedan den styrker den här förut utvecklade åsikten, att det är från äldre Eddan och ej från spök- och drömpoesin, som Snorre tagit mönstret för sitt galdralag, liksom för hela strof 101. Se vidare under avdeln. VI, där det blir tal om tillkomsten av Hátt. 101.

Galdralag är, efter vad vi sålunda funnit, den form av ljóðahátt-halvstrofen, som stundom användes i de äldsta Eddadikterna vid återgivande av en höjd stämning och som har tvänne ana-

forisk-parallella långverser, rytmiskt likartat byggda, innehållande minst ett, oftast två till formen — åtminstone till ordets grundstavelse — och till innehållet identiska par av huvudtoniga ord, samt alltid två till innehållet identiska par av huvudtoniga ord, medan det tredje huvudtoniga ordparet är endast parallellt till innehållet, liksom till formen, alla tre ordparen fördelade parvis på bägge versraderna, vilka sålunda även sammanbindas av minst ett gemensamt allitterationssystem, men dessutom även kunna ha självständig allitteration.

Kortare uttryckt är *galdralag* en ljóðahátthalfstrof, som har tvänne anaforiska och strängt parallella långverser, delvis identiska till innehåll och form, vilka sammanbindas av minst ett allitterationssystem.

Om galdralags tre huvudtyper med ett, två eller tre allitterationssystem se här förut s. 12 f.

Såväl den första, som den andra halvstrofen — men ej båda på en gång —, eventuellt en tredje halvstrof, kunna ha galdralags form.

Fastän detta måste antagas ha varit det ursprungliga galdralag, är det väl möjligt, kanske med hänsyn till övriga strofnamn i Snorra-Eddan sannolikt, att Snorre upptagit detta namn för att ge det åt hela strof 101 med dess tre olika slag av anaforiska parallellverser. Men då, såsom förut sagts, det icke är antagligt, att en sådan strofbildning som i strof 101 funnits i den fornnorsk-fornisländska diktningen utom Háttatal, så har denna senare användning av namnet galdralag efter all sannolikhet varit en egendomlighet för Snorre.

B. *Fall av dubbla långverser, som i någon mån likna
Hátt. 101: 4—7 och övriga galdralagsverser,
men ej höra dit.*

Jämte de under A avhandlade fallen av dubbla anaforiska långverser med strängt regelbunden, fullständig parallellism finnes i Eddasångernas handskriftliga text även några fall av dubbla anaforiska långverser med en viss parallellism, vilka vid närmare granskning visa sig böra uppfattas såsom ej hörande under galdralag.

Dessa fall äro:

Grimn. 45: 6—7 (Hela strofen måste medtagas för sammanhangets skull):

*Svipum hefik nú ypt
fyr sigtlva somum,
við þat skal vilbjörg vaka;
4. qllum ósum
þat skal inn koma
Ægis bekki á,
Ægis drekku at.*

Detta långverspar har ju alliterationsschemat $\begin{matrix} a & x & a \\ & a & x & a \end{matrix}$ och

kunde möjligen anses ha ett parallellismschema $\begin{matrix} \text{if } p & i, \\ & \text{if } p & i \end{matrix}$

det förra i likhet med typ I α , det senare i likhet med typ III, således bilda en mellanform mellan dessa båda typer.

Emellertid måste det erkännas, att parallellismen mellan *bekki* och *drekku* är dålig, om också bänkarna i dryckeshallen föra tanken på dryckeslaget. Alla de fall av parallellverser, vi förut undersökt, ha en i innehållsligt avseende vida strängare parallellism.

Prepositionen *at* och *á* kunna åter väl fattas som till betydelsen identiska här. Jfr i svenskan: sitta på bänk, vara på ett dryckesgille.

Vidare är att märka, att det är mycket ovisst, om de båda långverserna här kunna anses använda för att uttrycka den höjda stämning, som jag i det föregående sökt göra gällande för galdralag.

Tyvärr är det alltför sannt vad Grímnismáls senaste skarpsinnige granskare R. C. Boer säger (AfNF. 22: 53 f.) om denna strof, som han anser, i motsats till ett antal interpolerade strofer, vara ursprunglig, att den 'ist sehr schwer zu verstehen'. Boer tolkar strofen så: 'Ich (Odin) habe jetzt den (hier versammelten) Männern einen Strahl meiner Herrlichkeit gezeigt; jetzt erwacht (entsteht) meine Rettung, die von mir selbst ausgeht. Das werden Götter, die — zufällig — bei Ægir versammelt sind, vernehmen', ['dass ich hier meine Herrlichkeit gezeigt und darauf mich entfernt habe']. Vid denna översättning är versrad 7 icke medtagen, enär Boer anser den kunna vara interpolerad. Med *Ægis bekki* förstås då bänkarna i Ægis sal d. v. s. hemma hos Ægir. Med denna tolkning är *galdralag* här omotiverat. Det enkla omtalandet att gudarna äro församlade hos Ægir kan icke motivera den höjda stämning, som kräves för galdralag. Det senast sagda gäller ock med hänsyn till Bugges tolkningsförsök (Studier s. 432), som ogillas av Boer.

Enligt andra tolkningar (se Boer, a. st., och Brate, anm. till hans Eddaöversättning) skulle de båda långverserna avse, att asarna, glada över Odens räddning, skulle infinna sig på ett dryckeslag hos Ægir.

Jfr översättningen hos Gering:

*(das führt alle die Asen hierher)
zu den Bänken des Königs herbei,
zum Bierfest des Königs herbei.*

Även med denna tolkning vore galdralag påfallande. Endast svagt skulle det kunna motiveras med tanke på festglädjen, festruset.

Att detta fall skulle bilda en typ för sig, talar ej vidare för dess äkthet. För min del finner jag ock sannolikare, att här ej några äkta galdralagsverser föreligga,

utan att den ena av de två verserna är senare tillfogad. Den sannolika förklaringen härtill synes vara den, som flere forskare, särskilt Finnur Jónsson (se här förut), antagit för en del interpolationer i Eddadikterna, nämligen att det funnits två varianter till detta ställe, den ena lydande

Ægis bekki á

den andra

Ægis drekku at.

Här skulle således versdubletter verkligen föreligga. Finnur Jónsson har, såsom förut (s. 69) nämnts, oversägligen bevisat, att sådana stundom förekomma i den fno. diktningen (AfNF. 18), fastän han, som sagt, gått alldeles för långt i denna förklarings användning på Eddaställen.

En interpolator eller avskrivare hade så mycket lättare kunnat komma på den idén, att dessa båda varianter utgjorde ett ursprungligt galdralags-verspar, som ju just i Skirn. åtskilliga äkta dylika förekomma och dessa nu behandlade verser till sin byggnad förete en viss likhet med dem.

Här bör även följande fall avhandlas.

Háv. 111: 9—10: (verserna 7—11 av strofen medtagas för sammanhangets skull)

7. *Of rúnar heyrðak dæma,
né um rjóðum þogðu
Háva hollu at,
Háva hollu í,
heyrðak segja svá.*

Om dessa rader, varav flere textkritiker, bl. a. Bugge, göra en egen strof, säger Bugge, Studier I: 324, att strofens senare hälft 'er uregelbundet bygget derved, at Langlinjen *Háva hollu í* staar der, hvor regelret et Linje-par skulde forekomme'. Andra textkritiker, som Müllenhoff, D. A. V: 252, uppfatta raderna 7—11 som inter-

polerade. De kunna dock vara gamla och äkta, om de ock skulle vara inkomna på orätt plats.

Om här galdralagsverser föreläge — i vilket fall före den 11:e versraden två kortverser måste antagas vara utfallna —, skulle allitterations- och parallellism-schemata vara desamma som i typ I, β , β . De båda långverserna bleve emellertid då till betydelsen fullt identiska, vilket jag förut sökt visa ej får vara förhållandet i galdralag. Det är ock föga sannolikt, att den obetydliga formella differentieringen *át — í* använts för att åstadkomma ett galdralags-verspar. Dessutom blir strofen lättare att suppleras, om man antar, att den senare av de båda med *Háva* börjande versraderna är en kortvers, efter vilken en annan kortvers utfallit. Med upprepningen kunde då i viss mån jämföras fall som

Grott. 18: 4—5: *Vaki þú, Fróði,*
vaki þú, Fróði!

och med hänsyn till att en långvers återkommer — obetydligt ändrad — som kortvers,

Lokas. 18: 3: *Ægis hollu í,*
„ 27: 2: *Ægis hollum í.*

Slutet av ovanstående stycke bleve då en halvstrof, som kunde återgivas så:

Háva hollu í
— — — —
heyrðak segja svá.

Slutligen ha vi att pröva följande fall:

Skirn. 30: 3—4: *gambantein at geta,*
gambantein ek gat.

Vi finna här ett allitterationsschema a b a, vartill vi icke
a b a

funnit motstycke i galdralag, men som ju dock i och för sig är tänkbart. Det vore en variant av typen II:s alliterationsschema. Då det står enstaka, är det dock alltid

tvivelaktigt. Parallellismschemat borde här närmast vara
if if p eller det samma som förekommer i typerna I, β
if if p,

och II, β . Emellertid äro *geta* och *gat*, få — fick, med
syntaktiskt skilda funktioner, tydligen icke så goda pa-
rallellformer, som de vi förut iakttagit i galdralag. — På
skillnaden *at* — *ek* i obetonade stavelser vore kanske i
och för sig mindre vikt att lägga, ehuru även här de
förut iakttagna fallen: två prepositioner *af* — *at* (fall 8)
och två böjningsändelser *-ar* — *-i* (fall 5), äro även i
sänkingsstavelserna fullt parallella.

På grund av dessa avvikelser från förut under galdra-
lag upptagna fall finner jag det vara sannolikast, att här
dubbla långverser ej förekomma, utan att man i likhet
med nyare textkritiker bör uppfatta den senare versraden
som långvers till denna strofs sista hälft, vars kortverspar
gått förlorat, sålunda på detta sätt:

gambantein at geta;

— — — — —
— — — — —

gambantein ek gat.

(Forts.)

Anmärkningar, tillägg och rättelser till avdeln. I, II.

Sid. 6. Bugges uppfattning av *galdralag* se SNF. V: 5: s. 66 n.

S. 13¹⁶. Läs: Jämför Sijmons' . . .

S. 14¹⁸. Prof. Noreen har benäget meddelat mig sin mening, att *of* här skall ha sin ursprungliga användning av ett adverb som lagts till verbet för att utmärka 'die vollendung od. durchführung einer handlung' (Gering, VWb. art. *of*, II), d. v. s. att *of reynda* här skall, såsom Noreen i Vårt Språk, V: 646 (jfr n. 1) kallar det, ha 'terminativ aspekt', medan *för* och *freistaða* utan *of* skola ha 'kursiv aspekt'.

Denna uppfattning kan ju visserligen motiveras med hänsyn till de sex gånger, som den anaforiska halvstrofen lägges i den till vandringsmannen Gagnråd förklädde Odens mun.

Emellertid, då *of* saknas i R bägge gånger, som denna versrad är utskriven (1:a och 4:e gången den förekommer), vill man gärna däri se ett stöd för en annan uppfattning av långversens andemening, än den som ligger till grund för Noreens nu anförda mening.

Det är att märka, att första gången, denna anaforiska halvstrof förekommer, yttrar Oden själv, utan förklädnad, dessa ord till sin gemål Frigg. Det kan då tänkas, att i detta hans yttrande ligger blott ett enkelt omnämnande — utan den särskilda vikt därå, som skulle betinga uppfattningen som 'terminativ aspekt' — av att, bland annat, som han, Guden, frestat, var att fråga sig för bland sina kamrater i gudaskaran. Men om sålunda 'terminativ aspekt' ej bör anses ligga i denna långvers' ord, då de första

gången utsägas av Oden, få de väl uppfattas på ett i huvudsak liknande sätt de följande gångerna, då de utsägas av vandraren Gagnråd, d. v. s. såsom icke håller där havande 'terminativ aspekt'. Det förefaller nästan som om en sådan uppfattning, som den nu framställda, låge till grund för v. Friesens översättning (hos Söderblom, *Främmande religionsurkunder*, 3: 288):

Mycket jag farit,
Mycket jag frestat,
Mycket med makter jag mätt mig.

(Obs. makter, ej makterna!)

S. 15₁₄. Läs: Mycket jag makterna provat. (Alliterationen i sista versraden är dock ej rätt återgiven.)

S. 15₁. Sijmons har själv rättat uppgiften om *varðak* i Einl. s. CCCLXXXIII.

S. 16₉. Jfr härom Boer i ZfDPH. 35: 325 f.; Finnur Jónsson II, s. 508.

S. 18⁶. Falk (AfNF. 9: 346) läser andra versraden: *es kveða fjqlnýtan*, varigenom detta fall ej skulle höra till de anaforisk-parallella halvstroferna. I tredje versraden har han rättat *Rani* till *Rana*, dat. av ett mansnamn, varom se a. a. s. 350 f.

S. 20₃. Med min emendation r. 3 jämför Atlm. 64: 7—8: *hér — heyra*.

S. 23. Till fall 15). Det är av intresse att se, att Finnur Jónsson i sin översättning av detta ställe (Lit. Hist. I: 179) har i tredje raden: *Hil jer höjhellige guder*, oaktat han icke i sina Edda-utgåvor insatt *Heil* här. Likaså Winkel Horn, Gödecke, Brate (Hell, alla heliga gudar!); ävenså Gering. Lektor Brate har med anledning av min emendation *Heil* för *ok* uttalat den förmodan, att handskriftens *avll* är en förvanskning av ett ursprungligt *Heill*, vadan alltså det metriskt påfallande *qll* borde utgå; *ok* vore då ett senare tillägg framför det så tillkomna *qll*. Detta synes ej osannolikt (jfr anm. till s. 54³).

S. 26, fall 18). Finnur Jónsson har i sin översättning av Gylfaginning även i tredje versraden med

anafor: 'hvad glider igennem Luften?', detta oaktat han icke i texten insatt *hvat*. Likaså Nyerup. — Man ser, hurusom anaforen liksom kommer fram av sig själv.

S. 27, r. 11 och f. Härom se nu den nya uppfattningen s. 102 f.

S. 28⁴. I sitt mindre arbete Den islandske litteraturs historie tilligemed den oldnorske, Kbh. 1907, s. 162, yttrar Finnur Jónsson om gåtorna i Getspeki: 'Selv er gåderne sikkert meget gamle og der er intet i vejen for at deres affattelse i versform er ældre end omkring 1100'.

S. 30³. Finnur Jónsson, No.-isl. Skjaldedigtn. B, har mot handskr. här insatt *hildi* i st. f. *hjaldri*, en som mig synes obefogad ändring, liksom i strof 2 av *iðrmælt*, r. 3 *skjaldi* för handskr:s *skildi*.

S. 30⁴. Läs: . . *und skildi*.

S. 35₃. Läs: *heiman ek* . .

S. 41₆. Läs i stället för detta styckes sista punkt: Om *qll* här skulle ha huvudton och versraden, såsom då skulle bli nödvändigt, skulle uppfattas som fyrfotad, uppstode samma fall, som sist nämndes här strax ovan vid behandlingen av fall 8). [Jfr emellertid nu Anm. till s. 23, fall 15) här straxt förut.]

S. 41₁₀. Möjligen kunde här en betoning sådan som den nysvenska *allesámman* antagas. Att båda orden även kunna förekomma vid sidan av varandra med var sin huvudton — såsom i Vafþ. 31: 5 —, hindrar väl ej detta antagande. Även i nysvenskan kan denna senare betoning också förekomma.

S. 41¹⁶, Läs: *implicite*

S. 42¹. Läs: Om versen ej anses böra uppfattas . . .

S. 43⁶. Läs: fall 15).

S. 44₁. Läs: *Holthausen*

S. 45⁸. Läs: *betonte*

S. 46₆. Om detta ämne se vidare under avdeln. V.

S. 50₃. Läs: *representerade*

S. 50₁₈. Men hänsyn till vad här uppvisas om två allitterationssystem i fall som

lǫng eru lýða læ

är det ganska intressant att se, att von Friesen i sin (i anm. till s. 14 här ovan intagna) översättning af Vafþ. 3: 1—3 (se fall 4) tydligen avsett två särskilda allitterationssystem, nämligen, å ena sidan, i orden *mycket* och, å andra sidan, i orden *makter*, *mätt*.

S. 52₆. Det två gånger mötande *sækir* bör väl ej betraktas som skrivfel utan torde vara att uppfatta enligt Noreen, Altisl. Gram.³ § 70, 71 — så framt ej *sektir* är den rätta läsarten i kortverserna (se följ. anm.), i vilket fall halvstrofen ej är epiforisk.

S. 54³. En bekräftelse på vad jag här antagit, att den fragmentariska ljóðahátt-strofen *Ast drep ec — — — manna sakir* icke ursprungligen hört tillsammans med de båda i den åberopade arnemagn:a handskriften före och efter densamma stående fornyrðislag-stroferna *Fion þvær — — — augum liti* och *Gud liti — — — bruna*, är jag nu i tillfälle att lemna.

I Finn Magnusens Runamo, s. 600, omtalas en i K. Vitt. Hist. och Ant:s Akademiens i Stockholm bibliotek befintlig isländsk pergamentshandskrift, 'som indeholder mange nordiske Trolddoms-Formularer'. Det föll mig in, att det kunde vara skäl i att efterse, om här ifrågavarande besvärjelseformulär möjligen kunde återfinnas i denna handskrift. Som denna befanns utlånad till Uppsala, tillskrev jag låntagaren, fil. licentiat Nat. Lindqvist, och bad honom efterse detta. Resultatet blev synnerligen lyckligt. Det befanns nämligen, att de båda ljóðahátt-stroferna återfinnas på två olika ställen i handskriftens text, ehuru i sämre skick än i den av Kålund offentliggjorda, av mig omtryckta texten, samt delar av den första (i det närmaste första halvstrofen med ett inskott mellan versparen) på ett tredje ställe. På det senare av nämnda båda ställen finnes under rubriken *þuottar vers* först hela första strofen men med tillägg före första versparet, efter det andra samt mellan första och andra strofen. Detta sista tillägg är tydligen prosaiskt: (*og hinar mestu godgiorder uerdi mijer a tungu*). Därefter följa den andra strofens 6 versrader: *Gud liti mig . . . a milli bruna mier*.

Således finnes här icke det i arnemagn:a handskriften mellanstående stycket *Ast drep . . . sakir!*

Efter orden *a milli bruna mier* följa här orden: *holl sie mijer verolld og fron*, vilket i en annan uppteckning av dessa besvärjelseverser lyder *holl sie mijer verolld og fronn ad vinumm*, varav man vid jämförelse med ännu ett ställe, där det heter *holl sie mier verolld til uina og uelgiorninga holtt sie mijer fron ad fie og feingisemi*, kan inhämta, dels att *aull* å s. 53₉, SNF. IV: 1, är förvanskning av *holl* (jfr anm. till s. 23) och *pion* å nästa rad (53₇) av *fron*, som är det ännu i isländskan levande poetiska ordet *frón*, n., jord, land (som nom. propr. = Island; se Oxf. Ordb. och J. Thorkelsson, Suppl. 3).

I den första uppteckningen av dessa besvärjelseformler stå åter raderna *ast drepur og (sic!) hendi lik eg fiar sekter lyk eg mestu manna saker*, vari läsaren igenkänner den ovannämnda fragmentariska ljóðahátt-strofen i ytterligare fragmentariskt skick (en versrad till borttappad), på samma ställe som i arnemagn:a handskriften (SNF. IV: 1: 52), vilket tyder på en gemensam källa för dessa — men endast dessa — båda uppteckningar. Om läsarten *sekter* se föreg. anm. Lic. Lindqvist, som ämnar utgiva handskriften på tryck, anser den härröra från slutet av 1500-talet. — Jag har i avtrycket ovan upplöst förkortningar.

S. 54₁₀. Läs: *millum*.

S. 55₂₀. Läs: icke i de . . .

S. 57¹⁰. Jämför s. 117 och se vidare under avdeln V.

S. 63₅. Läs: (Jfr rörande en annan . . .

S. 71₁₄. Detta fall bör utgå, då von Friesens läsning (AfNF. 18: 65)

verar né vqru þekkir,

synes mig vara att föredraga framför den av Finnur Jónsson, No.-isl. Skjalded., fastställda texten.

S. 72⁴. Läs: *Óðinn*.

S. 75₃. Läs: och för övrigt till Morgans undersökning i Beitr. 33, s. 164 f.

S. 75₁₇. Läs: för dessa

S. 85⁵. På liknande sätt emenderar jag Skirn. 31: 4—5, varom se under avdeln. V.

S. 89₁₄. Prof. Björn Magnússon Ólsen har meddelat mig, att han under sina föreläsningar över Eddan sistlidna vinter föreslagit samma emendation som jag här. Han ser i den omständigheten, att två forskare oberoende av varandra kommit på samma tanke, ett stöd för emendationen.

S. 101¹. Läs: i fornyrðislag skulle . .

S. 110¹². Läs: Detter.

S. 105₅. Ett stöd för min emendation av handskriftens VIII till VII, d. v. s. *sju* (i st. f. *átta*) i Þrymsk. 28: 6, — som på många håll mottagits med bifall, på några väckt betänkligheter — synes mig lemnas av det förhållandet, att i þrymlur, såsom professor Björn Magnússon Ólsen benäget påpekat för mig, olika tid uppgives för vakan och fastan, nämligen *átján dægr* för den förra, *fjórtán nætr* för den senare. Det är väl föga sannolikt, att detta skulle ha skett, om i þrymsk. siffrorna varit lika. Att siffrorna i þrymlur äro högre än i þrymsk. bör ses i sammanhang med att laxarna där blivit *tólf* i st. f. *átta* och beror säkerligen på att þrymlurs diktare tyckte det gjorde bättre effekt att ta till med högre siffror. (Den norska visan har fått 'femta spekjelaksa å nokle are små fiska'; jfr att en dansk uppteckning har av den ena oxen, som Eddadikten och den norska visan samt en annan dansk uppteckning har, gjort 'syv øksenkropp' og nogle fede får' — den andra danska visan har till den ena oxen lagt 'tredive svineflække' — och att av Eddadiktens 'tre ankare mjöd' har blivit 'tolv tønder øl' i den sistnämnda danska uppteckningen.)

Jag tillägger, att de norska, svenska och danska Torsvisorna, vilkas ursprungliga, norska texts förf. enligt S. Bugge känt både þrymsk. och þrymlur (se S. Bugge och M. Moe, Torsvisen i sin norske form s. 73 f.), sakna det ställe, som handlar om brudens vaka, medan fastan i den svenska visan säges ha varat i fjorton dagar alldeles som i þrymlur, i en dansk visform åter, märkligt nog,

i åtta dagar, således lika som i þrymsk.; i den norska visan saknas även detta ställe (detta sista beror på 'en tilfældig mangel ved den ene nu levnede optegnelse'; a. a. s. 63).

S. 106¹⁷. Det står ju icke i grundtexten, att brudföljet kom fram först på kvällen, men meningen är tydligen den, att ankomsten skedde mot slutet av dagen. Det citerade uttrycket ur str. 24: 1—2 betyder ju ordagrant: det blev snart kväll (jfr Gering's VWb. art. *snimma*; Neckel, a. a. s. 50). Då det nu säges, att bröllopgästerna först sedan kvällen kommit fingo mat och dryck, kunde denna resedag räknas med till fastedagarna. *Kveld* översattes hos Fritzner²: 'Den Tid af Døgnet, da Dagen er til Ende',

S. 110, n. 2. Här kunde ock rörande þrymskviðas höga ålder ha hänvisats till Neckel, a. a. s. 51, där denna dikt säges vara 'älter als fast alle andern Eddalieder'.

Sid. 114₃. Prof. Björn Magnússon Ólsen har skriftligen föreslagit mig emendationen *ofan* i st. f. textens *þatan*, varigenom allitterationen bleve riktig. Detta synes tilltalande.

S. 119⁷. Läs: Über germanischen

S. 120¹⁸. Denna uppsats har docenten dr Ruben G:n Berg benäget påpekat för mig.

S. 123⁶. Läs: äro parallellverser

S. 123₁₂. Läs: *hón kýss hverjan dag*,

Fornsvenskt lagspråk.

Av *Hugo Pipping*.

IV. Strödda anteckningar.

Vgl I. Arfpær bolvær 4. § 2.

Collin-Schlyter I sid. 25: 18.

Formen *folstra* 'hemmafödd trälinna' är förvånande, emedan Vgl I eljes på tre ställen har *fostræ*, *fostro* i samma betydelse. Den har också framkallat en livlig diskussion. Se härom Collin-Schlyter I, sid. 25, not 14, sid. 396; Schlyter Ordbok, sid. 796; Rydqvist III 276 f., IV 32 noten, IV 440; Noreen Fryksdalsmålets ljudlära, sidd. 60 f., samt Aschw. Gr. § 329; Otman sid. 36 not. 8; Wadstein N. T. f. Fil. 3. R. III, sid. 3; Vendell sid. 85; Ottelin Stud. öfver Cod. Bur. I 104. Men ingen tyckes ännu tänkt på möjligheten av att omvänd skrivning föreligger. Denna möjlighet ligger dock mycket nära till hands, då man vet, att västgötadialekten är en bland dem, som känner bortfall av *l* för *s* eller en assimilation *ls* > *ss*. Om denna företeelse vittnar i Vgl I skrivningen *fræsgiui*, 18: 21, samt *fræsgiwar* [ändrat till *frælsgiwar*] 12: 5, i Vgl II *fræsgiui* 133: 4, *fræsgiuu* 251: 12, i Vgl III *haftisi* [Klemming Småstycken på fornsvenska, sid. 199: 26, Collin-Schlyter 267: 11]. Jfr Noreen Aschw. Gr. § 315. 2 b, Gesch. d. nord. spr.³ § 189. 2. Om en assimilation *ls* > *ss* i nyvästg. se Landtmanson Svenska landsmål B. 1, sid. 75.

Den ifrågavarande företeelsen synes hava sträckt sig in på fno. område, om man får döma av skrivningen *fria[l]sar* i Codex Tunsbergensis. Se The Journal of English and Germanic Philology Vol. X, N:o 2, sid. 228: 2.

Vgl I. Arfpær bolkær 11.

Collin-Schlyter I sid. 27: 22.

I SNF I.2, sidd. 1 ff. har jag sökt göra troligt, att textens *dræpæ* är ds av ett subst. *dræpi* 'dråpare', vilket jag emellertid [sid. 3] betecknar som icke belagt. Emellertid har jag av min son, fil. kand. Rolf Pipping blivit uppmärksamgjord på att detta ord ingår som andra led i sammansättningen *mandræpi*, som med ett (väl överflödigt) frågetecken anföres av Söderwall i hans Ordbok II 16.

Vgl I. Giptær bolkær 9.

Collin-Schlyter I sid. 35: 15—21.

Början av denna flock lyder:

Sunnudaghin þæn ær næst ær æptir martens mæssu dagh. at qvældi þa æru mungæts tiþir lagh taknær. § 1. Næptir [läs Hæptir] bonde fæsti kono mansz þa skal brupmæn til gæræ. a mungats tiþæ daghi. tva mæn til garsz. gæræ. griþær at bepæs. þa skal hvar þerræ aþrum grid sækæ [läs sæliæ]. i gard ok or. þa skal klæþi miætæ ok siþæn firi gipt skiliæ. § 2. Sva ær firi gipt at skiliæ. þaghær þer kumæ baþi a en bulstær ok vnþir ena bleo. þa a hvn þriþiungh i bo. ok. III. markær at hindradax gæf. af hans lot.

Mot gängse översättning av ifrågavarande lagställe kunna enligt min mening flere viktiga anmärkningar göras.

Min första anmärkning gäller tolkningen av orden *firi gipt skiliæ*. Enligt Collin-Schlyter Glossar, sid. 408 och Schlyter Ordbok, sid. 227 skulle dessa ord betyda 'förrätta den handling, varigenom kvinna gives någon

till hustru'. Otman, sid. 49 säger: 'giftermålshandling förrätta'. Beauchet s. 198: 'donner la femme en mariage'. Bergin, sid. 59: 'the marriage ceremony shall be performed'.

Vida bättre synes det mig vara att här välja en tolkning, som nära ansluter sig till Fritznors översättning av fisl. *skilia fyrir*. Hos Fritznor² III 323 b läsa vi: '*skilja fyrir félagi, heiti, kaupi* o: formulere et *félag*, et Løfte, en Overenskomst saaledes, at Indholdet er tydelig udtalt'. I anslutning till denna tolkning av Fritznor skulle jag vilja översätta orden *firi gipt skiliæ* med 'formulera äktenskapskontraktet' eller 'precisera giftermålsavtalet'. I § 2 följa sedan uppgifter om bestämmningar, som detta kontrakt måste innehålla.

Min andra anmärkning gäller översättningen av uttrycket *klæpi miætæ*. Collin-Schlyter I Glossar, sid. 466 uppge för verbet *mæta* i Vgl I—V blott betydelsen 'värdera' och Schlyter i Ordboken, sid. 453 anför från ingen av lagarna betydelsen 'mäta med längdmått', som däremot enligt Söderwall Ordbok II 89 utgör själva grundbetydelsen för fsv. *mæta*. Objektet *klæpi* översattes av Collin-Schlyter Glossar 442 med 'kläder', en uppfattning av texten, som åtminstone icke dementeras genom framställningen i Schlyters Ordbok, sid. 348. Otman, Beauchet och Bergin hava därför säkerligen endast följt Schlyters intentioner, då de översätta *skal klæpi miætæ* med 'skall man kläder värdera', 'on doit — estimer les vêtements¹', 'The clothes shall be appraised'. För min del håller jag för säkert, att *klæpi* här bör tagas i samma bemärkelse som *oskapaþ klæpi* 60: 23 och betyder 'kläde', icke 'kläder'. Verbet *miætæ* får då naturligtvis tagas i betydelsen 'mäta med längdmått'. Huvudmotiven för denna översättning skola anföras längre fram. Här må i förbigående påpekas, att därigenom måhända vinnes en förklaring till det påfallande faktum, att fisl. *meta* i Vgl I heter

¹ I en not tillfogar Beauchet likvisst reservationen: C'est-à-dire la dot consistant en vêtements, ou la dot d'une manière générale.

dels *mætæ* 19: 20, dels *miætæ* 35: 19. Jag har länge trott att dialektblandning förelåg — *miætæ* uppfattade jag då som beroende på inflytande från Östergötland — men det är möjligt, att en med betydelsedifferentiering förbunden klyvning av verbet ägt rum. *Mætæ* betydde 'värdera', 'uppskatta', men *miætæ* 'uppmäta'. Anledningen till att detta verb i betydelsen 'uppmäta' hade brytning kan stå att söka i dess samband med ett substantiv, som svarade mot fisl. n. pl. *miqt* [$< *miatu < *metu$] 'mått', 'rechtes Mass'. Singularen, fsv. *miæt* n. 'uppskattning', 'värdering' [Söderwall Ordbok II 88, SD NS 2: 33] hette i fvästg. förmodligen *mæt* utan brytning¹.

Min tredje anmärkning gäller den omständigheten, att man ändrat textens *a mungats tipæ daghi* till *a brullops daghi*, detta i väsentlig överensstämmelse med texten i Vgl II 148: 12—13, där det står *a brøpløpes daghi*. Beträffande denna textändring se Collin-Schlyter I Glossar, sidd. 374 och 464, Schlyter Ordbok, sid. 448, Otman, sid. 49, not 16, Beauchet, sid. 198 not 4. Vendell, sid. 33, not 3 och Bergin sid. 59, not 1 referera Schlyters emendationsförslag utan att taga bestämd ställning till det. Schwartz och Noreen, sid. 31: 25 följa icke Schlyter på denna punkt.

Det behöves i allmänhet starka skäl för att man skall giva texten i Vgl II vitsord framom Vgl I. Huru olämplig en ändring av läsarten i Vgl I vore i detta fall, blir emellertid fullt tydligt, först sedan vi klargjort för oss betydelsen av lagtermen *mungats tipir*. Gångse mening är utan tvivel, att denna term egentligen betyder 'ölhög-

¹ Ehuru ingen anhängare av Hesselmanns teorier för den *ljudlagsenliga* brytningen, är jag naturligtvis ense med honom beträffande det *faktum*, att brytning i fvn. i allmänhet icke framträder, där *a* synkoperats efter kort rotstavelse. Västgötadialekten visar som känt i många stycken överensstämmelse med fvn. Min ställning till Hesselmanns brytningsteorier framgår delvis av framställningen i Xenia Lideniana, sidd. 172 ff. Jag hoppas snart få visa utförligare, varför jag i viktiga punkter — även i fråga om brytning genom förlängt *a* — icke kan förena mig med honom.

tid'. Jfr Collin-Schlyter I Glossar, sid. 464, Schlyter Ordbok, sid. 447 f., Otman sid. 49, Beauchet sid. 197, not 2, Bergin, sid. 59. Men här föreligger uppenbarligen ett betänkligt missförstånd.

Mungat är en sammansättning [med förlust av *d* i trekonsonantisk förbindelse¹], vars förra led är *munder*² = fisl. *mundr* [enligt Fritzner: Betaling, hvormed Brudgommen havde at kjøbe sin Brud af hendes *forráðsmaðr*, *giptingarmaðr* eller *lögráðandi*, og som naar Ægteskabet kom i Stand, blev hendes personlige Eiendom]. Sammansættningens andra led är återigen substantivet *gāt* n., ett nomen actionis till verbet *gæta* i någondera av betydelserna 'skaffe, tilveiebringe' eller 'faa, opnaa, komme i Besiddelse af noget'³. Subst. *gāt* förhåller sig till verbet *gæta* som fisl. *át* n. 'ätande' till *eta*⁴ och som fsv. *forsāt* n. 'försåt' till fisl. *sítia fyrir*. En fullständig parallell till ordbildningen *mund-gāt* n. utgör subst. *man-dráp* n. *Mun[d-gāts tīpir* betydde sålunda 'den tidpunkt, vid vilken fästmannens gåva till giftomannen skulle erläggas [och emottagas]'

Den här antagna betydelsen av *mungat* kommer till synes även i Vml, Ærfda B. IV, Schlyter V, sid. 122: 12, där de män, som hava att intyga, huru stor morgongåva mannen lovat sin hustru, kallas *mungaz mæn*⁵.

¹ Jfr Noreen Aschw. Gr. § 307 [*lan(d)gille*] och Aisl. Gr.³ § 281.2 [*syn(d)ger*], samt dsf. *mungiptri* Vgl I 26: 18.

² Om betydelsen av *munder* [*mundær*] i fvästg. se Kock Tydning av gamla svenska ord, sidd. 23 ff.

³ För fisl. *geta* angivas dessa betydelser av Fritzner³.

⁴ Det bästa exemplet på *át* använt som nomen actionis är hämtat ur Maríu Saga 1056: 10: '*Nú sem husbondi stendr sem hardast í átinu*'. Kocks tvivel på möjligheten att uppfatta *gāt* n. som ett nomen actionis — annorlunda kan jag ej förstå hans mot Noreen riktade anmärkning i Sv. L. XV. 8, sid. 30 — synes mig obefogat.

⁵ Från början var *munder* någonting annat än *morghon gæf*. Medan *munder* gavs av fästmannen till fästmöns giftoman, likvisst för den blivande hustruns räkning, gavs morgongåvan av den nygifte mannen till den nygifta hustrun. Men då båda dessa gåvor hade det gemensamt, att de härstammade från den manliga äktenskapskontrahenten och kommo den kvinnliga kontrahenten till godo, får

Den tillfogade bisatsen *ær bruþløp drucco* behöver kanske icke innebära någonting annat, än att dessa *mungaz mæn* måste utses bland dem, som närvoro vid bröllopet. Sannolikt är dock, att den tillkommit som en nödig befunnen förklaring, sedan den ursprungliga betydelsen av *mungat* fördunklats, och man trodde, att *mungats mæn* betydde 'ölmän'.

Östgöotalagens *mungazs tíþir* G. B. VIII, Collin-Schlyter II 99: 19 bör naturligtvis bedömas alldeles lika som motsvarande ord i Vgl I [och Vgl II G. B. XV, Collin-Schlyter I 148: 10]. Termen *mungatz gærþ* i Ög. [anf. st, sid. 100: 1] kan fattas på olika sätt. Antingen har man, sedan betydelsen av andra sammansättningsleden *-gāt* 'erläggande' fördunklats, på den grund att simplex *gāt* dött ut, tillfogat ett pleonastiskt *gærþ* med samma betydelse [jfr fsv. *gærþ* = utskylder. Söderwall Ordbok I 438]¹. Eller också betyder *mungats gærþ* 'gästabud'², vid vilket *munder* utbetalades'. Eller också har den säkerligen vanliga sammanställningen *drikka mun(d)gat* 'med dryckeslag fira överlämnandet av en *munder*'³ gett upphov till en förskjutning av den art, att *mungat* fick betydelsen 'gille, vid vilket en *munder* överlämnades'. *Mungats gærþ* betydde då 'föranstaltande av ett sådant gille'.

Alla de här föreslagna betydelserna på *mungats gærþ* satisfiera sammanhanget i Ög, G. B. VIII.

Den här givna tolkningen av fsv. *mungat* i sammanställningarna *mungats tíþir*, *mungats gærþ* och *mungats mæn* behöver naturligtvis icke på något sätt interferera med förut gängse etymologier för fisl. *mungát*, fgotl. *mun[d]gat*,

man väl antaga, att *munder* helt enkelt gått upp i *morghon gæf*, där, såsom fallet är i Vml, endast den senare formen av gåva omtalas. Den gamla tudelningen spåras blott däri, att de personer, som hade att kontrollera *morgongdvans* storlek, kallades *mungats mæn*.

¹ En liknande pleonasm föreligger exempelvis i nsv. *hundratal*. Se Noreen Spridda studier I 71 f.

² Jfr Söderwall Ordbok I, 438.

³ Jfr sådana uttryck som fisl. *drekka iól*, *brúðlaup*, *erfi* [se Fritzner² I 263] och fsv. *drikka bruþløp* [Vml anf. st.].

äda. *Mundgât* 'ett slags öl' ¹. Ty det kunde ju mycket väl tänkas, att här vore fråga om två olika ord, vilka till formen sammanfallit. Men onekligen ligger den tanken mycket nära till hands, att betydelsen 'öl' för *mungāt* uppkommit genom en missuppfattning av termen *drikka mungat* (*drekk mungāt*), samt därigenom, att det gästabud, som i Ög kallas *mungats gærþ*, alltid på samma gång kunde kallas *ølgærþ* åtminstone i ordets allmänna betydelse av 'dryckeslag'. Huruvida varje *mungats gærþ* även var en *ølgærþ* i detta ords senare betydelse av 'bröllop' är en fråga, som jag i detta sammanhang icke behöver besvara ².

Det här på sidan om mitt egentliga ämne framkastade förslaget till etymologi för *mungāt* 'öl' stödes genom skrivningen *mundgati* i G. S. [min upplaga, sid. 63: 23].

I min inledning till G. L. och G. S., sid. CXII har jag visserligen försökt förklara denna skrivning såsom en danism, men bevisen för förekomsten av andra danismer, nedskrivna av den ursprungliga handen i Cod. A, äro mycket magra. Och formen *mundgati* är skriven av denna hand. Skrivningen med *d* i äda. *Mundgât* [Kalkar III 144 b] bevisar naturligtvis intet angående ett eventuellt ursprung från ett ord = fisl. *mundr*.

Sedvänjorna vid äktenskaps ingående voro givetvis mycket gamla och man höll fast vid den hävdvunna undfägnaden. Det förtjänar annoteras, att *mungāt* enligt Fritzner betecknar *hembryggt* eller *inhemskt* öl.

Om vi fatta uttrycket *mungats tǫpir* i G. B. 9 av Vgl I så som jag här gjort det, förstå vi också ögonblickligen, vad som åsyftas med bestämningen *þa skal klæþi*

¹ Om dessa ord se Ihre Glossarium Suiogothicum II, sidd. 207 f.; Noreen Svenska etymologier, sid. 74; [Kock Sv. L. XV. 8, sid. 30, Sv. Lj. I 327 talar närmast om 'örngått']; Falk-Torp Et. Ordb. I 242 a och 529 a, Et. Wb. I 337 och 740; F. Jónsson N. T. f. Fil. N. R. X 321; Egilsson Lex. poet., sidd. 225 a och 585 b; Fritzner² II, sid. 748; Cleasby-Vigfusson, sid. 438; Hægstad-Torp, sid. 298; Kalkar III 144 b; Aasen, sid. 513.

² Jfr Schlyter Ordbok, sidd. 447 och 781. Freudenthal Östgötalagen, sid. 117, not 15.

miætæ i § 1, rad 19. Meningen var naturligtvis, att fästmannens *munder*, bestående av ett stycke kläde¹, vid den ifrågavarande stämman skulle uppmätas och överlämnas till en representant för bruden. Och sedan ledas vi därifrån till en, som jag tror, bättre insikt om vad den kända frasen *gipta* l. *fa mæþ mund ok mæþ mæle*² innebar. Om fästmansgåvan *munder* alltid uppmättes vid det högtidliga överlämnandet, betydde *mæle* givetvis just 'uppmätning'. Detta ord *mæle* 'uppmätning' finnes, som känt, bevarat i fisl. sammansättningar sådana som *mæli-ker* n. 'Maalekar' och *mæli-stong* f. 'Maalestang' [Fritzner² II sidd. 768 f.], ävensom i fsv. *mælis mæn* pl. 'mätare' [Söderwall II sid. 80] och *mæle stang* f. 'mätstång' [Schlyter Ordbok, sid. 450]. *Fa* eller *gipta mæþ mund ok mæþ mæle* betydde sålunda 'taga till äkta eller bortgifta med fästmansgåva och uppmätning', d. v. s. med fästmansgåva i kläde, som uppmätts i föreskriven ordning.

Översättningen av hela den text, som här diskuterats blir sålunda:

'Söndagsaftonen närmast efter mårtensmässodagen är den lagstadgade tidpunkt, vid vilken överlämnande av *munder* skall äga rum. Om en bonde med våld kvarhåller någons fästekvinna, då skall man på den ifrågavarande dagen sända två män som fästmannens ombud till bondens gård för att begära lejd. Då skall vardera parten bevilja den andra lejd fram och åter i gården. Därpå skall man uppmäta det stycke kläde [som skall utgöra *munder*] och sedan uppgöra äktenskapskontraktet. Så skall äktenskapskontrakt uppgöras. Genast då båda parterna kommit på samma bolstrar³ och under samma lakan, då skall hustrun äga en tredjedel i boet och dessutom i morgongåva tre marker av mannens lott.'

¹ Den omständigheten, att en konungs *munder* var rikligare [se Vgl II G. B. 1, sid. 144: 10], bevisar naturligtvis ej, att en bondes *munder* icke gemenligen skulle bestått i ett stycke kläde.

² *mæþ mund. ok mæþ mæli* Collin-Schlyter I 27: 4—5. *mæþ mund ok mæþ mælæ* 26: 14. *mæþ mund ok mæþ malæ* 136: 10.

³ Motiven för att uppfatta en *bulstr* som pluralis skola framläggas i en följande uppsats.

Vgl I. Rætløsæ bolcær 13.

Collin-Schlyter I, sid. 41: 17—19.

Laggi fram þæt han will. ok maþ tylptær eþ at han fæk eig mææ hans. fæ at gætslu — —.

Denna mening behandla alla översättare [Otman, sidd. 58 f.; Beauchet, sid. 212 och Bergin, sid. 64], som om *tylptær eþ* vore beroende av prep. *maþ* [*mæþ*]. Emellertid heter den ifrågavarande frasen i Vgl I eljes alltid *mæþ tylptær eþe*, och därtill kommer att konj. *ok* vid sådan tolkning blir fullkomligt överflödig. Meningen bör givetvis översättas:

'Han skall lägga fram så mycket han vill och därjämte (prester) tolvmannas ed uppå att han ej fått mera av den andres gods i förvar — — — —.'

Vgl I. Iorþær bolcær 3. § 3.

Collin-Schlyter I, sid. 43: 20.

a þingi skal owormaghæ kœpæ lysæ.

Otman, sid. 62, Beauchet, sid. 218 och Bergin, sid. 66 uppfatta alla *owormaghæ* som subjektsnominativ. Detsamma gjorde utan tvivel Schwartz och Noreen, som i sin normaliserade upplaga 39: 32 skriva *ovormaghe*. För min del tror jag, att *owormaghæ* är gen. sg., och att översättningen bör lyda: *På ting skall man (målsmannen) kungöra en omyndigs köp*. Kungörelsen kunde naturligtvis icke verkställas av den omyndige själv. Och för uppfattningen av *owormaghæ* som oblik form talar texten i Vgl II I. B. VII, sid. 182: 7 f., som lyder: *a þinge skal oghormagha cœpæ lysæ*.

Huruvida Vendell, som skriver *ovormaghæ* [42: 29], insett, att oblik form föreligger, är osäkert, då han på samma rad låter *kœpæ* [= *kœpe*] kvarstå utan normalisering.

Vgl I. Iorþær bolkær 3. § 1.

Collin-Schlyter I sid. 43: 15 f. Jfr Vgl II I. B. V
sid. 181: 18 f.

*Eig skal a flæt faræ num vili hvat þæt ær maþær
ællær konæ æn i bo sitær.*

Här har uppkomsten av uttrycket *a flæt faræ*, likasom andra besläktade uttryck, allmänt missuppfattats. Jag skall till en början referera en del förut givna översättningar.

Loccenius Lexicon Juris Sueo-Gothici, sid. 53 säger: '*Flät fara* — — — — tradere se & sua bona alteris potestati pro se alendo'.

Veylle Glossarium Juridicum, sid. 272: '*Fledføring* — — er den som gifver oc opdrager sig till en anden med alt Gods oc Formue, formedelst en Erlig oc nødtørfftig Ophold, hans Ljffs tjd at være oc blifve under en andens Forsuar oc Beskyttelse'.

Ihre Glossarium I 498 ansluter sig till Loccenius.

Collin-Schlyter I Glossar, sid. 394, där Loccenius åberopas: 'begifva sig i [en annans] hus, lemna sig och sin egendom i en annans våld, emot lifstids-underhåll'. Likaså Schlyter Ordbok, sid. 169.

Lund Ordbog sid. 34: '*flætføring* — — — den der flædfører sig, som overdrager al sin ejendom (eller noget deraf) til en anden, mot at denne optager ham i sit hus og sørger for hans underhold'.

Fritzner² I, sid. 439: '*ganga á flet ok á borð e-s o*: 'give sig ind i ens Hus for af ham at modtage sit Ophold'.

Kalkar Ordbog I, sid. 559: '*Fledføre sig o*: overdrage sin ejendom til en anden mod optagelse i dennes husstand'.

Aasen, sid. 167: '*Fletføra (seg)* — — overlade En sit Huus eller Bosted imod en vis aarlig Aftægt'.

I sak torde alla dessa översättningar vara riktiga, men ingen av dem ger oss en förklaring av den närmast ifrågavarande lagtermens ursprung. Ej heller tror jag, att Otman varit fullt lycklig, då han tänker sig [sid. 62,

not 10]¹, att *a flæt fara* kunde betyda: 'fara å bänk, lämna åt en annan egendom, arbete och omsorger för att å bänken njuta en välbehöflig hvila, försäkrad om underhåll för sin återstående lefnad'.

Jag tänker mig saken på följande sätt. Då en jordägare överlät till annan man besittningsrätten till sin jord, beledsagades denna överlåtelse av en ceremoni, som bestod däri, att den avträdande jordägaren steg ned från den plats i högsätet, vars självskrivne innehavare han dittills varit, och satte sig på hallens *flæt*², under det hans efterträdare intog platsen i högsätet. Det var ju helt naturligt, att vid en dylik ceremoni den avträdande parten sades *fara a flæt*.

Som stöd för denna förklaring vill jag anföra, att enligt Vatsdöla, kap. 27, Ingemundssönerna efter faderns död, och sedan de utkrävt blodshämnd på hans bane, synbarligen medels en högtidlig ceremoni togo högsätet på huvudgården Hof i besittning. Ett ännu bättre stöd för min tolkning av uttrycket *fara a flæt* har påpekats av min son, fil. kand. Rolf Pipping. I Harald Hårfagers saga, kap. 8 berättas det, huru det tillgick, då konung Hrollaugr i Naumdölafylki avsade sig konungamakten och antog den anspråkslösare titeln av jarl. Det heter härom:

Hrollaugr konungr fór upp á haug þann, er konungar váru vanir at sitia á, ok lét þar búa konungs hásdæti ok set-tisk þar í; þá lét hann leggja dýmur á fótpallinn, þar er iarlar váru vanir at sitia; þá veltisk konungr ór hásdétinu ok í iarls-sæti, ok gaf sér siálfr iarls-nafn.

Här finner man, om ock några trappsteg högre i samhället, en likadan degradationsceremoni, som den, vilken enligt min mening framkallat lagtermen *fara a flæt*.

¹ I själva texten ger han översättningen: 'Ej skall man i annans hus fara, — — — —'. Likaså Beauchet, sid. 217: 'On ne doit pas se rendre dans la maison (d'un autre) — — —'; och Bergin, sid. 66: 'One shall not go to live in another's house, — —'.

² Om betydelsen av detta ord, se Guðmundsson Privatboligen, sidd. 184, 203, 212—217, Hj. Falk Maal og Minne I 124.

Vgl I. Iorþær bolþær 17.

Collin-Schlyter I, sid. 50: 4—11.

Vill by takæ in mark sinæ gen byær mark annærri. þer skulu gard gærþæ ær in uiliæ takæ. ok søki siþæn haluæn sær af handum gilldén ok eig vgildæn. § 1. Vill maþær træþi up taka þa skal han garz [o: garþ] gærþæ. ær up uil taka. søke siþæn sær. af hande gildæn ok eig vgildæn. Træþir maþær enka akær gærþi sialvær um kring. § 2. Vil maþær fæ löt sinæ hégnæ. þa skal han garþ mælli fæ lôte gæræ eigh ma han ællær intakæ. num han se saker at þrænni saxtænørtogh um. ok hetir græsspæri [o: græsspari] sa byr ær sua gærð [o: gærþi?].

Här hava orden *eigh ma han ællær intakæ* i § 2 blivit missuppfattade på ett egendomligt sätt av Collin-Schlyter I Glossar, sid. 436 [jfr Schlyter Ordbok, sidd. 324 f., där den i glossaret företrädde uppfattningen åtminstone icke dementeras], Otman, sid. 70, Beauchet, sid. 231 och Bergin, sid. 71. Alla dessa uttolkare hålla före, att *intakæ* här betyder detsamma som i F. S. 6: 4, Collin-Schlyter I 63: 14, där det betyder 'infånga (kreatur)'. Men genom en dylik tolkning spränger man helt och hållet sammanhanget mellan de olika delarna av flock 17 i I. B. Må man sammanställa med varandra följande partier av denna flock.

17. pr. *Vill by takæ in mark sinæ — — — — þer skulu gard gærþæ — —.*

17. § 1. *Vill maþær træþi up taka þa skal han garz [garþ] gærþæ — — — —.*

17. § 2. *Vil maþær fæ löt sinæ hégnæ. þa skal han garþ — — — gæræ. eigh ma han ællær intakæ.*

Det är fullkomligt tydligt, att alla dessa tre stadganden gå ut på ett förbud mot varje försök att för egen räkning reservera jord, med mindre man uppför en fullgod gårdsgård kring det område, från vilket man vill utestänga andra. Ordet *intakæ* i § 2 kan omöjligt betyda någonting annat än *takæ in* i pr. och det därmed likvärdiga *hégnæ* i § 2, d. v. s. just 'reservera för eget bruk'. Beträffande

betydelsen av *hæгна* må särskilt hänvisas till NGL I, sid. 252, rad 6—5 nedifr. där det talas om att *heгна eignir sínar* — — — *með lagakefli*. Såsom även framgår av Fritznors översättning 'væрге mod uberettiget Indtrængen eller Krænkelse' betyder *hæгна* på detta ställe icke 'kringgärdande' i bokstavlig mening utan användes om fredande med lagens makt. Om vi se saken från denna synpunkt, kommer översättningen av hela flocken t. o. m. § 2 att lyda:

'Vill en by freda sin mark mot intrång av annan by(amark), då skola de uppföra gärdsgård, som påyrka fredandet, och då gärdsgården är i fullgott stånd och icke oduglig, göra de anspråk på att få dela kostnaderna på hälft [med grannen]. Vill någon upptaga oplöjd jord till odling, då skall den uppföra gärdsgård, som vill upptaga jorden. Söka sedan befrielse, då den är i gott stånd och icke oduglig. Plöjer någon upp en enstaka åker, kringgärde han den själv. Vill någon freda sin betesmark, då skall han uppföra gärdsgård mellan betesmarkerna. Ej får han [försöka] freda den på annat sätt, med mindre han blir skyldig att böta 3 \times 16 örtugar, och 'græssparare' kallas den gård, som gjort det.'

Innan vi definitivt nöja oss med denna översättning, måste vi uppehålla oss ett ögonblick vid ett av Beauchet, sid. 231, not 4 upprepat argument av Schlyter i Ordboken, sid. 240. Schlyter säger om ordet *græsspæri*, *græspari*: 'Ih[re] härleder d[etta] o[r]d], som han orätt skrifer *græssparri*, från *spærri*, och tror att det betyder den som inhägnar sin betesmark; men det hade varit orätt att tillägga den ett *convicii* nomen som ej gjort annat än hvad lagen uttryckligen tillåtit honom att göra'.

Med Schlyter tror jag, att Ihres etymologi är oriktig, men i andra avseenden kan jag ej alls förena mig om Schlyters åsikt. Ett vedernamn kunde med skäl givas åt den, som ville för sig ensam reservera nyttjanderätten till en viss betesmark utan att fullgöra den i dylika fall av lagen föreskrivna skyldigheten att omgiva detta område med en fullgod gärdsgård. En förseelse av

den ifrågavarande arten var naturligtvis dikterad av lagbrytarens önskan att med så billiga medel som möjligt 'spara' för sin räkning en del av gräsbetet. Då var det ej heller underligt, att en sådan lagbrytare fick namnet 'grässparare'.

I överensstämmelse med denna tolkning läser jag också *græsspari*, icke *-spæri*. Jfr *græspari* Vgl II 191: 6.

Länge har jag ansett, att Schlyter missuppfattat orden *eigh ma han ællær intakæ*, och att här är fråga om ett förbud mot att *taka in* ett jordområde utan att kringgärda det med en duglig gårdsgård. Det definitiva fastslåendet av min uppfattning har underlättats därigenom, att min vän prof. W. Ramsay efter genombläddrande av 'Äldre Västgötalagens ordsfatt' påpekat för mig, att enligt nysvenskt språkbruk en 'intaga' betyder 'en enklav inom ett främmande jordområde', samt att det är fullkomligt oväsentligt, huruvida denna enklav är kringgärdad eller icke. I 'Ä. V. ordsf.' har jag översatt *intaka* f. med 'inhägnad', vilket stämmer med uppgiften i Dalins ordbok om nsv. *intaga* ['Oskift mark som inhägnas till odling']. Men säkerligen har fsv. *intaka* f. haft just den betydelse, som prof. Ramsay med rätta tillägger det nysvenska ordet 'intaga'.

Vgl I. Huru myulnu skal gæræ. § 1.

Collin-Schlyter I, sid. 51: 11—12.

fiskigarþ ma ok eig suā gæræ at þem ælþri fiskigarþi spillir.

Otman sid. 72 översätter oriktigt:

'Fiskegård får man ej så bygga, att man den äldre fiskegården förstör'.

Härvid har ordet *ok* överhoppats, och *þem* har oriktigt uppfattats som bestämda fristående artikeln, medan här i själva verket föreligger en dativus komparationis av demonstrativa pronominet *sā*. Konstruktionen *þem ælþri*

motsvaras alldeles av Tryggevælde-stenens *þqi[m] batri*¹ 'bättre än han'.

Beauchet, sid. 233 har här den fullkomligt riktiga översättningen: '(On) ne peut non plus construire un barrage à poissons de manière à détériorer un barrage plus ancien'. Även Bergins översättning är riktig, fränsett att han likasom Otman förbisett ordet *ok*. Det heter hos honom, sid. 72: 'A fishing place shall not be built in such a way as to destroy an older one'.

Vgl I. Forn. b. 7. Vgl II. Vt g. b. 15.

Collin-Schlyter I, sid. 65: 7.

þæn a otær ær or a takær.

Collin-Schlyter I, sid. 217: 15—16.

þen a oter vr a drægher.

I dessa fraser hava alla uttolkare återgivit ordet *a* med 'å', 'amnis', 'flumen', 'rivière' eller 'river'. Se Collin-Schlyter Glossar, sid. 352; Schlyter Ordbok, sid. 1; Otman Äldre Västgöotalagen, sid. 92; Beauchet Loi de Vestrogothie, sid. 255; Bergin The Law of the West-goths, sid. 83.

Emellertid har jag i min 'Äldre Västgöotalagens ordskatt' tillåtit mig att avvika från traditionen och översatt *a* med 'vatten'. Att lagstiftningens andemening därigenom återges exaktare är klart. Ty bestämmningen gällde säkerligen lika mycket utterfångst i sjö som i flod. Å andra sidan kan det till förmån för den gängse översättningen sägas, att substitueringen av 'å' för 'vattendrag' kan betraktas som en ingalunda ovanlig stilistisk figur. Valet mellan de olika översättningarna synes mig helt och hållet bero på, om det kan göras sannolikt, att den urgamla betydelsen 'vatten' levat kvar tillräckligt länge i fsv. för att avsätta spår i lagspråket. För min del tror jag det.

¹ Se härom Wimmer Da. Rune-M. III. 9.

Jag stöder mig härvid icke på förekomsten av ordet *å* = 'vatten' i ortnamn [*Åland* = fi. *Ahvenanmaa* med folk-etymologisk omtydning av namnets förra led], ty ortnamnen representera en ännu segare tradition än lagspråket. Men jag vill påpeka, att fisl. *á* förekommer i *Völsunga saga* i betydelsen 'vattendrag'. Jag syftar här på den kända episod, som handlar om fyndet av hästen Grane. Det heter där:¹ *Förum ok rekum til árinna, er Busiltjörn heitir*. Det synes mig självklart, att vattendraget *Busiltjörn* måste ha tänkts som en *tjörn* och icke som en *å*. Men då är det även klart, att ordet *á* här betyder 'vattensamling' och icke 'å'.

Med stöd av denna parallell ur *Völsungasaga* anser jag den av mig givna översättningen till *a* i Vgl vara fullt tillåtlig. Och då den i sak är mera tillfredsställande än den gamla, inser jag icke, varför man skulle tveka att acceptera den.

Bevarandet av betydelsen 'vatten' för ordet *a* utgör en av de många överensstämmelserna mellan fvästg. och fvn.

G. L. Af allum lutum § 15.

Schlyter, sid. 52: 19, Pipping. sid. 33: 19.

Dsf *einloyptri*.

Som uppslagsform anger Schlyter i Glossaret, sid. 250 *einloyptr*, likaså i Ordboken, sid. 136.

Säve Gutniska urkunder, sid. 16: 20 emenderar *einloyptri* till *ainloyptri*.

I min ordbok till G. L. och G. S. har jag ansatt **ainloypr* som grundform, emedan jag [jfr Inledning, sid. LXXXV] icke velat skilja det fgotl. ordet från fisl. *einleypr* och fsv. *ēnlöper*. Bokstaven *t* i dsf *einloyptri* har jag betecknat som felskriven eller beroende på ett *t*-inskott i ljudgruppen *pr*.

¹ Se Wimmer Oldnordisk Læsebog, sid. 16: 24—25. M. Olsen *Völsunga saga*, sid. 32: 20—21.

Lindqvist Ark. XXV 274 f. säger om formen *einloyptri*: 'Men hur det i ordet förekommande *t* bör förklaras, inser jag icke'. Eljes synes han benägen att acceptera den av mig ansatta grundformen **ainloypr*.

Numera tror jag, att det oförklarade *t*-et kunnat förekomma i vilken form som helst av adj. **ainloyp(t)r*. Källan till detta *t* torde få sökas i adjektiven *giptr*, *ogiptr* och möjligen även *mundgipt* [*cuna*], fastän detta sistnämnda ord ej är belagt i G. L. Fgotl. **ainloyp[t]r* betydde 'ogift' och måste synnerligen ofta ha sammanställts med ordet [*o*]/*giptr* '[o]gift'. Adjektiven [*o*]/*giptr* och **ainloypr* hava säkerligen ofta trängt sig fram samtidigt i den talandes medvetande, varför en kontamination lätt kunde komma till stånd. Tanken på denna förklaring av *t*-et i dsf *einloyptri* väcktes hos mig en gång, då jag i Vgl I 26: 18 mötte formen dsf *munigiptri*.

Om förväxlingen av bokstäverna *z* och *p*.

På olika områden av den nordiska litteraturen och icke minst i de fornsvenska lagarna möter oss en förväxling av tecknen *z* och *p*. Jag hänvisar till uttalanden som gjorts och fakta som anträffas på följande ställen. Collin och Schlyter Corpus Iuris I, sidd. VII och X, samt II, sid. IV. Rydqvist Svenska språkets lagar IV 307 f. Kock Studier öfver fornsvensk ljudlära, sidd. 443 f., Ark. IX 155, not 1. Noreen Aschw. Gr. § 51, anm. 2, § 257, anm. 4, Ark. VI 304. Freudenthal Östgöotalagen, sid. 116, not 14. S. Bugge PBB XXXV 245. Brieskorn Ark. XXV 160 ff. och där citerad litteratur. Boer Grettis saga, Halle 1900, sid. XXVII. Björkman Nordische Personennamen in England, sid. 154. Olson Östgöotalagens ljudlära, § 37 anm. 4 och anm. 5.

Viktigare än allt det som sagts på de ifrågavarande ställena förefaller mig en anmärkning av F. Jónsson i 'Den oldnorske og oldislandske Litteraturs Historie' I 448, not 1. Där påpekas, att i den andra grammatiska av-

handlingen i Snorra-Eddan bokstaven *z* bär namnet *þet*¹, och härmed sammanställas skrivningen *Guðzormr* i Þidrekssaga.

Av Olsons och Brieskorns avhandlingar framgår emellertid, att F. Jónssons iakttagelse lämnats obeaktad just i sådana fall, där den hade kunnat göra stor nytta. Det torde därför icke vara onödigt att framhålla, hurusom denna iakttagelse lämnar en enkel och generell förklaring av alla de fall, i vilka tecknet *z* står för väntat *þ* eller omvänt.

Namnet på bokstaven *þ* lydde *þorn* (l. *þurs*) medan bokstaven *z* hette *þet*. Då sålunda namnen på båda bokstäverna begynte med samma ljud, var det ju blott helt naturligt, att det ena tecknet ansågs användbart som substitut för det andra.

Orsaken till att tecknet *z* fick namnet *þet* är även lätt att begripa. De nordiska språken kände ej till ljudförbindelsen *ts* i uddljud. Vid försöken att uttala det från utlandet importerade namnet på bokstaven *z* inställde sig den interdental spiranten som det närmast till hands liggande substitutionsljudet. För jämförelses skull vill jag påpeka, att tyskar, som tala dålig engelska, allmänt begagna en substitution i motsatt riktning, i det de uttala den engelska interdental spiranten *th* som *z* = *ts*.

¹ Se kretsfiguren på sid. 57 i Dahlerups och Jónssons utgåva.

Några tillägg och rättelser till SNF V.2 och 3.

Av T. E. Karsten.

V.2. Med de här behandlade *Harjavalta* och *Sotavalta* namnen kan man, i fråga om senare sammansättningsleden, jämföra ortnamnet *Leksvall* i Pojo, Nyland.

Namnet *Harjavalta* användes i finskt språkbruk alltid med s. k. inre lokalkasus. Även detta antyder, enligt vad doc. E. A. Tunkelo framhållit för mig, att den äldre uppfattningen av *Harjavalta* som ett personnamn är oriktig.

Vad beträffar min tydning av ortnamnet *Raitio fjärding* eller *Raition kulma* i Kumo, vilket jag återför på det (sannolikt först å finsk språkbotten) förkortade urnord. *harjaraiðio* 'härad', eg. = 'bygd', fäster doc. V. Voionmaa min uppmärksamhet vid en alldeles analog användning av finska ordet *raitio* i sydvästra hörnet av Tavastland, Urdiala socken (nära gränsen mot Satak.). Ett rättegångsutslag av år 1831 (Kejserl. Senatens Ekonom. Departements brevditorium ⁵/₁₀₀) handlar om '*Raitio trakts* i Tammela socken förläggande under Urdiala pastorat'. Liksom i Kumo uppträder ordet i fråga här med betydelsen 'bygd, trakt'.

V.3: S. 2. björnhider (*björnhidär*), benämning på en gömlek i Kv, beskriven av K. V. Åkerblom i Brages årsskrift IV, s. 230. 'Spott ur hidre(t), 15 alnar från skitit hider!' är ett vid denna lek brukligt utrop. Dialektformen *hidär*, best. f. *hidrä*, stn., är måhända en kvarleva av den gamla s-stam, som synes ligga till grund för fvn. *hið* n. 'ide'; jfr fi. *kiides* 'djup grotta' < urgerm. **hīdez* (se förf. 'Namn o. bygd' I, s. 121).

S. 2. **blindanbock** = blindbockslek. Kv. 'Klappa, klappa blindanbock, sätt dig neder på en bänk!' (Brages årsskrift IV, s. 229 f.).

S. 6. **kali, kali gömma** (*k. k. jöma*), benämning på leken 'Kurra gömma' i Kv. (Brages årsskr. IV, s. 230).

S. 15. **skån** hör till uppslagsordet **skarn** hos Vendell, Ordbok 805, där de av mig anförda beläggen dock saknas; *skån* = 'smuts' och *skån* = 'skorpa' således skilda ord.

Tryckfel.

- V.5. S. 51². Läs: § 130 (2 st.), likaså.
S. 52₃. Läs: *hendes*
S. 57¹¹. Läs: **þú *est*
S. 63₁. Läs: Svarfdœla
S. 80₁₈. Läs: ביהודה
V.6. S. 5¹⁷. Läs: *Mun[d]*-
-

P D 1503

Sq

v. 5

3 0000 097 416 634